

SOSIAALITYÖ MUUTOKSISSA MUKANA

Tuija Kuorikoski
Pro gradu-tutkielma
Sosiaalityö
Kokkolan yliopistokeskus
Chydenius
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2018

TIIVISTELMÄ

SOSIAALITYÖ MUUTOKSISSA MUKANA

Tuija Kuorikoski
Sosiaalityö
Pro gradu -tutkielma
Kokkolan yliopistokeskus Chydenius
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: YTT Kati Turtiainen
Kevät 2018
103 sivua – 2 liitettä

Tässä sosiaalityön pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan sitä, mitä merkityksiä sosiaalityöntekijät antavat sote- ja maakuntauudistukselle ja yhteiskunnassamme vallitsevalle tilalle ja niiden vaikutuksille suhteessa sosiaalityöhön. Tutkielmasta muodostuu menneisyyteen ja tulevaisuuteen liittyvä ajallinen kokonaisuus. Tutkielman taustoituksessa tarkastelen sosiaalihuollon historiaa Suomessa sekä sote- ja maakuntauudistusta ja siitä kumpuavia ajankohtaisia keskustelunaiheita, jotka ovat lähellä sosiaalityötä. Tutkimuksen taustoituksen tukena toimivat hallinnan analyysin keskeiset käsitteet.

Tutkimukseni on laadullinen ja se pohjautuu etnometodologiseen tutkimusperinteeseen, joka tarkastelee ihmisten keskinäistä toimintaa ja arkielämää. Analyysimenetelmänä käytän kategoria-analyysia keskittyen erityisesti rakennekategorioihin. Aineisto on kerätty haastattelemalla kuutta sosiaalityöntekijää, jotka työskentelevät kaikki sosiaalityön eri osa-alueilla. Lisäksi aineistoon on sisällytetty kaksi sosiaalityöntekijän kirjoittamaa kirjoitusta.

Aineistossa tunnistetaan kolme pääkategoriaa: sote- ja maakuntauudistus, eriarvoistuminen ja sosiaalityö. Selitystavat ja merkityksenannot pääkategorioille jakautuivat huoliin, mahdollisuuksiin sekä toiveisiin. Puhetta oli myös siitä, että suurta muutosta ei ole tapahtumassa. Huolet koskivat sitä, miten olemassa olevilla resursseilla voidaan vastata asiakkaiden tarpeisiin ja saadaanko työtä jatkossa tehdä omien arvojen mukaisesti. Huolta herättivät myös palvelujen saatavuus tasavertaisesti ja palvelujen etääntyminen asiakkaista. Sote- ja maakuntauudistuksen vaikutuksia sosiaalityöhön ei pidetty kovin suurina. Jatkuva muutos aiheutti huolta. Sosiaalityön koettiin jääneen uudistuksessa terveydenhuollon varjoon. Uudistuksen mahdollisuuksiin lukeutui sosiaalityön arvostuksen nostaminen ja työnkuvien ja yhteistyön selkiytyminen. Toiveet sosiaalityön tulevaisuudesta kohdistuivat sosiaalityön juurille paluuseen, asiakaslähtöiseen ja moniammatillisessa yhteistyössä toteutettavaan työhön, joka on arvostettua ja josta maksetaan työn vaatavuutta vastaavaa palkkaa.

Avainsanat: sosiaalihuollon historia, sote -ja maakuntauudistus, sosiaalityö, yhteiskunnan tila, hallinnan analyysi, kategoria-analyysi

Sisällys

1	JOHDANTO	2
2	HALLINNAN ANALYYSI HISTORIAA JÄSENTÄMÄSSÄ.....	4
2.1	Hallinnan analyysi	5
3	SOSIAALIHUOLLON HISTORIASTA SUOMESSA.....	8
3.1	Auttajina perheet, suvut, yhteisöt ja seurakunnat	8
3.2	Köyhäinhoito valtion ohjaukseen	9
3.3	Yksilön valinnat ja vastuu.....	14
4	RATIONALITEETIT, TEKNOLOGIAT JA SUBJEKTIT	20
4.1	Rationaliteetit – ongelmat julki.....	20
4.1.1	Ongelmat tavoitteiden ja muutospuheen takana.....	21
4.1.2	Ongelmana eriarvoistuminen.....	23
4.1.3	Ongelmat sosiaalityön näkökulmasta	30
4.1.4	Tiivistys nykytilanteesta	33
4.2	Teknologiat – ratkaisuja ongelmiin	35
4.2.1	Ongelmanratkaisuna sote- ja maakuntauudistus	35
4.2.2	Kärkihankkeilla kohti uudistusta.....	38
4.3	Subjektit hallinnan kohteina ja tuottajina	39
5	METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT.....	44
5.1	Etnometodologia	44
5.2	Kategoriat ja kategoria-analyysi	46
6	TUTKIMUKSEN KULKU	50
6.1	Tutkimuskysymys ja aineiston hankinta.....	51
6.2	Analyysin toteutus	54
6.3	Pohdintoja etiikasta ja luotettavuudesta.....	57
7	TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	60
7.1	Sote- ja maakuntauudistukselle annetut merkitykset.....	60
7.1.1	Huolikategoria	61
7.1.2	Mahdollisuuksien kategoria.....	66
7.1.3	Ei mitään uutta sosiaalityössä.....	69
7.2	Eriarvoistumiselle annetut merkitykset	69
7.2.1	Huolikategoria	70
7.3	Sosiaalityölle annetut merkitykset	79
7.3.1	Huoli kategoria	80
7.3.2	Mahdollisuuksien kategoria.....	85
7.3.3	Toiveiden kategoria	87
7.3.4	Mikään ei muutu.....	91
8	YHTEENVETO	93
9	POHDINTA.....	101
	LÄHDELUETTELO	104
	LIITTEET	113

1 JOHDANTO

Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus sekä maakuntauudistus ovat olleet jo pitkään esillä. Uudistuksia ollaan viemässä toiminnan tasolle pääministeri Juha Sipilän hallituksen toimesta kevään 2018 aikana. Sekä sote- että maakuntauudistusten on määrä tulla voimaan vuonna 2020. Tutkielmani tekohetkellä on ilmassa edelleen eriäviä mielipiteitä siitä, tullaanko uudistukset viemään loppuun saakka vai kaatuvatko ne esimerkiksi perustuslaillisiin ristiriitoihin tai voidaanko uudistuksia perustella riittävästi ja osoittaa, millä tavoin säästöjä käytännössä tullaan tekemään. Uudistuksiin liittyvä keskustelu on ollut terveyden- ja sairaanhoitoon painottuvaa ja monet ovatkin todenneet, että uudistuksessa mainittu ”so” on unohdettu ja voidaan puhua vain te-uudistuksesta.

Mielenkiintoni tutkielmassa kohdistuu sosiaalityöntekijöiden näkemyksiin uudistuksista sekä niiden vaikutuksista sosiaalityöhön ja sen tulevaisuuteen. Lisäksi olen kiinnostunut siitä, miten yhteiskuntamme vallitseva tila näyttäytyy sosiaalityöntekijöiden puheessa suhteessa sosiaalityöhön ja sen asiakkaisiin. Tarkoituksena on saada sosiaalityön ääni kuuluviin ja osaksi keskustelua ja uudistusta. Tutkimusaineisto on kerätty haastattelemalla kuutta sosiaalityöntekijää eri sosiaalityön osa-alueilta. Aineisto sisältää myös kahden sosiaalityöntekijän kirjalliset tuotokset tutkittavasta aiheesta. Tutkimuskysymykseni on: *Miten sosiaalityön tulevaisuus näyttäytyy sosiaalityöntekijöiden kertomana?* Sosiaalityö on eturintamassa kohtaamassa yhteiskunnassa tapahtuvia muutoksia aikana, jona talouden tasapaino on valtakunnan tasolla kääntynyt miinusmerkkiseksi. Puhutaan kestävyysvajeesta, joka heijastuu myös julkisiin palveluihin. Talouden ongelmat vaikuttavat väistämättä sosiaalityöhön ja sen asiakkaisiin. Tätä taustaa vasten on tärkeää ymmärtää muutoksia myös historiallisesta perspektiivistä ja tarkastella sosiaalihuollon kehitystä historian kehyksestä käsin ajatuksella: Miltä yhteiskuntamme näyttää nyt ja miten tähän on tultu? Sen jälkeen on mahdollista luoda katse tulevaan.

Tutkielmassani sosiaalihuollon historiasta muodostuu menneisyyteen ja tulevaisuuteen liittyvä ajallinen kokonaisuus. Johdatan lukijan tutkielman aiheeseen käsittelemällä sosiaalihuollon historiaa suomalaisen yhteiskunnan eri vaiheissa lähtien liikkeelle 1700-luvulta, jolloin köyhäinhoidosta ja vähempiosaisista vastasivat pääosin perheet, suvut, yhteisöt ja seurakunnat. Tämän ajanjakson jälkeen 1800-luvun loppupuolella valtion rooli köyhäinhoidossa kasvoi ja velvoitteita alkoi tulla myös kunnille. Historiaosuus päättyy

katsaukseen nykyhetkestä, joka korostaa yksilön vapautta ja vastuuta. Historiaa peilaan tutkielmassa Nikolas Rosen ja Peter Millerin hallinnan analyysiin ja heidän käyttämäänsä käsitteeseen kolmesta ”hallintamentaliteettiperheestä”, joita ovat *klassisen liberalismi*, ”*hallitseminen sosiaaliselta näkökannalta*” sekä *kehittynyt liberalismi*. Näitä käsitteitä avaan tutkielman toisessa luvussa.

Hallinnan analyysin käsitteiden, rationaliteettien, teknologioiden ja subjektien, kautta käyn läpi uudistusten taustoja. Rationaliteetit, jotka hallinnan analyysissä kuvataan tavaksi selittää hallinnan ongelmia, käsitän sote- ja maakuntauudistuksen tarpeellisuuden perusteluissa esitettyksi ongelmapuheeksi. Ongelmat koetaan eri tavalla riippuen siitä, kuka niistä puhuu. Onko puhuja esimerkiksi poliittinen päättäjä tai vaikkapa sosiaalialan asiantuntija. Teknologioita käsittelevän otsikon alla tuon esiin konkreettisia käytäntöjä, joita ongelmien ratkaisuksi on kehitelty ja joilla toteutetaan hallintaa. Teknologiana voidaan ymmärtää esimerkiksi sote- ja maakuntauudistus kokonaisuudessaan tai siihen liittyvät pienemmät kokonaisuudet. Lopuksi peilaan uudistusta subjektin käsitteen kautta, joka voidaan nähdä sekä hallinnan kohteena että hallintaa toteuttavana.

Viidennessä luvussa selvitän tutkielman metodologisia valintoja. Tutkielmani taustoituksessa olen käyttänyt tukena hallinnan analyysin teoriaa, joka sijoittuu tieteenfilosofiassa poststrukturalistiseen suuntaukseen. Aineiston analyysi sen sijaan liittyy etnometodologiaan paikantuvaan kategoria-analyysiin. Tutkielman analyysi on toteutettu kategoria-analyysin keinoin keskittyen rakennekategorioihin sekä selitystapoihin ja merkityksenantoihin, joita sosiaalityöntekijät niistä antavat. Kuten mainittua, kategoria-analyysi pohjautuu etnometodologiseen tutkimusperinteeseen. Se käsittää yhteiskunnan jatkuvasti kielellisissä käytännöissä muokkautuvana ja ihmisten ylläpitävän ja ohjaavan yhteiskuntaa ja kulttuuria kielenkäytön välityksellä.

Tutkimuksen kulkua kuvaan kuudennessa luvussa, jossa käyn läpi aineiston hankintaa, analyysin toteutusta sekä pohdin etiikkaan ja luotettavuuteen liittyviä asioita. Tutkimuksen tulokset on koottu lukuun seitsemän ja tiivistettynä ne löytyvät yhteenvedosta. Tutkielmani päätän pohdinnoilla, joita kirjoitus- ja tutkimusprosessi on minussa herättänyt.

2 HALLINNAN ANALYYSI HISTORIAA JÄSENTÄMÄSSÄ

Työn teoreettinen viitekehys muodostuu siten, että tutkielmaa taustoittavat teemat eli sote- ja maakuntauudistus sekä yhteiskunnan tila eri aikakausina sekä sosiaalihuollon historian tarkastelu kytketään hallinnan analytiikan teoriaan, josta oman näkemyksensä, hallinnan analyysin, ovat muodostaneet Nikolas Rose ja Peter Miller. Tutkielmassani perehdyn juuri Rosen ja Millerin käsityksiin hallinnasta. Kaiston ja Pyykkösen (2010) sekä Saaren (2017) mukaan Millerin ja Rosen käsitykset hallinnasta eivät tarjoa yhtä selkeää hallinnan teoriaa, vaan ennemminkin kokoelman käsitteitä ja näkökulmia ja niiden soveltamismahdollisuuksia tutkimuksessa. Käsitteet antavat mahdollisuuden hahmottaa laajasti hallinnan kehityskulkuja historiallisesta perspektiivistä ja toisaalta hallinnan tekniikoiden ja ohjelmien tarkastelun monissa erilaisissa yhteyksissä. (Kaisto & Pyykkönen, 2010, 13–14; Saari, 2017, 107.)

Hallinnan analyysi pohjautuu poststrukturalistiseen perinteeseen, joka sai alkunsa Ranskassa 1950-luvulla ja tuli paremmin tunnetuksi 1960- ja 1970-luvuilla. Suuntaus syntyi kritiikkinä strukturalismille ja sen edustajiin kuuluu muun muassa Michel Foucault. Poststrukturalismi kritisoi niin sanottuja valmiita totuuksia ja selitysmalleja ja subjektiivisuutta korostavia tieteenfilosofisia ja tieteenteoreettisia suuntauksia. (Lecarpentier, 2015; Tieteen termipankki; KOPPA, Jyväskylän yliopisto.) Hallinnan tutkimuksessa yhteiskunnallista vallankäyttöä on perinteisesti tutkittu siten, että liikutaan rationaliteettien ja teknologioiden kautta kohti subjekteja (Kaisto, 2010, 59). Rationaliteetit tarkoittavat Millerin ja Rosen (2010) mukaan yhteiskunnassa vallitsevia tapoja selittää hallinnan ongelmia. Rationaliteettien avulla pyritään selittämään sitä, miten hallintaa tulisi harjoittaa suhteessa tiettyyn aikaan ja paikkaan. Hallinnan teknologiat puolestaan ovat konkreettisia käytäntöjä, joilla hallintaa toteutetaan tai hallintaa toteuttavia keskeisiä henkilöitä tai instituutioita. (emt., 29–30.) Subjektit tarkoittavat erilaisia minuuksia, persoonia, toimijoita ja identiteettejä, jotka sekä synnyttävät että vetävät hallinnallisia toimia puoleensa tai muotoutuvat edellä mainittujen yhteydessä. (Kaisto & Pyykkönen, 2010, 17–18.) Tutkielmani asetelma vastaa juuri Kaiston mainitsemaa tapaa tarkastella yhteiskunnallista vallankäyttöä, eli siirryn rationaliteettien ja teknologioiden kautta kohti subjekteja ja käyn läpi sote- ja maakuntauudistusta ja yhteiskunnassa vallitsevia asenteita ja arvoja näiden kolmen hallinnan analyysin keskeisen käsitteen kautta.

Hallinnan analytiikka on aina historiatietoista ja nykyisten hallinnan kysymysten keskustelut tarvitsevat peilausta menneisiin hallinnan tapoihin (Yesilova, 2009, 27). Sen vuoksi on mielestäni perusteltua ja tärkeää käydä läpi sosiaalihuollon historiaa Suomessa. Kytken historian kulun aina nykypäivään saakka hallinnan analyysiin ja Millerin ja Rosen muodostamaan kolmeen niin sanottuun ”hallintamentaliteettiperheeseen”, jotka käsittelevät liberalismia hallintamentaliteetin näkökulmasta. Jako kolmeen, eli *klassiseen ja kehittyneeseen liberalismiin sekä” hallitsemiseen sosiaaliselta näkökannalta”*, kuvastaa hyvin sitä, miten sosiaalihuollon historia on Suomessa kehittynyt.

Hallinnan analytiikka ei etsi vastauksia siihen, kenellä on valta, eikä sen tarkoituksena ole arvostella hyvinvointiaatetta. Analysoinnin kohteena ovat keinot ja pyrkimykset, joilla hyvinvointiyhteiskunnan aatteeseen on pyritty vaikuttamaan. Keskiössä ovat kysymykset siitä, miten valta toimii, millaisia käytäntöjä, subjekteja, suhteita ja pyrkimyksiä valta luo ja mahdollistaa. (Julkunen, 2010, 343; Helén, 2004 210.) Juuri näillä edellä mainituilla tavoilla ymmärrän hallinnan analyysin tutkielmassani. Pyrkimykseni ei ole hallinnan analyysin keinoin löytää vastausta siihen, kuka valtaa pitää, vaan käyttää hallinnan analyysia peilinä sille, mitä yhteiskunnassamme tapahtuu ja miten meistä jokainen on omalla tavallaan näissä tapahtumissa mukana. Tutkielmassani hallintamentaliteettiperheiden käsite antaa rungon sosiaalihuollon historian kululle ja rationaliteetit, teknologiat ja subjekti ovat tukirankoina tutkielman taustoitukseen kuuluvalle sote- ja maakuntaudistukselle sekä väljemmin mukana kulkeville yhteiskunnan vallitseville arvoille ja asenteille. Pyrin siis kietomaan tutkielman taustoituksen yhteen soveltuvilta osin hallinnan analyysin käsittein.

2.1 Hallinnan analyysi

Foucault`n mukaan hallinta muodostuu vakiintuneista ja pitkäaikaisista tavoista, joiden avulla vallankäyttöä harjoitetaan. Hallinta on laskelmoituja ja se sisältää rationaalisia toimintoja, joiden tehtävänä on ohjata ja suostutella yksilöitä ja yhteisöjä toimimaan toivotulla tavalla. (Helén 2010, 28; Miller & Rose 2010, 26.) Hallinnan analytiikan teoriaa ovat Foucault`n jäljissä kehittäneet Peter Miller ja Nikolas Rose. Heidän mukaansa teoria mahdollistaa hallinnaksi vakiintuneen vallankäytön keinojen ja välineiden, ihmisten käyttäytymiseen vaikuttavien yhteiskunnallisten strategioiden ja ohjelmien, ihmiselämään ulkoapäin puuttumisen tietoperustan sekä tietyille ajalle tyypillisen hallinnan tavoitteiden tarkastelun. (Kaisto & Pyykkönen, 2010, 7.) Miller ja Rose (2010) ovat tutkineet hallintaa

suurten rakenteiden, kuten valtion sijasta ”näkyvämmiksi jäävien pienten hahmojen toiminnan perusteella”. He havaitsivat, että eri alojen toimijoita, alemman tason asiantuntijoita, yhdistää kiinnostus normiin ja siitä poikkeamiseen. Asiantuntijat, kuten sosiaalityöntekijät, pyrkivät muuttamaan ihmisten käyttäytymistä normin edellyttämällä tavalla, ilman että siitä tarvitsee ääneen päivittäin muistuttaa. Miller ja Rose uskovat, että niin sanottuja pikkutekijöitä tutkimalla, voidaan paljastaa, miten hallinta mahdollistuu. Erityisesti he ovat kiinnostuneita asiantuntijuudesta, jonka erityispätevyys kohdistuu tietoon yksilöistä ja kollektiiveista. Miten asiantuntijat kyseenalaistavat yksilön käyttäytymistä ja millä tavalla he pyrkivät muuttamaan sitä. (Miller & Rose, 2010, 13–14; 23.)

Tulen seuraavaksi käymään läpi sosiaalihuollon historian kulkua Suomessa, joka on peilattavissa Millerin ja Rosen (2010) luomaan käsitteeseen ”hallintamentaliteettiperheestä”. Hallintamentaliteettiperhe käsittelee liberalismia hallintamentaliteetin näkökulmasta jakaen sen kolmeen: *klassiseen liberalismiin*, *”hallitsemiseen sosiaaliselta näkökannalta”* ja *kehittyneeseen liberalismiin*, josta käytetään myös termiä uusliberalismi. Miller ja Rose käsittävät klassisen liberalismiin laajemmin kuin filosofiana. Klassisen liberalismi kuvastaa heidän mukaansa tiettyä aikakautta, jolloin valtion rooli oli kapea ja se ulkoisti toimintoja. Aikakaudelle ominaista oli, että markkinat, yksityiselämä ja kansalaisyhteiskunta toimivat itsenäisesti. Hallintaa toteuttivat muun muassa kirkot, hyväntekeväisyysjärjestöt ja ammattiyhdistykset. Toiseksi hallintamentaliteetiksi Miller ja Rose nimeävät hallitsemisen ”sosiaalisen näkökannalta”. Aikakaudelle leimallista oli erilaisten sosiaalisten hallintajärjestelmien, kuten sosiaalivakuutuksen, luominen. Hallitseminen sosiaaliselta kannalta muutti valtion roolia, jonka tavoitteeksi tuli ihmisten hyvinvoinnin takaaminen. Kolmas hallintamentaliteetti on kehittynyt liberalismin. Ajalle tyypillistä ovat uudet teknologiat, jotka lisäävät ihmisten autonomiaa, mutta samalla luovat uudenlaista hallintaa arviointien, riskinhallinnan, standardien ja budjettien muodoissa. Yksilön autonomisuus ja vastuullisuus ja valinnan vapauden mahdollisuus korostuvat ja lisääntyvät näennäisesti, mutta käytännössä on syntynyt uudenlaisia hallinnan muotoja ja hallinta on muuttunut etäältä tapahtuvaksi. (Miller & Rose, 2010, 31–32, 287–290.)

Millerin ja Rosen (2010) mukaan hallintamentaliteetit voivat olla ajattelutapoja eli mentaliteetteja tai puuttumisen välineitä eli teknologioita, jotka ovat keskenään riippuvaisia. Hallintamentaliteeteille on ominaista ohjelmallisuus, eli ajattelutapa, jonka mukaan

yhteiskuntaa tai siinä havaittua ongelmaa tai toimintoa voidaan hallita vielä tehokkaammin ja paremmin. Ohjelmallisuuteen liittyvät esimerkiksi erilaiset hallituksen luomat strategiat ja ohjelmat. Miller ja Rose kuvaavat hallintamentaliteetteja ikuisiksi optimisteiksi ja hallintaa sisäsyntyiseksi toiminnaksi, joka epäonnistuu. Hallintamentaliteettien muutokset he ymmärtävät kritiikin ja kriisien seurauksiksi. Niiden omaksuminen edellyttää ajattelun muuttumista tekniseksi ja tämän myötä ongelmalliseksi koetulle asialle tarjotaan ratkaisua. Hallintamentaliteetit eivät sisällä yhtä ainoaa tutkimusstrategiaa, vaan ne pyrkivät yhdistämään henkilökohtaisen, taloudellisen ja yhteiskunnallisen elämän. (Miller & Rose, 2010, 33, 47–48, 62.) Juuri tämän vuoksi tämä osa hallinnan analyysin teoriasta soveltuu mielestäni hyvin tukemaan sosiaalihuollon historian taustoitusta Suomessa. Historiaosuutta kirjoittaessani olen pääosin käyttänyt lähteenä Jaakkolan ja kumppaneiden (1994) teosta, joka lähestyy aihetta hyvin samantyyppisestä näkökulmasta, kuin Miller ja Rose ovat hallintamentaliteettaja kuvanneet. Kirjan tekijät ovat huomioineet, että sosiaaliturvan historian kuvaus tarvitsee laajaa näkökulmaa huomioiden yhteiskunnan aatteelliset, poliittiset, taloudelliset ja sosiaaliset muutokset (Jaakkola, Pulma, Satka & Urponen, 1994, 12). Kuvaus liberalismista hallintamentaliteetteihin yhdistettynä sopii hyvin yhteen sosiaalihuollon kehityksen kulkuun ja nykyhetkeen Suomessa. Käyn seuraavaksi läpi sosiaalihuollon vaiheita Suomessa 1700-luvun tienoilta nykypäivään. Kehittynyt liberalismi kytkeytyy hyvin uudistuksen teemaan, joka tutkielmassani on keskeinen. Historian tarkastelu taustoituksessa painottuu lähimpänä olevaan murrokseen, eli noin 1990-luvulta alkaneeseen aikakauteen ja nykyhetkeen.

3 SOSIAALIHUOLLON HISTORIASTA SUOMESSA

Tässä luvussa kuvaan sosiaalihuollon historiaa Suomessa aina 1700-luvulta lähtien. Muutokset näyttäytyvät eri aikakausina vastuun jakautumisessa yksilön, yhteisöjen ja valtion välillä. Köyhien auttaminen oli alkujaan perheiden suvun ja yhteisöjen vastuulla, kunnes alettiin nähdä myös rakenteellisia syitä huono-osaisuuden taustalla ja niihin pyrittiin vastaamaan kuntien ja valtion roolia kasvattamalla. Historia osuus painottuu 1990-luvun vaiheilla tapahtuneeseen murrokseen, jolloin alkoi näkyä merkkejä siitä, että hyvinvointivaltion säilyttäminen ennallaan on taloudelliselta näkökannalta katsoen mahdotonta ja tarvitaan muutosta.

3.1 Auttajina perheet, suvut, yhteisöt ja seurakunnat

Klassisen liberalismiin piirteet näyttäytyvät varhaisessa sosiaalihuollon historiassa Suomessa. Näkemys vaivaisuudesta ja köyhyydestä aina keskiajalta 1800-luvun puoliväliin saakka kohdistui yksilöön. Sosiaalityön alkujuuret ovat vaivashoidossa, jonka toteutusvastuu 1700-luvulla jakautui yksilöiden, perheen, yhteisöjen ja seurakuntien kesken. Kuntien rooli auttajana vahvistui vasta 1800-luvun lopulle tultaessa. Seurakunnilta saadun vaivashoidon lisäksi 1700-luvulla oli köyhäintupia, rahallista apua saattoi saada vaivaiskassasta ja lisäksi hoitovastuuta vaivaisista jaettiin tilallisten ja talonmistajien kanssa, eli ruoduttamalla. Vaivaisten auttaminen nojasi vahvasti yhteisöllisyyteen ja perinteeseen. Eri säädyillä oli omat turvajärjestelmänsä. Aatellisilla oli virkaetuoikeudet, verovapaudet ja maaomaisuus. Papiston turvana olivat suurtaloudet, joihin saattoi kuulua laajastikin avun tarpeessa olevia sukulaisia. Lesket ja orvoksi jääneet saivat tukea leski- ja orpokassan kautta. Talonpoikien turva perustui omaan tilaan ja orvoiksi jääneille lapsille loi turvaa vanha perinne- ja kummijärjestelmä eli kasvattilasten ottaminen. Yhtenä vanhuuden turvan antajana toimi syytinki. (Pulma, 1994, 25–26, 45–56.) Sosiaalityö oli alkujaan vapaaehtoistyöhön perustuvaa. Ammatikseen sosiaalityötä tekevien määrä oli pieni vielä 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. (Vuorikoski, 1999, 17, 77.)

1800-luvun aikana avustukset olivat pitkälti työntekoon sidottuja ja avustettavat holhouksen alaisia. Työntekoon yhdistettiin ajatus sen kasvatuksellisuudesta ja valistuksen uskottiin olevan avain oikeanlaiseen kehitykseen. Tuolloin perustettiin hyväntekeväisyysjärjestöjä, joiden toiminta-ajatuksena oli huonompiosaisten kasvattaminen ja aktivoiminen.

Hyväntekeväisyysjärjestöjä ylläpitivät yläluokkaan kuuluvat naiset. Järjestötoiminta mahdollisti naisten osallistumisen yhteiskuntaan uudella tavalla. (Pulma, 1994, 56–59; Jaakkola, 1994, 144–146.) Seurakuntien rooli vaivaishoidossa ja yhteiskunnallisten tehtävien hoidossa alkoi väistyä 1800-luvun loppupuolella. Vastuu edellä mainituista siirtyi itsehallinnollisille kunnille. (Jaakkola, 1994, 121–122.) Vaikka köyhien ja hädänalaisten ongelmiin yritettiin löytää ratkaisuja, esimerkiksi lakeja säätämällä, rahallista apua tai työtä antamalla, 1860-luvulla mitkään tukimuodot eivät riittäneet estämään vaikeaa ajanjaksoa, eli nälkävuosia. (Pulma, 1994, 67–68.) Yhteiskunnallinen tilanne oli käynyt köyhyyden yhä lisääntyessä hankalaksi ja tarvittiin uudenlaisia ratkaisuja tilanteen helpottamiseksi. Kriisin kohdatessa tarvittiin hallintamentaliteetin muutosta. Valtion ja kuntien roolit kasvoivat.

3.2 Köyhäinhoito valtion ohjaukseen

Vaikka Suomessa vielä 1900-luvun alussa ja pitkälle sen jälkeen lähimmäisen apu etenkin maaseudulla oli vankkaa, alkoi rinnalle muodostua lakisäätteistä toimintaa, josta kunnat olivat vastuussa valtion ohjatessa niitä. Myös sosiaalihuollon ammatillistumisesta alkoi olla merkkejä. Seuravaksi lyhyt katsaus aikakauteen, jolloin sosiaaliturvan kehittäminen Suomessa alkoi ja matka kohti hyvinvointivaltiota alkoi.

Vuonna 1879 voimaan tuli vaivaishoitoasetus, joka velvoitti kuntia perustamaan työlaitoksia. Niiden uskottiin vähentävän apua tarvitsevien määrää ja huoltokustannuksia. Vaivaishoito haluttiin pitää tiukasti virkamiehistön valvonnan alla ja tätä tehtävää varten perustettiin määräaikainen vaivaishoidon tarkastajan virka. Tarkastajan päätehtäviin kuului kuntien valvonta ja pienissä määrin myös neuvontatehtäviä. (Jaakkola, 1994, 113–116.) Vaivaistalojen määrä lisääntyi 1900-luvun alkuvuosikymmeninä ja nimi muuttui kunnalliskodiksi. Valtion rooliksi muodostui kuntien ohjaaminen, kun taas kuntien tehtävänä oli köyhän kansan pelottelu vaivaistaloon joutumisella, jos työnteko ei motivoinut. Vähitellen alettiin ymmärtää yhteiskunnassa vallitsevien epäkohtien yhteys köyhyyteen. Vaivaishoidon käsite väistyi ja alettiin puhua köyhäinhoidosta. Valtion ja kunnan vastuut jakautuivat siten, että valtion tehtäviin kuului 1900-luvun alkupuolella turvakotien ja kasvatustalosten perustaminen ja kuntien huoleksi jäivät huoltajaa vaille olevat, huonosti hoidetut ja lievästi pahatapaiset lapset. Uudenlaista ajattelutapaa edusti kotikasvatuksen tukeminen. Tätä varten kuntien tuli perustaa kasvatustalokunta, jonka tehtäviä olivat neuvominen, tukihenkilön hankkiminen apua tarvitseville perheille tai varoituksen

antaminen. Jos nämä eivät tehonneet, lapsi voitiin ottaa lautakunnan huostaan. (Jaakkola, 1994, 117–119.)

Itsenäisyyden ajan alussa sosiaalimenot olivat pienet. Tähän syynä oli se, että sosiaalipolitiikka oli huoltopainotteista ja kustannuksia sosiaalivakuutusten muodossa ei ollut. Sosiaalipolitiikan taloudelliset rasitukset jakaantuivat valtion, kuntien, työnantajien ja kansalaisjärjestöjen kesken. Sekä valtion että kuntien tavoitteena oli tinkiä sosiaalimenoista. Odotettiin talouden elpymistä ja sitä kautta kansalaisten hädän helpottumista. (Urponen, 1994, 174.) Julkisten turvajärjestelmien kehittymättömyys sai aikaa kansalaisjärjestöjen ja oma-apujärjestelmien syntymisen. Työväestöllä oli itsenäisyyden ajan alkuvuosina epävirallisia apujärjestelmiä. Tuohon aikaan syntyi erityisesti lapsia ja lapsiperheitä tukevia järjestöjä. Vuonna 1920 perustettiin vielä tänäkin päivänä toimiva Mannerheimin Lastensuojeluliitto. (Urponen, 1994, 184.) Mannerheimin lastensuojeluliiton toimesta alettiin kehittää myös neuvolaverkostoa. Kun naisten työssäkäynti yleistyi, kaupunkeihin perustettiin kunnallisia lastentarhoja. (Satka, 1994, 283–284.) Myös aikuisväestölle perustettiin omia tukitoimia järjestöjen toimesta. Näitä olivat esimerkiksi kodit turvattomille naisille ja lapsille sekä yksityiset vanhaikodit vähävaraisille vanhuksille. (Urponen, 1994, 184.)

Vuoden 1922 köyhäinhuoltolaki painotti omasta ja lähimmäisen toimeentulosta huolehtimista ja jos tämä ei ollut mahdollista, kunnan vastuulla oli järjestää apua. Kunnilla oli huoltovelvollisuus, joka määräytyi kotipaikkaoikeuden perusteella. Kuntien tuli perustaa köyhäinhuoltolautakunta sekä kunnalliskoteja ja työlaitoksia. Tärkeimpänä tuen muotona pidettiin kotiaivustusta, jonka ennaltaehkäisevään vaikutukseen uskottiin. Vaikka laki painotti kotiaivustuksen tärkeyttä, laitoshuolto yleistyi, koska se antoi paremman kontrollin mahdollisuuden. Apu oli vastikkeellista ja yksilöistä haluttiin tehdä yhteiskuntakelpoisia. Jos ei täyttänyt yhteiskuntakelpoisuuden vaatimuksia, saattoi joutua rangaistuslaitokseen. Ihmiskuva ja huono-osaisuuteen johtaneet syyt olivat edelleen hyvin yksilökeskeisiä, vaikka rakenteellisia syitäkin alettiin vähitellen ymmärtää. (Urponen, 1994, 179–183.)

Ennen 1930-luvun lamaa elettiin nousukautta. Elämä oli kuitenkin edelleen niukkaa ja elanto saatiin omavaraistaloudesta. Taloudellinen lama iski 1930-luvulla aiheuttaen muun muassa työttömyyttä ja elintason laskua. Työnvälitystoimistot yrittivät auttaa järjestämällä uusia työpaikkoja. Ratkaisua työttömyyden ongelmaan pyrittiin löytämään perustamalla

työsiirtoloita, joissa annettiin apua työsuoritusta vastaan ja järjestettiin vara- eli hätäaputoita. Valtio tarjosi apuaan vaikeimmassa asemassa oleville kunnille. Vuonna 1937 astuivat voimaan sosiaalihuollon peruslait, joiden tarkoituksena oli eriyttää sosiaalihuollon eri kohderyhmiä. Laki määritteli sosiaalihuollon kunnallisten huoltolautakuntien tehtäväksi. Lastensuojelu, irtolaishuolto ja alkoholistihuolto kirjattiin lakeihin. Vastuu sosiaalisten ongelmatilanteiden ratkaisusta siirtyi tuomioistuimilta huoltolautakunnalle ja sosiaaliviranomaisille. (Urponen, 1994, 190–196.) Erilaisia sosiaalista työtä tekeviä yhdistyksiä ja vapaaehtoisia oli ollut tähän saakka runsaasti, mutta suunta kääntyi laskuun 30-luvun puolessa välissä. Köyhäinhoitohenkilökuntaa palkattiin lisää, koska laki määräsi, että isoilla paikkakunnilla tulee olla huoltotyöntekijä, huoltosihteeri sekä huoltotoimen johtaja. Sota-aika toi mukanaan myös koulutusta huoltotyöntekijöille. (Satka, 1994, 290–294.) Vapaaehtoistyön rinnalle ja sitä korvaamaan kehittyi siis virallisia järjestelmiä, mutta alan koulutusta työntekijältä ei vaadittu. Koulutus perustui 1900-luvun alkuvuosikymmeninä lähinnä luentotilaisuuksiin ja ammatti opittiin pääosin työssä oppimalla. Kuntien lakisääteisten tehtävien lisääntyessä 1930-luvulla, paine koulutuksen lisäämistä kohtaan kasvoi. (Vuorikoski, 1999, 81–82.)

Talvisodan jälkeen oltiin jälleen tilanteessa, jossa vain kaikkein akuuteimpiin ongelmiin pystyttiin vastaamaan ja kehitys sosiaalipolitiikan saralla pysähtyi (Urponen, 1994, 212). Isänmaallisuuden henki kasvoi ja auttamista pidettiin kansalaisvelvollisuutena, joka käsitti muun muassa talkootyöt ja naapuriavun antamisen (Satka, 1994, 295–296). Työllisyyspolitiikka nousi keskeiseksi kehittämisen alueeksi 1950-luvulla. Työn katsottiin olevan toimeentulon perusta. Tavoitteena oli täystyöllisyys, jota yritettiin erilaisin keinoin pitää yllä esimerkiksi työvoiman liikkuvuutta tehostamalla. Täystyöllisyyden tavoitetta ei kuitenkaan saavutettu. Pienet tilat eivät enää pystyneet työllistämään maaseudulla asuvia ja muuttoliikettä tapahtui kaupunkeihin. Työmarkkinoiden epävakauden myötä työmarkkinallinen järjestäytyminen hyväksyttiin. Elintason nousua alkoi olla nähtävissä. 1960-luvun lopulla siirryttiin tulopoliittiseen aikakauteen joka tarkoitti työmarkkinajärjestöjen ja hallituksen yhteistyötä. Edellä mainitut osapuolet sopivat taloudellisen kasvun jakamisesta ja sen muodoista. Tällä oli vaikutusta sekä työelämän kehittämiseen että sosiaalipolitiikan rakentumiseen. Talouden kasvu ja parempi työllisyys lisäsivät hyvinvointia. Toisaalta yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset, lähinnä muuttoliike, vähensivät lähimmäisapua ja lisäsivät turvattomuutta, johon taloudellisen kasvun ja

sosiaaliturvan uudistusten keinoin ei pystytty vastaamaan. (Urponen, 1994, 204–227.) Teollistumisen myötä ihmiset muuttivat kaupunkeihin, luontaistalouden merkitys väheni ja rahatalous otti vankemmin sijaa. Perheyhteisöt hajosivat lasten muutettua kaupunkeihin työn saamisen toivossa. Paineet sosiaalihuollon muutoksiin kasvoivat asiakaskunnan muuttuessa. Enää avustettavat eivät olleet pelkästään köyhäinhoidettavia. Naisten työssäkäynti yleistyi ja lapsille tarvittiin päivähoidoa, mikä tarkoitti uusien palveluiden ja työntekijöiden tarvetta. (Urponen 229–231, 240.)

Vuonna 1942 alettiin kouluttaa sosiaalihuoltajia koulutuksella, joka kesti kaksi vuotta. Tämän lisäksi terveydenhuollon piirissä alkoi sosiaalihoitajien koulutus vuonna 1945. Sosiaalihoitajien koulutus ammensi oppinsa yhdysvaltalaisesta sosiaalityön opetuksesta ja sen yksi tärkeimmistä toimintaperiaatteista oli *case work*, joka perustui yksilökohtaiseen huoltotyöhön. Näiden ammattiryhmien välillä oli ristiriitoja, joiden suhteen yhteisymmärrykseen alettiin päästä 60-luvun alkupuolella. (Satka, 1994, 307, 320; Vuorikoski, 1999, 87–97.) Ammatillistumisen taustalla oli myös ajatus tehokkaammasta hallinnasta, josta uskottiin olevan hyötyä sekä yhteiskunnan ja valtion kannalta sekä kansalaisten näkökulmasta (Satka, 1994, 102). 1950-luvulla säädettiin myös sosiaalityön kelpoisuusehdoista ja sosiaalihuollon hallintolakiin tuli velvoite viranhaltijoiden palkkaamisesta. Virkatehtävien hoitaminen edellytti riittävää koulutusta tai kokemusta. Koulutusedellytyksenä oli sosiaalihuoltajan tutkinto tai muu virkaan soveltuva tutkinto sekä perehtyneisyys ja riittävä kokemus käytännön työstä. Kelpoisuusehdot olivat väljät, mutta silti työvoimasta oli pulaa. Koulutuksesta ja sen sisällöstä käytiin paljon keskusteluja ja työvoimapulaa helpottamiseksi pohdittiin lisäkoulutusta niin sanottujen pikakurssien muodossa. Sosiaalihuoltajakoulutukseen tuli 1960-luvulla muutoksia ja se muuttui ylioppilaspohjaiseksi koulutukseksi. (Vuorikoski, 1999, 100–120.)

Sosiaalihuollon hallintoa uudistettiin vuonna 1950. Kuntien tuli perustaa sosiaalijohtajan tai sosiaalisihteerin virka. Huoltolautakunta muutettiin sosiaalilautakunnaksi. Köyhäinhoitolaki korvattiin huoltoapulaila vuonna 1956. Tämä tarkoitti sitä, että kunnalla oli ehdoton velvollisuus huoltoavun antamiseen. Laki antoi myös mahdollisuuden saada apua kotikunnan ulkopuolella. Sosiaalihuolto sai kritiikkiä siitä, että sen myötä oli syntymässä massayhteiskunta, jonka pelättiin johtavan passivoivaan huoltovaltioon. Kritiikki kohdistui Pekka Kuusen sosiaalipoliittiseen ohjelmaan, joka painotti tasa-arvoisuutta ja sitä, ettei

kukaan jäisi kulutusedellytysten ulkopuolelle. Kuusi uskoi, että tämän tyyppinen sosiaalipolitiikka tukisi myös taloudellista kasvua. (Urponen, 1994, 229–236.)

Anttonen ja Sipilä (2000) kuvaavat 1960-lukua radikaalikäänteeksi, jolloin hyvinvointivaltioprojekti sai alkunsa. Kansalaiset ja järjestöt vaativat, että valtion pitää kantaa vastuu hyvinvoinnin edistämisestä. (emt., 270.) Kirkon taholla oli huolta seksuaalimoraalin vähenemisestä ja avioerojen yleistymisestä ja apua kehiteltiin näihin tarpeisiin. Perheiden elämä oli muuttunut sodan jälkeen ja sota oli aiheuttanut muutoksia perheen sisäisiin rooleihin, näihin tarpeisiin kirkko perusti perheasiain neuvottelukeskusiksi. Muita 1950-luvulla virinneitä tukimuotoja olivat muun muassa A-klinikat. (Satka, 1994, 309–310.)

Nopean kaupungistumisen myötä 1970-luvulla syntyi uudenlaisia ongelmia. Kerrostaloasuminen asetti omat haasteensa kieltoineen ja rajoituksineen, harrastusmahdollisuuksia oli vähän ja sosiaalisia kontakteja oli vaikea muodostaa. Tähän tarpeeseen vastattiin sosiaalityössä yhdyskuntatyöllä. Yhdyskuntatyön periaatteena oli etsiä yhdessä asukkaiden kanssa keinoja muutoksen luomiseksi. Sen lisäksi, että työskentely kohdentui yksilöihin, perheisiin ja yhteisöihin, pyrittiin tekemään rakenteellista sosiaalityötä ja vaikuttamaan sosiaalisiin uudistuksiin. Samoihin aikoihin aloitettiin perhetyötä, joka sittemmin vakiinnutti asemansa lastensuojelutyössä hyvien kokemusten myötä. (Satka, 1994, 329; Vuorikoski, 1999, 128.)

1980-luvun vaihteessa sosiaalipalvelut laajenivat ja suurin osa sosiaalietuuksista muuttui veronalaisiksi. Vuonna 1984 astui voimaan sosiaalihuoltolaki. Köyhyys väheni, mutta edelleen oli ihmisiä, jotka joutuivat hakemaan toimeentuloturvaa. Työttömyysturvajärjestelmään tuli muutoksia 1980-luvun puolivälissä siten, että työttömyyskassojen jäsenet saivat ansiosidonnaista työttömyysturvaetua ja ne, jotka eivät olleet jäseniä, saivat harkinnanvaraista työttömyyskorvausta, jonka maksajana toimi Kela. 1980-luvulla sosiaalipalvelujen laajeneminen myötä tarvittiin lisää työvoimaa. Sosiaalihuoltolaissa määriteltiin pätevyysvaatimukset työntekijöille. (Urponen, 1994, 253–255.) Laitoshoidon alettiin purkaa 1980-luvulla. Vaatimuksia inhimillisemmästä kohtelusta kantautui asiakkaiden taholta. Tutkimuksen ja kehittämiseen panostettiin ja myös koulutusta kehitettiin. Aluksi 80-luvulla ammatillaisia koulutettiin keskiasteen oppilaitoksissa lukuisilla eri nimikkeillä. Koulutusalojen todettiin kuitenkin pian olevan liian kapea-alaisia

ja tähän tarpeeseen vastasivat ammattikorkeakoulut. (Satka, 1994, 330–333.) Sosiaalityöntekijöiden koulutus muuttui 1980-luvulla korkeakoulutasoiseksi ja kelpoisuusehtojen mukaan sosiaalityöntekijöillä tuli olla alan koulutus. Koulutuksen sisältö aiheutti keskustelua. Mietittiin sitä, keskitytäänkö koulutuksessa käytännön työn opetteluun ja mikä osuus on laaja-alaisella työn kehittämisellä. (Vuorikoski, 1999, 178.)

Millerin ja Rosen (2010, 31–33) mukaan kritiikkiä liian suureksi kasvanutta valtiota kohtaan alkoi esiintyä 1960-luvulla. Kritiikkiä on esitetty myös Suomessa, mutta ei vielä niin varhaisessa vaiheessa. Suomessa tähän tilanteeseen on sosiaalihuollon näkökulmasta tultu viimeistään vasta 1990-luvulla, jolloin laman myötä ilmassa alkoi olla merkkejä siitä, että julkisten palvelujen ylläpito vaatii uudenlaista näkemystä ja toteutustapaa. Keskustelut hyvinvointivaltion murenemisestä alkoivat ja ne ovat jatkuneet aina tähän päivään saakka. Keskustelut ovat johdettavissa kehittyneen liberalismiin hallintamentaliteettiin, joka kuvaa Suomessa 90-luvulta jatkunutta yhteiskunnallista tilannetta. Tämä on johtanut puheeseen mittavan uudistuksen tarpeista, joihin merkittävimpinä kuuluvat sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus sekä sen kanssa rinnakkain etenevä maakuntauudistus.

3.3 Yksilön valinnat ja vastuu

Jotta voidaan ymmärtää sitä, miksi olemme vuonna 2018 sote- ja maakuntauudistuksen kynnyksellä, aloitan tämän osion ajallisesti 1990-luvun tilanteesta, jolloin lama kurjisti suomalaisten arkea. Yhdeksänkymmentä luvulla sosiaalipalvelujen valtionohjaus purettiin ja ne siirtyivät kuntien vastuulle. Kuntien velvollisuutena oli sosiaalityön, kasvatus- ja perheneuvonnan, kotipalvelujen, asumispalvelujen, laitoshuollon sekä perhehoidon ja yleisten sosiaalipalvelujen tarjoaminen kunnan asukkaille. 1990-luvulla kohdattiin talouslama ja tämä aiheutti keskustelua palvelujen järjestämisestä ja kehittämisestä. Kunnilla säilyi edelleen palveluiden järjestämisvastuu, mutta säädöksiä muutettiin siten, että järjestämisvastuun voi jakaa toisen kunnan tai kuntayhtymän kanssa ja palveluita voidaan hankkia sopimukseen perustuen myös kunnan ulkopuolisilta palvelun tuottajilta. Tämän muutoksen myötä alkoi syntyä yksityisiä sosiaalialan yrityksiä. (Alavaikko, 2007, 43; Satka, 1994, 330–334; kuntalaki 2015/410.) Keskustelua alkoi kuulua eri tahoilta siitä, että julkisten palveluiden ylläpito ennallaan ei tule onnistumaan, tilanne on taloudellisesti kestävä.

Suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan keskeisiä piirteitä ovat olleet julkinen vastuu, joka on jakaantunut valtion ja kuntien kesken sekä tasa-arvoisuus ja universaalius. Universaalius suomalaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa käsittää toimeentuloturvan lisäksi pyrkimyksen tarjota kaikille samanlaiset mahdollisuudet saada palveluita. Rahoitus- ja tuottamisvastuu on pääosin kuulunut julkiselle vallalle. (Anttonen & Sipilä 2000, 14–15, 149, 167.) Työttömyys, väestön ikääntyminen ja globaalistuminen ovat asettaneet uudenlaisia haasteita sosiaalipolitiikan kehittämiseksi 1990-luvulla. Universaaliuden käsite sosiaalihuollossa on muuttunut ja palveluiden saantia ovat tulleet ohjaamaan yhä tiukentuneet kriteerit. Palvelun saannin kriteereihin on vaikutusta poliittisten hallituskoalitioiden rakenteella sekä taloudellisella tilanteella. Esille on nostettu perhekeskeiset arvot sekä markkinoiden merkitys ja julkisen vallan vastuuta on pyritty kaventamaan. (Anttonen & Sipilä, 2000, 176–177, 272; Urponen, 1994, 257–258.) Bardy (2011) on todennut, että ajatus hyvinvointivaltiosta sisältää resurssien jaon myötä yksilön mahdollisuuden tehdä valintoja. Hän kirjoittaa hyvinvoinnin olevan sekä poliittinen että henkilökohtainen asia, koska politiikan keinoin luodaan mahdollisuudet, joista yksilö voi valita. (Bardy, 2011, 343.) Valintoja on siis mahdollista tehdä, mutta vain ennalta määrättyin vaihtoehtoin.

Hyvinvointivaltiosta puhuttiin jo 1950-luvun ja 60-luvun vaihteessa, mutta yleisemmin sitä alettiin käyttää vasta 1970-luvulla (Julkunen, 2017, 40). Julkunen (2017) mukaan hyvinvointivaltion kehityskaari voidaan jaotella rakentamis- ja laajenemiskauteen, jonka jälkeen kasvu pysähtyi ja siirryttiin uudelleenajattelun kauteen. Riippuen siitä kenen suulla puhutaan, uskotaan hyvinvointiyhteiskunnan säilyttämiseen sekä kehittämiseen ja toisessa ääripäässä hyvinvointivaltion alasajoon. (emt., 68–70.) Siirryttäessä kohti 2020-lukua on puhuttu hyvinvointivaltion kauden päättymisestä ja siirtymisestä kilpailukyky- ja tietoyhteiskuntaan. Tärkeiksi ovat nousseet osaamisen korostaminen ja menestyksen tavoittelu sekä markkinat ja kansalaisyhteiskunnan painotus. Julkisen vallan vastuu on vähenemässä ja sitä jaetaan vapaaehtoistyön, yritysten, perheiden ja yksilön kesken. Edelleen puhutaan hyvinvointiyhteiskunnasta, mutta sisältö on muuttunut edellä mainittuun suuntaan. (Anttonen & Sipilä, 2000, 268–269.) Matthies (2014) on todennut, että on tärkeää tiivistää sosiaalihuollon kunnallisten toimijoiden ja paikallisten kansalaisyhteiskuntien toimintaa, etenkin niissä kohdissa, missä julkisen vallan vastuu on kapenemassa. Hän viittaa lähinnä alas ajettuihin palveluihin syrjäseuduilla ja lähiöissä. (emt., 61.)

Yhteiskuntapoliittisesta keskustelusta välittyy yksimieleinen kuva siitä, että hyvinvointivaltiota on uudistettava. Uudistuksen johtavana linjana on taloudellisesti kestävä kehitys, jota Saari (2017) kuvaa 2020-luvun yli jatkuvana kylmänä kautena, joka antaa suuntaviivat uudentalaiselle hyvinvointivaltiolle (emt., 67). Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistukselle on asetettu aikataulu ja tavoitteet, joita kohti hieman kompastellen on edetty. Tavoitteena on yhdistää sosiaali- ja terveydenhuolto ja tehdä muutoksia myös perus- ja erikoistason palveluihin. Kustannustehokkuutta pyritään parantamaan siten, että palvelujen järjestämisvastuu ulottuu nykyistä laajemmalle pohjalle. (HE 15/2017.) Sote- ja maakuntauudistukseen tulen palaamaan myöhemmin hallinnan analyysia koskevan luvun yhteydessä.

Keinoja ja ratkaisuja riittävien ja kustannustehokkaiden palvelujen järjestämiselle etsitään kuumeisesti. Alavaikko (2007) on todennut nykyisessä järjestelmässä ongelmalliseksi sen, mitä tarkoittavat laissa mainitut riittävät palvelut. Informaatio-ohjausta tähän ongelmaan on pyritty järjestämään ministeriöiden alaisilla laitoksilla, jotka ohjaavat kuntia omalla hallinnonalallaan, kuten sosiaalityön alueella Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Ohjausta toimijoille tulee myös ministeriöiden periaatepäätösten kautta, joissa määritellään poikkihallinnollisia yhteisiä tavoitteita. Sosiaalipolitiikan keskiössä on tähän saakka ollut palvelujärjestelmien rakentaminen. Palvelujärjestelmien uudistamisen ja täydentämisen lisäksi mukaan on tullut julkisen vallan ja yksilön suhteen määrittely. Yksilön oikeudet korostuvat muun muassa hallintolaissa (434/2003) ja laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000). Palveluiden lainmukaista ja riittävää tasoa määrittelee myös tuomiovalta. Korkeimman hallinto-oikeuden päätökset ovat ohjaamassa yksilön oikeuksien, palvelujärjestelmän ja kuntien velvollisuuksien määrittelyä. (Alavaikko, 2007, 44–47.)

Julkishallintoa on pyritty uudistamaan 2000-luvulla. Uudistuksen myötä julkishallintoon on löytänyt tiensä *New Public Management* -termi (NPM), joka alkuperältään liittyy liikkeenjohdon periaatteisiin. Julkisella sektorilla on siirrytty tulosjohtamiseen ja se on tuonut mukanaan tarkempaa tulosten seurantaan liittyvää kontrollia ja tuloksiin sidotun palkkauksen. Palveluiden tehokkuuden vaatimukseen on vastattu yksityistämällä ja keskittämällä palveluita sekä yksinkertaistamalla ja pilkkomalla niitä toiminta- ja tulosyksiköihin. Julkisojohtamisen mallin mukaan politiikka, valvonta ja palveluiden

jakaminen erotetaan toisistaan. Kilpailutilanteen uskotaan parantavan myös asiakkaiden valinnanmahdollisuutta. Kritiikkiä uudenlainen julkisjohtaminen on saanut palveluiden pirstaloitumisesta eri organisaatioiden vastuulle, joka saattaa hankaloittaa asioiden kokonaisvaltaista hoitamista. (Eräsaari, 2011, 181–185; Väärälä, 2011, 33; Hagen & Sitter, 2006; Julkunen, 2001, 97.)

Sosiaalipoliitikkojen ja sosiaalihuollossa työskentelevien tahoilta on kritisoitu taloudellisen ajattelun ylivaltaa päätöksiä tehtäessä. Ennustettavuus on keskeinen osa sosiaalipoliitiikan suunnittelua. Tuen erilaisia muotoja on olemassa elämäntilanteisiin, joissa kansalaiset kohtaavat sairautta, työttömyyttä tai köyhyyttä. Suomalaisessa yhteiskunnassa sosiaalipoliitikka on muotoutunut kiinteästi palkkatyön ympärille. Ennustettavuudessa alkoi näkyä haurastumista 1990-luvulla. Epävarmuus ja epäjatkuvuus ovat asettuneet osaksi arkeamme. Kysymys ei ole vain kansallisesta laman aiheuttamasta väliaikaisesta ilmiöstä, vaan koko maailmaa koskettavasta yhteiskunnallisesta muutoksesta, jonka taustalla on globalisoitunut talous. (Karisto, Takala & Haapola, 357–358, 360.) Tällä perustellaan helposti sosiaalipoliitiikan saralla tehtäviä päätöksiä. Vaikka ennustettavuuden on todettu heikentyneen ja tällä on vaikutusta sosiaalipoliitikkaan liittyvässä suunnittelussa, on muistuteltu myös historian merkityksestä tulevaisuuden visioita tehtäessä. Väärälä (2011, 31) toteaa, että sosiaalipoliitikassa on kiinnitettävä tulevaisuuden lisäksi myös menneisyyteen, koska vain sillä tavoin voidaan ymmärtää sosiaalipoliittinen ydin, joka lopulta takaa yhteiskunnan kasassa pysymisen.

Yhä enemmän myös sosiaalityössä on alettu kiinnittää huomiota ekologisuuteen ja kestävään kehitykseen. Bardy (2011) on viitannut antiikin Kreikassa vallinneeseen maailmankuvaan, jonka mukaan meidän tulee mukautua luonnonehtoihin. Tästä maailmankuvasta olemme ajautuneet kauas ja mukautuminen on muuttunut luonnon hallitsemiseksi taloudellisen kasvun reunaehdoilla säilytettynä. (emt., 335.) Jatkuvaan talouden kasvun pakkoa perustellaan muun muassa hyvinvointipalvelujen nykyisen tason ylläpitämisellä. Tutkimustulokset kuitenkin puhuvat sen puolesta, että talouskasvu ei takaa välttämättä kaikille hyvinvointia, koska sen tuottamaa hyvää ei jaeta tasaisesti kaikkien kesken. Teollisuus ja ylikulutus ovat vaikuttaneet siihen, että ihmiset, jotka eivät ole näihin asioihin voineet omalla toiminnallaan vaikuttaa, kärsivät ympäristöhaitoista ja ilmasto lämpenee. Taloudellinen kasvu ei siis pelkästään riitä, kun halutaan lisätä tai ylläpitää hyvinvointia,

vaan on huomioitava sosiaalisesti ja ekologisesti kestävä kehitys. Vaihtoehtoisen mallin tarjoaa degrowth-ajattelu, joka tarkoittaa sitä, että rikkaiden maiden tulisi luopua kasvun tavoittelemisesta ja päinvastoin supistaa sitä suunnitelmallisesti. Kritiikkiä degrowth-ajattelu saa siitä, että yhteiskuntarauha järkkyyisi monin tavoin tällaisen toiminnan seurauksena. (Julkunen, 2017, 350–351; Aaltio, 2013, 78–79; Kiander, 2011, 54; Stranius, 2011, 44.) Julkunen (2011) arvelee keskustelun taloudellisesta kasvusta väistyvän ja tilalle tulevan globaalin näkökulman sekä kestävyteen perustuvan ajattelutavan. Hän mainitsee systeemisen otteen, jolla tarkoittaa ekologisen, taloudellisen, sosiaalisen ja poliittisen kestävyuden suhdetta ja vuorovaikutusta keskenään. (emt., 98.) Koska talouskasvu näyttää vähitellen lähtevän käyntiin, olisi systeemiseen ajattelutavan virittäminen ajankohtaista ja ympäristön kannalta kestävä kehitys mahdollistuisi (Julkunen, 2017, 354–355).

Uhkakuva pirstaloituvista palveluista lienee todellinen myös maakuntauudistuksen ja sote-uudistuksen toteutuessa. Pystytäänkö palveluja hallitsemaan kokonaisuuksina vai hajaantuvatko ne julkisen ja yksityisen sektorin toteuttaessa omia suunnitelmiaan tahoillaan? Palvelujen pirstaloituminen luo haasteen myös valvonnalle. Miten voidaan taata palveluiden laatu ja turvallisuus? Uudistuksessa ristiriitaa aiheuttavat myös näkemykset perusoikeuksien toteutumisesta. Mielenpitoiseen ja näkemyksiin voivat olla vaikuttamassa joko taloudelliset tai ideologiset näkökulmat. Näkökulmasta riippuen perusoikeuksien toteutuminen näyttäytyy hyvin erilaisena. Myös sosiaalipalveluiden kilpailuttaminen saattaa tuoda ongelmia. Asiakkaiden kannalta esimerkiksi asumispalveluiden kilpailuttaminen voi olla hankalaa, koska se saattaa tarkoittaa asumispaikan vaihtumista kilpailutuksen seurauksena. Ongelmat olevan yhä monimutkaisempia ja vaativat selvittääkseen monen eri viranomaisen yhteistyötä. (Väärälä, 2011, 34–39.)

Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus yhdistettynä maakuntauudistukseen, tuo lukuisia ongelmia ratkottavaksi ja todennäköistä on, että niitä ratkotaan vielä pitkään uudistuksen toimeenpanon jälkeen. Uudistusten tavoitteissa näyttäytyvät kehittyneelle liberalismille tyypillisesti uudet teknologiat, joihin kuuluu muun muassa palvelujen yksityistäminen ja uudenlainen julkisjohtaminen, joka tuo mukanaan hallintaa arvioinnin, kriteerien, riskienhallinnan ja budjettien muodossa. Sosiaalialan asiantuntijoiden ja ammattilaisten puheissa näyttäytyy huoli siitä, että sosiaalipolittikkaa tehdään pelkästään talouden ehdoilla ja universaaliuden periaate on katoamassa. Huolta liittyy siihen, pystyykö valtio takaamaan

enää ihmisten hyvinvointia ja onko siihen ylipäänsä halua. Jääkö hyvinvoinnista huolehtiminen markkinoiden vastuulle ja jokainen yksilö etsii uusilta markkinoilta tarvitsemansa palvelut. Jos nyt elämme aikaa, joka sopii hyvin Millerin ja Rosen käsitykseen kehittyneestä liberalismista, mikä mahtaa olla seuraava murros ja mikä hallintamentaliteettiperheistä kuvaa sitä aikakautta parhaiten. Millerin ja Rosen (2010, 33) vastaus edelliseen pohdintaan on ajatus siitä, että liberaalien hallintamentaliteettien perhe on ajautumassa ahtaalle. Hahmottumassa on uusi ongelmallistuminen, johon liittyvät turvattomuus, riskit sekä varokeinot.

4 RATIONALITEETIT, TEKNOLOGIAT JA SUBJEKTIT

Historian kulusta, jossa sivuttiin jo nykypäivää, siirryn nyt tarkastelemaan tämän hetkistä tilannetta tarkemmin, eli uudistuksia ja niiden heijastelemia asenteita ja arvoja sekä yhteiskuntamme tilaa. Tutkielmani asetelma teorian ja taustoituksen käsittelyssä vastaa Kaiston (2010, 59) mainitsemaa perinteistä tapaa tarkastella yhteiskunnallista vallankäyttöä, eli siirryn rationaliteettien ja teknologioiden kautta kohti subjekteja pohtien sote- ja maakuntauudistusta ja yhteiskuntamme tilaa näiden kolmen hallinnan analyysin käsitteen kautta. Ensimmäiseksi keskityn rationaliteetteihin, eli yhteiskunnassa vallitseviin tapoihin selittää hallinnan ongelmia. Keskeisessä osassa on vallalla oleva diskurssi kestävyysvajeesta ja hyvinvointivaltion ennallaan säilyttämisen mahdottomuudesta. Hallinnan teknologioiden tasolla tarkastelussa ovat konkreettiset käytännöt, joilla hallintaa toteutetaan, kuten esimerkiksi erilaiset strategiat ja hankkeet. Tutkielmaani liittyen näitä ovat sote- ja maakuntauudistus siihen liittyvät kärkihankkeet ja niiden sisälle kätkeytyvät erilaiset projektit ja hankkeet. Kolmanneksi tarkastelen sitä, miten hallinta näyttäytyy subjektien tasolla, eli miten uudistukset koskettavat subjekteja, jotka ovat sekä hallinnan kohteita että hallittavia.

4.1 Rationaliteetit – ongelmat julki

Kuten jo edellä todettiin, rationaliteetit ovat yhteiskunnassa vallitsevia tapoja selittää hallinnan ongelmia. Ne ovat erilaisia ajattelutyyylejä, jotka tarkastelevat todellisuutta tehden siitä laskelmoitavaa ja ohjelmoitavaa. Miller ja Rose (2010) toteavat, että ongelmaa ei ole olemassa, jos sitä ei muotoilla ja tehdä näkyväksi. Asioiden ongelmalliseksi muuttuminen saa alkunsa esimerkiksi asiantuntijoiden, ammattilaisten, poliitikkojen tai tiedotusvälineiden vaikutuksesta. (emt., 26–27.) Rosen mukaan rationaliteeteista on löydettävissä neljä peruspiirrettä. Ensimmäinen on sisäinen moraalioppi, joka viittaa siihen, että hallintakäytäntöjä ohjaavat moraaliset periaatteet, olivat ne sitten instituution, ryhmän tai yksilön toisiinsa kohdistamia tai yksilön itseensä kohdistamia. Toiseksi rationaliteetit ovat episteemisiä, eli ne perustuvat tieteelliseen ja asiantuntijatietoon. Kolmantena rationaliteetin piirteenä on niiden idiomaattisuus, oma retoriikkansa ja kielensä. Neljänneksi rationaliteetit ovat käännettävissä, eli vaikka ne ovat saaneet alkunsa tietyssä yhteydessä ja erityistä tarkoitusta varten, ne ovat käännettävissä myös muihin yhteyksiin ja tarkoituksiin. (Kaisto & Pyykkönen, 2010, 15; Helén, 2010, 30; Rose, 1999, 26–28.)

Rationaliteetteja voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta. Miten asiantuntijat, ammattilaiset, poliitikot ja tiedotusvälineet tekevät hallinnan ongelmia näkyviksi ja miten ongelmiksi puheessa muodostuneet asiat siirtyvät niin sanotusti ylemmälle tasolle, eli esimerkiksi hallitusohjelman tavoitteisiin ja visioihin sekä sote- ja maakuntauudistuksen tarpeellisuuden taustalle? Tutkimukset tuottavat tietoa, jota eri tahot voivat käyttää itselle edullisella tavalla, hakemalla perusteluita omille näkökannoilleen. Esimerkiksi suurin osa ihmisistä on todennäköisesti samaa mieltä siitä, että työllisyys pitäisi saada nousuun tai että ikäihmisistä pitäisi huolehtia paremmin. Vaikka ongelmista ollaan periaatteessa melko samaa mieltä, niihin puuttumisen keinot, eli teknologiat, aiheuttavat jo enemmän erimielisyyttä. Teknologioihin palaan vielä myöhemmin. Nyt sen sijaan tarkastelen niitä asioita, joista ollaan melko yksimielisiä ja jotka puheissa ovat muodostuneet ongelmallisiksi ja ratkaisua vaativiksi. Rationaliteetit, eli tavat selittää hallinnan ongelmia yhteiskunnassa, kytkeytyvät tutkielman taustoitukseen siten, että olen viimeaikaisista keskusteluista - niin poliittisten päättäjien, median kuin asiantuntijoiden – poiminut teemoja, joissa hallinnan ongelmia on pyritty tuomaan julki. Lähdän liikkeelle poliittisten päättäjien puheesta ja heidän muodostamastaan ongelmanasettelusta, jonka jälkeen oman otsakkeen alla käsitelen eriarvoistumiseen liittyviä teemoja ja lopuksi pohdin sosiaalityön näkökulmasta nousevia ongelmia.

4.1.1 Ongelmat tavoitteiden ja muutospuheen takana

Muutosten taustalta löytyy siis yleensä jokin ongelma, toimimaton tapa tehdä asioita. Jos sote- ja maakuntauudistusta lähdetään tarkastelemaan rationaliteettien näkökulmasta niin sanotusti ylhäältä alaspäin, on etsittävä valtaapitävien ja päättäjien perustelut ongelmalle, johon uudistuksilla haetaan muutosta. Toisin sanoen uudistusten tavoitteet ovat käännettäviksi ongelmiksi. Maakuntauudistuksen tarvetta on perusteltu siten, että tähän saakka ihmiset eivät ole olleet tasa-arvoisessa asemassa palvelujen saatavuuden ja laadun suhteen. Ongelmaksi on muodostumassa myös ikääntyvä väestö, joka tarvitsee yhä enemmän palveluja ja se kuinka palvelut pystytään rahoittamaan. Sosiaali- ja terveyspalveluissa tämän hetken ongelmiksi on nimetty resurssien tehoton hyödyntäminen, mikä lisää jonoja ja kustannuksia. Lisäksi ongelmana nähdään samalla tavalla kuin maakuntauudistuksen perusteluissa ikääntyvä väestö ja kasvava hoivantarve sekä työikäisten ihmisten joukon kutistuminen. Tämä kehityssuunta vaikuttaa siihen, että verotuloja tulee jatkuvasti vähemmän ja julkisten palvelujen rahoittaminen vaatii velan ottamista.

Ongelmaksi on myös nimetty kansalaisten heikot vaikuttamismahdollisuudet. (Alueuudistus.fi; HE 15/2017)

Julkituodut vaatimukset muutoksesta ja sen välttämättömyydestä ovat jo pitkään tuottaneet puhetta hyvinvointivaltion murenemisesta, murtumisesta tai rapautumisesta. Tutkimustulosten mukaan suurin osa suomalaisista kannattaa perinteistä hyvinvointivaltiota, joka perustuu sosiaaliturvaan ja vahvoihin julkisiin palveluihin. Osa kansalaisista haluaa lisätä yksityisiä palveluja, mutta niitä ei koeta julkisia palveluja korvaavina, vaan ennemmin niitä täydentävinä. Tämä saattaa johtua epävarmuudesta liittyen uudistuksiin, esimerkiksi palveluiden saatavuuteen uudistusten myötä. Kansalaisten mielipiteisiin saattaa vaikuttaa myös vallankäyttäjien julkiseen keskusteluun tuoma puhe kestävyysvajeesta, jolloin ajatellaan, että hyvinvointivaltion muutokset ovat välttämättömiä ja ilman yksityisiä palveluita ei tulla pärjäämään. Solidaarisuus ja auttamisenhalu näyttäytyvät tutkimuksissa vahvasti yleisellä tasolla, mutta konkreettisemmissä kysymyksissä solidaarisuudessa on heikkenemisen merkkejä. (Julkunen, 2017, 88; Saari, 2017, 83–84; HE 15/2017; Muuri & Manderbacka, 2014, 260–268; Taimio, 2010, 15; Korkman, 2011, 9; Forma, Kallio, Pirttilä & Uusitalo, 2007, 14–16; Haavisto, Kiljunen & Nyberg, 2007, 30.)

Keskustelut kestävyysvajeesta kertovat siis ongelmasta, johon tulisi puuttua. Perustelut ovat löydettävissä heikkoa taloudellista tilannetta osoittavista luvuista, on olemassa faktatietoa. Perustelut ovat johdettavissa episteemisyteen, eli asiantuntijatietoon. Samalla vedotaan myös moraalioppiin. Kyseessä on kaikkia kansalaisia koskettava ongelma ja kaikkien on osallistuttava ongelman taltuttamiseen. Episteemisyys ja moraalioppi voidaan kytkeä myös arvon käsitteeseen. Arvovalinnat kertovat siitä, minkälaiseen järjestykseen laitamme hyvinä pitämiämme asioita yhteiskunnassa ja ne ohjaavat toimintaamme (Puohiniemi, 2002, 5-6, 19–20; Puohiniemi, 2006, 8-9).

Tarkasteltaessa sosiaalihuollon uudistusta voidaan pohtia, minkälaiselle arvopohjalle uudistus rakentuu ja sitä, minkä eri tahojen intressejä uudistuksessa painotettavat arvot palvelevat. Esimerkiksi minkälaiset poliittiset ja taloudelliset arvot ovat kulloinkin vallitsevia ja miten ne vaikuttavat sosiaalihuoltoon ja sen uudistuksiin. (Hämäläinen & Niemelä, 2014, 83.) Arvomuutosten takana voi olla yksilöllisiä sekä yhteiskunnallisia tekijöitä. Yhteiskunnallisiin tekijöihin arvomuutoksissa kuuluvat esimerkiksi talous ja sen muutokset. Sekä taloudellinen kasvu että taantumaiset vaikuttavat arvoihin. Taloudellisen

hyvinvoinnin on osoitettu tutkimuksissa edistävän arvoyhtenäisyyttä ja yksilökeskeisiä arvoja. Myös erilaisilla ideologisilla liikkeillä sekä poliittisen järjestelmän muutoksilla on vaikutusta arvoihin. Lisäksi tiedolla voidaan vaikuttaa siihen, mitkä arvot koetaan tärkeiksi. (Helkama, 2015, 209–212.) Sote- ja maakuntauudistusta ohjaavat vahvasti taloudellisista lähtökohdista lähtevät arvot. Maamme taloudellinen ahdinko ei ole voinut jäädä keneltäkään huomaamatta ja tämä saamamme tieto vaikuttaa myös siihen, että hyväksymme muutokset, joita ollaan tekemässä. Poliittisten päättäjien puheen ja median antaman tiedon kautta olemme tulleet tietoisiksi muutoksen välttämättömyydestä.

4.1.2 Ongelmana eriarvoistuminen

Kuten mainittua, suurin osa kansalaisista kannattaa perinteistä hyvinvointivaltiota ja uhka hyvinvointivaltion murtumisesta ja heikkenemisestä aiheuttaa keskustelua niistä ongelmakohdista eli hallinnan analyysin käsittein rationaliteeteista, joita tämä uhkaava tilanne on saanut tai saamassa aikaan. Seuraavaksi käyn läpi keskustelua herättäneitä aiheita, jotka liittyvät pitkälti huoleen tulevaisuudesta ja niissä näyttäytyy asiantuntijoiden ja kansalaisten huoli eriarvoistumisen lisääntymisestä. Huolet liittyvät monin paikoin samoihin asioihin, joita on kuultavissa poliittisten päättäjien puheissa ja perusteluissa sote- ja maakuntauudistukseen liittyen. Tutkimusten kautta ja yleisessä keskustelussa esiin nousseita aiheita ovat tuloerot, työttömyys, lasten, nuorten ja perheiden asema, koulu- ja päiväkotimaailmaan liittyvä eriarvoistuminen, ikäihmisten palvelut, valinnanvapauden tuottama eriarvoistuminen sekä eriarvoistavat asenteet maahanmuuttajia kohtaan. Eriarvoistumisen teemaan liittyvät vahvasti myös yhteiskunnassamme vallitsevat arvot ja asenteet.

Eriarvoistuminen näkyy tutkimusten mukaan tuloerojen kasvuna. Tuloerot ovat kasvaneet Suomessa 1990-luvun puolivälin jälkeen laman koetellessa. Laman jälkeen tuloerojen kasvu on ollut OECD-maiden vertailussa merkille pantavaa (OECD, 2008, 26–27). Tuloerojen kasvun yhtenä tekijänä on tutkimuksissa nimetty eriytetty tuloverojärjestelmä, johon Suomessa siirryttiin 1990-luvun alkupuolella. Verouudistuksen jälkeisinä vuosina kaikkien eniten ansaitsevien tulot ovat kasvaneet moninkertaisesti suhteessa keskimääräiseen kasvuun. (Tuomala, 2012, 179–180.) Rikkain kärkijoukko pystyy hyödyntämään parhaiten taloudellisen kehityksen tuoton esimerkiksi osinkoina tai myyntivoitoina. Tämä johtaa siihen, että uudelleenjakoa ja sääntelyä ei tapahdu. Yhteiskunta jakaantuu varakkaaseen

eliittiin ja heikossa asemassa olevaan kansalaisten enemmistöön. Tulonjakopolitiikan tasa-arvoisuutta voidaan kyseenalaistaa ja pohtia, onko oikeudenmukaista, että rikkaimmat hyötyvät enemmän hyvästä taloudellisesta kehityksestä, kun oman kortensa kekoon ovat kuitenkin kantaneet kaikki kansalaiset esimerkiksi maltillisilla palkankorotuksilla ja työnteon tehostamisella. (Saari, 2015, 52; Raunio, 2000, 188.)

Taloudellisen eriarvoisuuden ja tuloerojen kasvun syyksi on arveltu myös työmarkkinoiden polarisaatiota sekä työttömyyttä. Työmarkkinoiden polarisoituminen näyttäytyy keskipalkkaisten ammattien osuuden vähenemisenä ja jopa joidenkin työtehtävien katoamisena. Työt keskittyvät palkkajakauman ääripäihin ja jakautuvat korkeasti palkattuihin asiantuntija tehtäviin sekä palvelutehtäviin, joissa palkkaus on matala. (Mitrinen, 2013.) Julkunen (2017) toteaa, että työn merkitys elämälle ja sen tarjoama turva ovat entisestäänkin kasvaneet. Tilanne mutkikas, koska työmarkkinoiden epävarmistuminen on yhteydessä kasvavaan sosiaaliturvan tarpeeseen ja samaan aikaan sosiaalista turvaa pyritään kiristämään työllisyystavoitteen säestämänä. Koulutukseen ei takaa enää varmaa työpaikkaa ja työsuhteet ovat muuttuneet projektityyppisiksi ja määräaikaikaisiksi. Pyrkimys uudistaa työmarkkinoita ja aktivointitoimien lisääminen ei kuitenkaan luo sellaisia työpaikkoja, joista saatava tulo yksistään riittäisi elämiseen ja sosiaaliturvan tarve on edelleen olemassa. Köyhyys liittyy usein työmarkkinoilta syrjäytymiseen. Tuet, kuten toimeentulotuki, eivät ole seuranneet muun yhteiskunnan kehitystä ja lisäksi niihin sisältyy yhä enemmän kontrollia ja aktivointia. Julkunen mukaan työtä painottuva ja siihen keskittyvä politiikka on sivuuttanut tulojen ja toimeentulon tasa-arvon. (Julkunen, 2017, 254, 334–335; Silvasti, Lempiäinen & Kankainen, 2014, 9.)

Vaikka tuloerot voivat lyhyellä tähtämellä elvyttää heikkoa taloutta, pidemmälle katsottuna tuloerot estävät kestävästä kasvusta ja erityisesti sosiaalista edistystä (Julkunen, 2017). Tuomalan (2012, 172) mukaan tuloerot eivät johda myönteiseen talouskasvuun ja kasvu muuttuu epävakammaksi. Julkunen (2017, 123) on teoksessaan nostanut esiin OECD:n IMF:n varoittelet tuloerojen kasvun aiheuttamista ongelmista, joita ovat sosiaalinen eriarvoisuus, poliittiset uhat ja talouskasvun hidastuminen. Tulonjako ja tuloerot ovat yhteydessä myös muihin eriarvoisuutta mahdollistaviin asioihin, kuten poliittiseen valtaan tai terveyden ja koulutuksen jakaantumiseen. Tuloerot eivät tule esiin pelkästään huonona elintasona, vaan vähentävät myös sosiaalista luottamusta. Luottamuksen puuttumisella voi

olla negatiivisia seuraamuksia, jotka näyttäytyvät yhteiskunnallisena epävakautena, solidaarisuuden murenemisena ja korkeampana rikollisuutena. (Vaalavuo & Moisio 2014, 99–100.) Hiilamo (2010,89) toteaa, että julkisten menojen karsinta ei todennäköisesti tule lähiaikoina päättymään, ja jos vanhat merkit pitävät paikkansa, jo ennestään heikoimmassa asemassa olevat joutuvat kärsimään. Ellei eriarvoisuuden kasvua saada pysähtymään, edessä on yhä suurempia yhteiskunnallisia ongelmia.

Tuloeroihin liittyvä keskustelu, joka tässä perustuu pääosin tilasto- ja tutkimustietoon on kytköksissä episteemisyyteen ja moraalioppiin. Tilastot kertovat omaa kieltään esimerkiksi tuloerojen kasvusta. Moraaliin taas liittyy huoli hyvän jakautumisesta yhä epätasaisemmin ja se, että tämän suuntainen kehitys näyttää olevan jatkuvaa. Lisäksi tässä keskustelussa on piirteitä rationaliteettien käännettävyydestä. Vallalla oleva ajattelutapa tehokkuudesta ja tuottavuudesta on rinnastettavissa yritysmaailmaan ja sen piirteitä on löydettävissä esimerkiksi työttömiin kohdistetusta aktivointipolitiikasta.

Paljon on käyty keskusteluja lastensuojelun vaikeasta tilanteesta. Sosiaalityöntekijät ovat tehneet huolta näkyväksi muun muassa keräämällä adressin *1000 nimeä*. Osittain tämän johdosta käynnistettiin sosiaali- ja terveysministeriön toimesta selvitys lastensuojelutyön kuormittavuudesta. (STM, tiedote 2/2018). Huoleen lapsiperheistä ja eriarvoisuudesta hallitustasolla on vastattu puheella ennaltaehkäisyn tärkeydestä, joka lisää hyvinvointia, toteuttaa lapsen etua ja tukee vanhemmuutta sekä hillitsee kustannuksia. (Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma). Muutosohjelmaa, jonka tavoitteita on edellä listattu, käsittelemme tarkemmin teknologioiden yhteydessä.

Tällä hetkellä lapsiperheiden tilanne näyttäytyy kuitenkin hyvin erilaisena kuin mitä hallituksen visiot tulevaisuudesta kertovat. Varhaista tukea perheille on karsittu ja viestit perheille ovat ristiriitaisia. Kotona olevia äitejä hoputetaan palaamaan nopeammin töihin, työpäivien pituus kasvaa, samoin velvoite tehdä töitä yhä kauempana kotia, eli yhä enemmän vaaditaan joustavuutta. Lasten hoitopäivät pitenevät ja samalla peräänkuulutetaan enemmän vanhempien läsnäoloa kotona. Lisäksi tulisi jaksaa huolehtia omista ikääntyvistä vanhemmista, auttaa ja tukea heitä esimerkiksi sähköisessä asioinnissa tai olla mukana heidän asumistaan koskevissa asioissa, jos siihen ei ikääntyneellä vanhemmalla itsellään ole enää kykyä. Kuntaliiton lastensuojelun kuntakyselyn (2017) mukaan kasvatus- ja perheneuvolapalveluiden saatavuus on heikentynyt, samoin päihde- ja

mielenterveyspalvelut ovat olleet vaikeammin saatavissa. Haasteita perheissä on ollut myös Kelan toimeentulotukikäsittelyn takkuamisen vuoksi. Hälyttävimpänä tuloksena kyselyssä lienee se, että lasten tarvitsemien mielenterveyspalveluiden saatavuudessa on tapahtunut viiden vuoden aikana vakavaa heikkenemistä. Lasta pompotellaan herkästi psykiatrian ja lastensuojeluasiakkuuden välillä, lapsen saamatta oikeanlaista apua. (Lastensuojelu 2017 kuntakyselyn tuloksia.)

Huoli lapsiperheiden taloudellisesta hyvinvoinnista on lisääntynyt. Taustalla on monia syitä, yhtenä suurimmista varmasti työttömyys. Lapsiperheiden palveluihin tehtiin leikkauksia 90-luvun laman kurittaessa Suomea ja muun muassa koteihin annettavaa apua, kuten kotipalvelua vähennettiin. Vaikka lamasta on noustu ja varovaista talouskasvua on nytkin näkyvissä, tuet eivät ole samalla tavalla elpyneet entisenlaisiksi. Kotipalvelu, josta jo 1900-luvun alkupuolella puhuttiin kotiaivustuksen nimellä, koettiin jo tuolloin tärkeänä ennaltaehkäisyn muotona (Urponen, 1994, 180). Ennaltaehkäisyn ollessa taas paljon puheissa, myös kotipalvelun tärkeys ennaltaehkäisevänä työnä on jälleen nousussa, vaikka se ei todennäköisesti vielä näy uusina resursseina.

Varhaiskasvatus, koulut ja neuvolat ovat kaikki tahoja, jotka tekevät ennaltaehkäisevää työtä. Eriarvoistuminen näyttäytyy kuitenkin myös näissä instituutioissa. Koulumaailmassa eriarvoisuutta esiintyy muun muassa siten, että kouluverkon supistamisen myötä joidenkin lasten koulumatkat ovat pidentyneet ja kyydin odottelu ja pitkä matka venyttävät koulupäivän pituutta. Lisäksi on alkanut muodostua kouluja, joiden oppilaat ovat korkeammin koulutettujen ja työelämässä menestyvien vanhempien lapsia. Koulut ovat yleensä painotettua opetusta antavia ja niihin haetaan soveltuvuuskokeiden kautta. Näin ollen lähialueella asuvat lapset eivät välttämättä pääse lähimpään kouluun ja toisaalta taas niin sanotut normaalit lähikoulut keräävät oppilaat, joiden sosioekonominen asema on heikko. Koulujen toimintaympäristöjen erot vaikuttavat myös siihen, miten opettajat jaksavat työssään ja sillä on tietysti suora vaikutus oppilaisiin. Eroavaisuuksia on nähtävissä opettajien tietoteknisessä osaamisessa ja sen opettamisessa sekä siinä, miten hyvin on saatavilla tietokoneita, verkkoyhteyksiä tai tabletteja. Lisäksi kouluissa ja päiväkodeissa erilaiset vierailut ja retket ovat muodostuneet sellaisiksi, että niihin vaaditaan vanhempien rahallista panostusta ja se asettaa lapset eriarvoiseen asemaan ja aiheuttaa myös kiusaamista. Myös lasten ja nuorten arjen polarisoitumisesta kannetaan huolta. Lapsiköyhyyden on

todettu Suomessa yleistyneen ja yhä useammin harrastaminen on jätettävä korkeiden kustannusten vuoksi. Harrastuksista osalliseksi pääsemättömyys vaikuttaa terveys- ja hyvinvointierojen kasvuun. (Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2016; OPM, julkaisuja 2016:19; Lapsen ääni 2015 – raportti; Lapsiasiavaltuutettu vuosikirja 2014.)

Huolta on esitetty myös syrjäytyneistä ja syrjäytymisvaarassa olevista nuorista. Ammattikoulutukseen kohdistuvien säästöjen vaikutuksista koulutukseen on käyty keskustelua ja on muistutettu koulutuksen nivelvaiheen ja sen tukemisen tärkeydestä nuorten elämässä. Kriittisiä väliin putoamiselle altistavia vaiheita nämä ovat juuri sellaisille nuorille, joilla on elämässään paljon haasteita. Jos nuoren terveydentila ei mahdollista opiskelua tai töissä käymistä, on ensimmäisenä kohdennettava tukea terveydentilan kohentamiseen, ei niinkään työllistymistä edistäviin tai palveluihin tai työn haun ohjaamiseen tai siihen, että opiskellaan hinnalla millä hyvänsä. Nämä tuen muodot ovat vuorossa vasta sitten, kun terveydentila sen sallii. On havaittu, että palvelut eivät vastaa sellaisten nuorten tarpeisiin, joilla on alentunut toimintakyky. Tämä nuorten joukko kuuluu terveystalouden suurkuluttajiin ja heidän pääsynsä esimerkiksi mielenterveyspalveluihin on usein hankalaa. (Huttunen & Pekkarinen, 2016, 3; Aaltonen, Berg & Ikäheimo, 2015, 128–129.)

Puhuttaessa huolesta kohdistuen lapsiin, nuoriin ja lapsiperheisiin, puhutaan tahosta huolimatta melko samantyyppistä kieltä, jolloin näyttäytyy rationaliteettien idiomaattisuus. Silti on erotettavissa kaksi hyvin erilaista keskustelua ja niissä monia erilaisia juonteita kahden vallitsevan piirteen välillä. Eli keskustelu, jossa huolena ovat riittävät palvelut ja tuki sekä huoli eriarvoistumisesta ja keskustelu, jossa huolenaiheet ovat samanlaisia kuin edellisessä, mutta jatkona esitetään vaatimus kustannustehokkuudesta. Myös näihin keskusteluihin ja puheeseen on liitettävissä moraalioppi. Tutkimustulokset antavat viitteitä lasten, nuorten ja perheiden hädästä, jolla on pyrkimys vaikuttaa asioista päättäviin tahoihin. Päättävien tahojen puhe kieli samasta huolesta ja kuten aikaisemminkin jo mainitsin liittyy huolipuheeseen velvollisuuden taloudellisesta ajattelusta.

Huolta on herättänyt myös palveluiden kilpailutus ja siihen liittyvä valinnanvapaus ja niiden vaikutus ihmisten eriarvoisuuteen. Kaikki eivät välttämättä itse kykene asioistaan päättämään tai tarvitsevat paljon tukea päätösten teossa. Miten esimerkiksi valinnanvapaus toteutuu heidän kohdallaan ja miten kilpailutuksen avautuminen vaikuttaa heidän elämäänsä.

Esille mediassa on ollut muun muassa kehitysvammaisten asumispalveluiden kilpailutus. Omaiset ja järjestöt ovat huolissaan siitä, että palvelukriteerit on määritelty siten, että kaikilla mahdollisilla palveluntuottajilla on mahdollisuus täyttää ne. Kilpailutuksessa pärjäävät ne palveluntuottajat, jotka pystyvät tarjoamaan mahdollisimman alhaisen hinnan. Tämä tarkoittaa sitä, että isot kansainväliset hoivapalveluita tuottavat yritykset ovat etulyöntiasemassa ja aidosti palvelunkäyttäjien hyvinvoinnista kiinnostuneet pienet yritykset putoavat kilvasta pois. Omaisia ja järjestöjä on rauhoiteltu ja luvattu, että pakkosiirtoja ei tulla tekemään. (HS 12.2.2018.) Asumispalvelujen kilpailutus sotii Suomen ratifioimaa YK:n vammaissopimusta vastaan, jonka 19 artiklan mukaan vammaisen saa itse päättää asumisestaan, eikä ole olemassa velvoitetta käyttää ennalta määrättyjä asumisjärjestelyjä. (Draft convention on the rights of persons with disabilities.)

Myös ikäihmisten asema puhuttaa paljon. Vaikka tuottavuus sanan varsinaisessa merkityksessä ei ehkä istu vanhusten palveluihin, ikäihmisetkään eivät vältty aktiivisuussuuntaukselta ja säästöiltä. Kotona mahdollisimman pitkään asuva, aktiivinen ja osallistuva ikäihminen on tämän päivän ihanne. Taloudellisuus on palveluiden suunnittelussa läsnä ja kalliita laitospalveluita pyritään korvaamaan kotiin vietävillä palveluilla. (Julkunen, 2017, 158–159; Van Aerschot, 2014.) Eroja hoivan, avun ja palveluiden saannissa on havaittu olevan siten, että korkeamman tulotason omaavat pystyvät käyttämään enemmän yksityisiä palveluja. Merkitystä on myös sillä, mitkä ovat omaisten tiedolliset, taidolliset ja taloudelliset resurssit. (Aerschot, 2014.) Toisin sanoen ne, jotka ovat osaavat etsiä tietoa ja vaatia palveluja, ovat paremmassa asemassa, kuin ne, jotka ovat aina tottuneet vähempään ja näin ollen eivät vanhuuden päivinäkään osaa vaatia enempää. Kotihoidon ja tukipalveluiden saatavuutta Suomessa on vertailtu ja tarjolla on asuinpaikasta riippumatta melko samanlaisia palveluja. Sen sijaan asiakasmaksuissa oli eroja kuntien välillä. Sote-uudistus siirtää päätäntävällän näillä näkymin 18 maakunnalle, joka todennäköisesti tulee tasaamaan asiakasmaksuja, mutta samalla saattaa vaikuttaa niihin nostavasti ja näin vaikeuttaa monien ikäihmisten palvelujen saantia heikon taloudellisen tilanteen vuoksi. (THL, Suomen sosiaalinen tila 1/2017.) Kauppila (2012, 9-12) antaa kovaa kritiikkiä ikäihmisten kohtelusta Suomessa. Hän haluaa kirjassaan tuoda esiin epäkohtia, joista terveydenhoitoalan ihmiset eivät työpaikan menetyksen vuoksi uskalla puhua. Kauppilan mukaan ikäihmiset nähdään taloudellisena painolastina, joilla ei ole arvoa.

Maahanmuutto on asia, joka herättää voimakkaita mielipiteitä. Vuoden 2015 pakolaiskriisi Euroopassa sai aikaan vilkasta julkista keskustelua. Niin pakolaiskriisi kuin taloudellinen ja sosiaalinen epävarmuuskin ovat olleet myötävaikuttamassa maahanmuuttovastaisten oikeistopopulistien esiin nousuun. Keskusteluissa on syntynyt jakoa ”meihin” ja ”heihin” sekä ajatuksia siitä, mihin kuulumisen ryhmään ”me” oikeuttaa ja toisaalta mitä ja ketä asetelma sulkee ulos. (Julkunen, 2017, 22, 55, 187; Keskinen, Norocel & Jørgensen, 2016, 322; Keskinen, 2014, 366–367.) Elinkeinoelämän valtuuskunnan vuonna 2013 tekemän raportin mukaan suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin on muihin pohjoismaalaisiin verrattaessa nihkeämpää (Kallio, Kangas & Niemelä, 2013, 50). Väestöliiton julkaiseman kirjan (2013) mukaan korkeasuhdanteen vallitessa asennoituminen maahanmuuttoa ja maahanmuuttajia kohtaan on suvaitsevampaa ja vastaavasti heikko taloudellinen suhdanne heijastuu kielteisempinä asenteina. Kirjassa on myös mainittu, että on tärkeää tuottaa tutkimustietoa maahanmuutosta, koska muuten mielipiteiden muodostus ja sitä kautta asenteet muodostuvat median huomionhakuisen uutisoinnin perusteella, joka on usein maahanmuuttajia negatiivisesti leimaavaa. Eriarvoisuutta maahanmuuttajat kokevat muutenkin kuin yksittäisten ihmisten kohtaamisissa ja asenteellisen kirjoittelun muodossa. Usein koulutusta vastaavaa työtä on vaikea saada. Perusteena saatetaan esittää aksentti tai vääränlainen vaatetus. Esiin on nostettu myös Ruotsissa lähiöissä olleet ongelmat ja toiveena on esitetty, että Suomessa ei lähiöiden palveluja karsittaisi niin, että ne muodostuvat vain ”säilöntäpaikoiksi”. (Alitolppa-Niitamo, Fågel & Säävälä, 2013, 21–29.) Moninaistuva asiakaskunta ja kansalaisuuden käsitteen muuttuminen on huomioitava myös sosiaalityössä ja on kyettävä näkemään asiat laajemmassa kontekstissa. Turtiainen (2014) on todennut globalisoituvan toimintaympäristön tuovan sosiaalityölle uudenlaisia haasteita, ei vain moraalisten kysymysten, vaan myös käytännön työn tasolla. Tähän tarpeeseen on sekä koulutuksen, että työelämän toimijoiden pystyttävä vastaamaan. (emt., 79.)

Schwartzin (2005) käsitys moraaliuniversumista kuvastaa mielestäni hyvin aikaa jota elämme ja selittää ahdasmielistä suhtautumisen syitä maahanmuuttajiin. Schwartz kirjoittaa universalismi- hyväntahtoisuusarvoista, joiden taustalla on pyrkimys edistää muiden ihmisten hyvinvointia. Hyväntahtoisuusarvot ovat sellaisia, joita kohdistetaan tuttuihin ja läheisiin ihmisiin sekä helposti samaistuttaviin ihmisiin. Universalismiarvot kertovat suhtautumisesta koko ihmiskuntaan ja luontoon. Universalismiarvot ovat sidoksissa sisäryhmän ulkopuolisten ihmisten hyvinvointiin sisältäen tasa-arvon, sosiaalisen

oikeudenmukaisuuden, laajakatseisuuden ja maailmanrauhan. Jos ihmisen moraalinen universumi on suppea, hän saattaa kokea, että edellä mainitut arvot kohdistuvat vain hänen lähipiiriinsä eli niin sanottuun sisäryhmään. Mitä laajemmin moraaliversumi käsitetään sitä suuremmassa määrin moraaliarvojen ajatellaan koskevan kaikkien ihmisten hyvinvointia. (Schwartz, 2005, 219–234; Helkama, 2015, 216.) Esimerkiksi pakolais- ja maahanmuuttajakysymykset jakavat näkemyksiä ja ovat nostaneet esiin ääriajattelua, jonka edustajat kokevat muualta tulevat uhkana. Arvot näissä ryhmissä ovat perinteisen suomalaisia ja sinällään hyviä, mutta ne kohdistuvat vain tiettyyn sisäryhmään. (Hämäläinen & Niemelä, 2014, 83.)

4.1.3 Ongelmat sosiaalityön näkökulmasta

Sosiaalihuollon asiakkaiden lisäksi selkeimmin tai ainakin lähimpänä resurssien niukkuus näyttäytyy varmasti sosiaalityötä tekeville. Vaikka yhä enemmän painotetaan kansalaisten oikeuksia ja velvollisuuksia vaikuttamiseen, merkittävässä asemassa ja vaikuttajina ovat myös asiantuntijat, jotka voivat tiedon kautta vaikuttaa palveluiden riittävään saatavuuteen. Asiakkaiden puolustaminen on etenkin sosiaalityössä tärkeää, koska asiakkaat saattavat olla kykenemättömiä vaatimaan heille kuuluvia etuja (Alavaikko, 2007, 47.) Asiakkaiden asioiden ajaminen on keskeinen osa sosiaalityötä, mutta usein myös asia, joka aiheuttaa työssä ristiriitaisia tunteita. Perinteisesti sosiaalityötä on pidetty muutokseen tähtäävänä työnä. Miller ja Rose (2010) ovat havainneet, että auttamistyölle, kuten sosiaalityölle on siirretty uudenlaista vastuuta. Tavoitteena ei ole enää asiakkaiden elämäntilanteeseen saatava muutos, vaan pikemmin asiakkaiden hallinta siten, että riskejä voidaan minimoida. Asiantuntijuus yhteisöissä kietoutuu riskien ja niiden hallinnan ympärille. Riskit, jotka kohdistuvat yksilöön ja joista tulee yksilölle hallitsemattomia muuttuvat riskeiksi yhteisölle. Jotta näin ei kävisi ja toivotun käytöksen tuottaminen onnistuisi, asiantuntijoiden tulee tuoda esiin käsityksiä riskeistä ja tarjota tietoon perustuvien keinojen kautta apua yksilölle riskien toteutumisen ehkäisemiseksi. Asiantuntijat niin sanotusti voimaannuttavat asiakkaitaan opettamalla, suostuttelemalla ja vaatimalla heitä henkilökohtaisen vastuun ottamiseen. (emt., 144–165.)

Resurssien vähyys on monissa keskusteluissa yhdistetty sosiaalityöntekijöiden työssäjaksamiseen ja työhyvinvointiin. Työterveyslaitoksen vuonna 2016 toteuttamassa tutkimushankkeessa on riskitekijöinä mainittu työn vaativuus, joka liittyy työnteon

aikapaineeseen sekä työn suureen määrään. Työterveyslaitoksen tutkimuksen (2016) tulosten mukaan sosiaalityöntekijöiden kokema työn kuormittavuus ja mielenterveyssyistä johtuva työkyvyttömyys olivat korkeammat kuin muissa ammattiryhmissä, jotka osallistui tutkimukseen. Muita ammattiryhmiä olivat psykologit, erityisopettajat ja lastentarhanopettajat. Tutkimuksen perusteella kuormitukselta suojaavia tekijöitä olivat ammatillinen osaaminen, emotionaalinen vahvuus, työntekijää tukeva organisaatiokulttuuri sekä työnohjaus ja autonomia. (Salo, Rantonen, Aalto, Oksanen, Vahtera, Junnonen, Baldschun, Väisänen, Mönkkönen & Hämäläinen, 2016, 23–25.) Eräsaari (2011) on tuonut esiin huolen työntekijöistä, jotka toimivat jatkuvien muutosten keskellä. Työtä pyritään kehittämään kaavamaisempaan suuntaan, jolloin työntekijät eivät pysty vaikuttamaan muutoksiin tai tekemään työtään haluamallaan tavalla ammattietiikan mukaisesti. Julkisen sektorin työntekijöihin kohdistetaan myös paljon kritiikkiä ja syytöksiä tehottomuudesta. (emt., 188.) Työhön liittyy yhä enemmän vaatimuksia siitä, että todennetaan työn tehokkuus ja siten ollaan jatkuvasti tili- ja selonteko velvollisia. NPM on tuonut myös hyvinvointityöhön managerialismin, evaluaation, auditoinnin ja laadunvarmennuksen, jotka eivät samalla tavalla luontevasti istu hyvinvointityön olemukseen kuin ne yritysmaailmassa tekevät. Nämä seikat ovat omiaan aiheuttamaan epätyytyväisyyttä työhön sekä työuupumusta. (Julkunen, 2017, 17–18.)

Sote- uudistuksen tavoitteena on integroida sosiaali- ja terveystalot siten, että yhteistyö on sujuvaa, asiakkaiden palvelun saanti helppoa ja kustannuksia saadaan karsittua. Hujalan ja Lammintakasen (2018) tutkimusraportissa käsitellään yhteistyön haasteita ja onnistumisen edellytyksiä yhdessä sote-ammattilaisten, johtajien ja asiakkaiden kanssa. Ammattilaisten puheenvuoroista käy ilmi, että eri ammattialojen keskinäinen arvostus vaikuttaa yhteistyöhön. Esimerkiksi sosiaalityöntekijästä on esitetty stereotyyppinen käsitys, jonka mukaan sosiaalityöntekijälle kuuluu vain taloudellisten asioiden hoito ja huomaamatta jää laaja-alainen osaaminen. Raportin mukaan koettiin, että eri ammattikunnat, erikoissairaanhoidon, perusterveydenhuollon ja sosiaalitoimen eristyneet ja tähän syyksi nimettiin eri alojen erikoistuminen. Samalla todettiin, että ei ole mahdollista hallita kaikkea ja sen vuoksi yhteistyö eri ammattihenkilöiden ja alojen kesken on tärkeää. Raja-aitojen ja toisten osaamisen arvostaminen koettiin tärkeänä. (emt., 8, 33–36.)

Sosiaalityötä on vaikea määritellä lyhyesti ja yksiselitteisesti ja se joutuu usein puolustamaan omaa paikkaansa. Sosiaalityö jää näkymättömäksi suhteessa terveydenhuoltoon. Nyt ollaan kuitenkin panostamassa integraatioon ja sosiaalityöllä on mahdollisuus ottaa oma paikkansa terveydenhuollon rinnalla. Kovin lupaavana ei sosiaalityön arvostuksen ja roolin nostaminen näyttäydä. Sote-uudistuksessa on keskitytty terveydenhuoltoon ja lähinnä siihen liittyvään valinnanvapauteen. Sote-keskusten tarjoamat sosiaalihuollon palvelut näyttävät tällä hetkellä jäävän neuvonnan ja ohjauksen tasolle. Se saa pohtimaan, toteutuuko sosiaalityön ja terveydenhuollon lähentyminen ja yhteistyö sittenkään toivotulla tavalla. Muuttaako sote-uudistus niiden suhdetta mitenkään? Kieliikö sosiaalityön vähäinen esilläolo sote-uudistuksesta keskusteltaessa siitä, että stereotyyppisiä asenteita sosiaalityötä kohtaan ei pystytä murtamaan tässäkään kohtaa ja käsitys pelkkänä rahan jakajana saa jatkoa?

Hujalan ja Lammintakasen (2018) raportista käy ilmi, että esimerkiksi lääkäreiden kohdalla yhteistyön tekemiseen oli vaikuttanut se, että osallistuminen yhteistyöpalaveriin ei näy suoritteena ja sen vuoksi halua osallistua ei löytynyt (emt., 36). Jos työtä mitataan vain asiakaskontaktien määrällä, herää kysymys, millaisten arvojen pohjalta työtä tehdään. Halutaanko osoittaa tehokkuutta vastaanottamalla ihmisiä liukuhihnaisesti vai halutaanko työtä tehdä asiakkaan tarpeista lähtien. Tällä tavalla estyy myös yhteistyön tekeminen tai ainakin halu tehdä sitä vähenee, kuten raportistakin käy ilmi.

Tulevaisuuden haasteita sosiaalityölle tulee monista eri suunnista ja eri tahoilta. Kuten edellä on todettu, muutokset, joita ollaan tekemässä, tavoittelevat taloudellisia säästöjä. Miten säästöt tulevat näkymään sosiaalityössä ja sosiaalityöntekijöille? Ajatus resurssien vähenemisestä tuntuu äkkiseltään mahdottomalta. Paljon on esillä ollut muun muassa lastensuojelu ja resurssien riittävyys. Tällä hetkellä ollaan selvittämässä, miten lastensuojelutyön kuormittavuutta voitaisiin helpottaa. Miten löydetään tasapaino ja oikein mitoitettu työntekijämäärä tai uudenlaisia tapoja tehdä työtä kuormituksen vähentämiseksi. Sosiaalityö on muutoksen edessä myös sen vuoksi, että globaalistumisen myötä ei voida enää keskittyä vain kansallisiin, valtion sisäisiin asioihin. Miten sosiaalityö ja sosiaaliturva asettuvat maamme rajojen ulkopuolelta tulevien elämään. Sosiaalityössä ei voida välttyä myöskään kestävästä kehityksestä ja ekologisuuden huomioonottamiselta. Sosiaalityö tulee etsimään paikkaansa ja yhteistyökumppaneitaan sote-uudistuksen myötä. Vastuunjakoa kansalaisten, yksityisen ja julkisen sektorin välillä ollaan rakentamassa uudelleen

muotoon. Sosiaalityö ei voi olla irrallaan yhteiskunnassa tapahtuvista muutoksista, vaan liikuttava niiden mukana.

Sosiaali- ja terveystalouden integraatio ja pyrkimykset tehdä yhä tiiviimpää ja toimivampaa yhteistyötä asiakkaan kannalta, törmäävät erilaisiin käsityksiin moraaliopista. Kuten edellä mainittiin, esimerkiksi lääkärit katsoivat, että osallistuminen yhteistyöhön ei kannattanut, koska se ei näy tilastoituna työnä ja näyttäytyy siten tehottomuutena. Työtä hallitsevat käsitykset tehokkuudesta suhteessa suuriin asiakasmääriin. Sosiaalityössä samanlaista työn tehokkuuden suhteuttamista asiakasmääriin ei ole olemassa, vaikka samaan suuntaan ollaan vähitellen liikkumassa. Sosiaalityön näkökulmasta pyritään kokoamaan asiakkaan kokonaistilanne siten yhteen, että kaikki asiakkaan kanssa toimivat tahot toimisivat yhteen asiakkaan edun mukaisesti. Käsitykseni mukaan sosiaalityössä pyritään edelleen toimimaan niin sanotusti asiakkaan asianajajana, vaikka viitteitä Millerin ja Rosen (2010) mainitsemasta suuntauksesta auttamistyössä on näkyvissä, eli muutoksen tavoittelun sijaan ollaan siirtymässä asiakkaiden hallintaan riskejä minimoimalla, jolloin asiantuntijuus perustuu riskien kartoittamiseen ja niiden hallintaan. Kaukana ovat vielä sosiaali- ja terveystalouksien idiomaattisuus, eli yhteinen retoriikka ja kieli, eikä kyse ole pelkästään siitä, puhutaanko potilaasta vai asiakkaasta. Itse ajattelen, että syypäitä, jos sellaisia on tarpeen etsiä, eivät ole kentällä työtä tekevät. Kysymys on, ainakin osittain, vaikeasta työtilanteesta, joka vaatii kaiken ja vähän enemmän, jotta työntekijä selviytyy itselle asetetuista tehtävistä. Tällaisessa tilanteessa on vaikea katsoa asioita laajemmassa kontekstissa ja yhteistyön tekemisen mahdollisuudet yli sektorirajojen kaventuvat.

4.1.4 Tiivistys nykytilanteesta

Vaikka Suomessa eletään tällä hetkellä hiljalleen lämpenevää talouskasvun aikaa, huolta nousee monilta eri tahoilta siitä, että eriarvoistuminen lisääntyy ja talouskasvun tuottama hyvä ei jakaudu tasaisesti. Tämän kehityksen pysäyttämiseksi on pääministeri Juha Sipilä asettanut työryhmän, jonka tehtäviin kuuluu etsiä uudenlaisia toimintatapoja huolta herättävän yhteiskunnallisen eriytymisen pysäyttämiseksi. Toimintatapoja on muokattava siten, että julkisten menojen lisääntymistä ei tapahdu, eli olemassa olevia resursseja on kohdennettava uudella tavalla. Työryhmän on määrä tehdä esitys maaliskuun 2018 lopussa ja esityksessä huomiota tullaan kiinnittämään varhaiskasvatukseen, työ- ja perhe-elämän yhteensovittamiseen, koulutukseen, työn, työttömyyden ja työvoiman ulkopuolella olemisen

rajapintoihin, asumiseen, ylivelkaantumiseen ja maahanmuuttoon. (Valtioneuvoston viestintäosasto, Tiedote 19/2017).

Tutkielmani aiheeseen liittyen keskeinen hallinnan ongelma on julkisten palvelujen ylläpito ennallaan, mikä kuvataan mahdottomaksi tämän hetkessä taloudellisessa tilanteessa. Puhetta hyvinvointivaltion säilyttämisestä resursseja tehokkaasti käyttämällä on käyty monien tahojen toimesta, ei vähiten poliittisten päättäjien. On haluttu saada hyvinvointivaltiota puolustavat yksilöt ymmärtämään, että muutos on välttämätön, ongelma on tehty näkyväksi. Ongelmien näkyväksi tekemistä ovat myös edellä esitetyt huolenaiheet liittyen sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaisiin, lapsiperheisiin, nuoriin, vammaisiin, ikäihmisiin ja maahanmuuttajiin sekä sosiaalialalla työskentelevien haasteisiin ja jaksamiseen.

Näkyväksi ongelmaa on tehty myös nykyisen hallituksen strategisessa ohjelmassa. Sen tulevaisuuden vision mukaan suomalaiset ja julkinen valta yhdessä joutuvat tekemään yhdessä vaikeitakin ratkaisuja, jotta hyvinvointi voidaan turvata myös tulevaisuudessa. Hallitus pyrkii toteuttamaan sellaisia ratkaisuja, joilla julkinen talous vahvistuu. Yhtenä keskeisenä toimenä julkisen talouden tasapainottamiseksi on nostettu sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistus sekä kuntien vastuun supistaminen, joka toisin sanoen tarkoittaa maakuntauudistusta. Hallituksen strategiaan kuuluvat terveys ja hyvinvointi, työllisyys, kilpailukyky ja kasvu, koulutus sekä osaaminen. Lisäksi pyritään muuttamaan toimintatapoja edistämällä digitaalisuutta ja vähentämällä byrokratiaa. (Hallituksen julkaisusarja 10/2015.) Tutkimuksen tuomien esimerkkien huoli painottuu enemmän siihen, että kaikkein heikoimmassa asemassa olevien tilanne on yhä vain vaikeutunut, on tehty leikkauksia ja työttömyys vaikeuttaa selviytymistä. Hallituksen huoli ja visio liittyy talouteen, mutta vähän eri tavalla korostaen vaikeita ratkaisuja ja julkisen talouden vahvistamista, joka rivien välistä luettuna kuulostaa siltä, että niukkuus ja leikkaukset jatkuvat. Kuten jo aikaisemmin mainitsin, huolet ja ongelmat ovat samansuuntaiset, mutta mielipiteet ratkaisukeinoista eivät välttämättä kohtaa. Ratkaisukeinoihin keskitytään seuraavassa luvussa.

4.2 Teknologiat – ratkaisuja ongelmiin

Seuravaksi siirryn tarkastelemaan hallinnan teknologioita, eli konkreettisia käytäntöjä, joilla hallintaa toteutetaan. Teknologiat ovat hallinnan välineitä, joilla pyritään yksilö, instituutio ja organisaatio tasoilla vaikuttamaan toisiin yksilöihin ja tahoihin. Teknologioiden avulla mahdollistetaan rationaliteettien toteuttaminen käytännössä. (Miller & Rose, 2010, 29–30; Kaisto & Pyykkönen, 2010, 16.) Tässä tutkielmassa teknologioita tarkastellaan instituutio ja organisaatiotasolla. Sote- ja maakuntauudistus ja erilaiset hankkeet ja projektit, joita esimerkiksi sosiaalityöntekijät ja muut kentällä työskentelevät ammattilaiset toteuttavat käytännössä, ovat hallinnan tekniikoita. Sosiaalityössä tällaisia tekniikoita ovat esimerkiksi maahanmuuttajien kotouttamisohjelmat tai kuntoutusohjelmat päihteistä riippuvaisille ihmisille. Tutkielmassani en mene tälle tasolle. Tarkoitukseni on avata teknologian käsitettä edellisessä luvussa käsittelemieni rationaliteettien kautta. Eli miten näyttäytyvät käytännössä ne toimet, joilla on pyritty puuttumaan esille tuotuihin ongelmiin, miten ongelmia hallitaan. Tässäkin liikun ylhäältä alaspäin, eli aloitan sote- ja maakuntauudistuksesta. Sen jälkeen siirryn pienempiin kokonaisuuksiin, kuten hankkeisiin, projekteihin, jo tehtyihin muutoksiin sekä informaation jakamiseen.

4.2.1 Ongelmanratkaisuna sote- ja maakuntauudistus

Vaikka kansalaiset ovat olleet pääosin tyytyväisiä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin, mittava uudistus on koettu tarpeelliseksi. Suurin ja uudistuksen toimeenpaneva voima on lopulta julkisen talouden kestävyysvaje. Hallitus on asettanut sosiaali- ja terveydenhuollon säästötavoitteeksi kolme miljardia euroa. Uudistuksen odotetaan vähentävän sosiaali- ja terveydenhuollon lakisääteisten organisaatioiden määrää, kun 190 vastuuviranomaisen sijasta tehtävät siirtyvät kahdeksalletoista maakunnalle. Uudistuksen tarpeellisuutta on perusteltu myös väestön ikääntymisellä ja sosiaali- ja terveystalouden tehottomuudella. (Alueuudistus.fi.) Sote- uudistus on ollut alkuvuodesta 2018 vastatulessa ja edelleen on epäilyksiä siitä, onko uudistukselle laadittu aikataulu liian tiukka ja liittyykö sen läpi viemiseen epäkohtia esimerkiksi suhteessa perustuslakiin. Pääministeri Sipilä seisoo edelleen uudistuksen takana, samoin enemmistö hallituksesta, mutta myös hallituksen riveissä on soraääniä kuultavissa. Oppositio puolueet ovat kommentoinnissaan nojanneet asiantuntijoiden lausuntoihin lähinnä uudistuksen mukanaan tuomista uhkakuvista. Myös

joidenkin asiantuntijoiden lausuntojen kriittisyys uudistuksen valmistelua kohtaan on laimentunut ja sote-uudistuksen läpi viemistä pidetään välttämättömänä.

Historian kulussa kunnilla ja valtiolla on ollut vaihteleva rooli vastuun jaon suhteen, kuten tutkielmani sosiaalihuollon historiaa käsittelevästä osuudesta käy ilmi. Käsillä olevien uudistusten myötä roolit tulevat jälleen uudistumaan. Minkälaisin konkreettisin keinoin uudistusta ollaan toteuttamassa? Mitä uudistukset pitävät sisällään, eli minkälaisia teknologioita sote- ja maakuntauudistuksen toteutumiseksi on pantu alulle rationaliteettien, eli havaittujen ongelmien lieventämiseksi tai poistamiseksi.

Uudistuksen jälkeen valtion tehtäviin kuuluu maakuntien ja niille kuuluvan sosiaali- ja terveydenhuollon ohjaus vahvistamalla joka neljäs vuosi strategiset tavoitteet. Maakuntia velvoittavat myös valtioneuvoston hallintopäätökset koskien palvelurakennetta, merkittäviä investointeja sekä tietohallinto- ja tietojärjestelmäpalveluja. Rahoitus tulee olemaan pääosin valtion rahoitusta ja osittain se muodostuu palvelujen käyttäjiltä perittävistä asiakasmaksuista. Rahoituksen määräytyminen tapahtuu maakunnan asukasluvun ja palveluntarpeen ja olosuhdetekijöiden perusteella. Korvaukset määräytyvät myös asiakasmäärien mukaan siten, että maakunta maksaa sote-keskukselle jokaisesta listautuneesta asiakkaasta korvauksen, eli puhutaan kapitaatiokorvauksesta. (HE 15/2017.)

Sosiaali- ja terveystalouden järjestämisvastuu tulee siirtymään kunnilta ja kuntayhtymiltä kahdeksalletoista maakunnalle. Uudistus tulee vaikuttamaan myös TE-toimistojen ja pelastuslaitosten toimintaan. Ensihoidon järjestämisvastuu tulee olemaan viidellä yliopistosairaalalla. TE-palvelut kuuluvat maakunnan järjestämisvastuuseen, mutta niiden tuottamistapa muuttuu siten, että siirrytään kilpailulliseen tuotantomalliin. Maakunnille siirtyvät myös ympäristöterveydenhuolto, alueelliset kehittämistehtävät sekä elinkeinojen edistämisen tehtävät. Sekä sote- että maakuntauudistusten voimaan astuminen tapahtuu vuoden 2020 alusta lähtien ja sosiaali- ja terveystalouden uudistus tulee etenemään vaiheittain. Kunnan tehtäviksi jäävät edelleen osaamisen ja sivistyksen sekä terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen. Lisäksi kunta vastaa liikunta-, kulttuuri – ja vapaa-ajanpalveluista sekä nuorisotoimesta. Myös elinkeinopolitiikka, maankäyttö, rakentaminen ja kaupunkisuunnittelu ovat kuntien tehtäviä jatkossa. Valtio valvoo yleistä etua ja yhdenvertaisuuden toteutumista sekä turvaa perusoikeudet sekä ylläpitää oikeusvaltiota ja

vastaa sen kehittämistä. Valtion alaisuuteen kuuluvat myös turvallisuustehtävät ja kansainväliset tehtävät. (HE 15/2017; TEM, maakuntauudistus.)

Sosiaalipalveluissa uudistuksella tähdätään tasavertaisiin palveluihin, resurssien tehokkaaseen käyttöön ja kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksien lisäämiseen, kuten rationaliteetteja koskevassa luvussa todettiin. Laadun tasaisuutta ja kustannustehokkuutta on suunniteltu parannettavan maakuntien omistukseen ja ohjaukseen perustettavilla palvelukeskuksilla, joihin on koottu palveluiden järjestämisen ja tuottamisen tukipalveluja. Uudistuksella tähdätään myös sosiaali- ja terveystalouden integraatioon siten, että asiakkaan tarpeet huomioidaan kokonaisuutena ja tieto eri toimijoiden välillä siirtyy tarpeen mukaan. Digitaaliset ja erilaiset liikkuvat palvelut on nostettu uusina mahdollisuuksina esiin. Lisäksi on mainittu kansalaisten mahdollisuus vaikuttaa asioihin erilaisten raatien, valtuustojen ja neuvostojen kautta. Aukkaiden vaikuttamismahdollisuuksista on listattu muun muassa: aloiteoikeus, neuvoo-antava kansanäänestys sekä keskustelu- ja kuulemistilaisuudet. Maakunnissa tulee olemaan vaaleilla valitut maakuntavaltuustot, joiden vastuualueita ovat maakunnan toiminta, talous ja hallinto. Yksi maakuntauudistuksen virstanpylväistä ovat maakuntavaalit, joissa valitaan edustajat maakuntavaltuustoon. Vaalit on määrä järjestää lokakuussa 2018 ja sen jälkeen joka neljäs vuosi säännönmukaisten kuntavaalien kanssa. (HE 15/2017; Alueuudistus.fi).

Paljon huomiota uudistuksessa on saanut valinnanvapaus, joka on useampaan kertaan ollut vastatuulella muun muassa perustuslaillisten ongelmien vuoksi. Asian valmistelu kuitenkin etenee ja haussa ovat valinnanvapaus pilotit, joiden tarkoituksena on testata valinnanvapauden toteutumista käytännössä. Valinnanvapauden piiriin ovat vaiheittain tulossa sote-keskuksen ja suunhoidon yksikön valinta, erityisosaamista vaativissa palveluissa maakunnan liikelaitoksen toimipisteen valinta, asiakaseteleiden käyttö ja henkilökohtainen budjetti, joka mahdollistaa palvelun hankkimisen yksityiseltä toimijalta. (HE 15/2017.) Kilpailun avautumisen uskotaan vaikuttavan pitkällä tähtäimellä siihen, että palveluiden hinnat laskevat ja julkisten palvelujen tarve ja kustannukset sitä kautta pienenevät.

4.2.2 Kärkihankkeilla kohti uudistusta

Sote-uudistusta viedään eteenpäin hallituksen kärkihankkeiden avulla, joita sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön puolella liittyvät terveyden ja hyvinvoinnin lisäämiseen ja eriarvoisuuden vähentämiseen, lapsi- ja perhepalveluiden muutoksiin, ikäihmisten hoidon ja omaishoitajien aseman parantamiseen sekä osatyökykyisten työelämään osallistumisen edellytysten parantamiseen. Edellä mainituista esimerkkinä LAPE-muutosohjelma, jota ollaan toteuttamassa kaikissa maakunnissa ja jonka kehittämiskokonaisuuksiin kuuluvat perhekeskustoimintamallin kehittäminen ja käyttöönotto, erityis- ja vaativimman tason palveluiden kehittäminen, varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitosten mahdollisuudet tukea lapsen ja nuoren hyvinvointia sekä lapsen oikeuksia ja tietoperusteisuutta vahvistava toimintakulttuurin muutoksen luominen. Toinen meneillään oleva hanke on osatyökykyisille tie työelämään (OTE), joka nimensä mukaisesti tähtää siihen, että osatyökykyiset löytäisivät väyliä työelämään. Hanke sisältää kahdeksan projektia. (STM, Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma, STM, Osatyökykyisille tie työelämään.)

Työ- ja elinkeinoministeriön vastuu-alueelle kuuluvat kärkihankkeet, jotka tutkielmani aihealueiden kannalta herättävät kiinnostusta, liittyvät digitalisaatioon, työllisyyteen ja kilpailukykyyn sekä osaamiseen ja koulutukseen. Työ- ja elinkeinoministeriön kärkihankkeissa koulutuksen puolella on keskitytty toisen asteen ammatillisen koulutuksen kehittämiseen, joka pitää sisällään osaamisperustaisuuteen suuntaamisen sekä painottumisen työpaikalla tapahtuvaan ja yksilöllisiin opintopolkuihin perustuvaan opiskeluun. Yksi paljon esillä ollut uudistus on työttömyysturvan aktiivimalli, joka tarkoittaa sitä, että työttömän henkilön tulee täyttää aktiivisuusedellytykset saadakseen täyden työttömyysetuuden. Jos edellytykset eivät täyty, työttömyysetuutta voidaan pienentää 4,65 % seuraavan tarkastelujaksos ajaksi. Tarkastelujaksolla tarkoitetaan 65 työttömyysetuuden maksupäivää, jonka aikana on tehtävä 18 tuntia palkkatyötä, ansaittava yritystoiminnalla vähintään 241 euroa tai osallistuttava viitenä päivänä TE-toimiston työllistämistä edistäviin palveluihin. Aktiivimalli on herättänyt paljon vastarintaa ja hallituksen esityksen kumoamista on vaadittu kansalaisaloitteella (TEM, kärkihankkeet ja reformit; HE 124/2017; Kumotaan HE 124/2017 vp).

Kärkihankkeiden myötä on lähdetty etsimään uudenlaisia toimintamalleja ja yksi niistä on lastensuojeluun tuotu systeminen toimintamalli, johon ollaan siirtymässä valtakunnallisella

tasolla. Koulutusta ja tietoa systeemisestä mallista jakaa Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Osatyökykyisiä koskevan hankkeen myötä on lähdetty kouluttamaan työkykykoordinaattoreita, ikäihmisten kotihoitoa ja omaishoidon malleja kehitellään alueellisissa hankkeissa ja malleja on tarkoitus levittää valtakunnalliseen käyttöön. (THL, lastensuojelun systeeminen toimintamalli; STM, Osatyökykyisille tie työelämään; STM, Kehitetään ikäihmisten kotihoitoa ja vahvistetaan kaikenikäisten omaishoitoa.) Paljon esillä ollut huoli eriarvoistumisesta sai pääministeri Sipilän nimeämään työryhmän, jonka tehtävän on etsiä keinoja eriarvoistumisen pysäyttämiseksi. Keväällä 2018 työryhmä tulee esittämään konkreettisia toimintatapoja ja keinoja, eli teknologioita, joilla vastata ongelmaan. Samalla tavalla lastensuojelun kuormittavuuden vähentämiseksi on käynnistetty selvitys sosiaali- ja terveysministeriön toimesta ja sen tuotoksena odotettavissa on käytännön keinoja, joilla ongelmaan voidaan pureutua. (Valtioneuvoston viestintäosasto, Tiedote 19/2017; STM, tiedote 2/2018.) Hankkeiden ja projektien määrä on tällä hetkellä niin valtava, että niitä on mahdotonta lähteä kartoittamaan. Jokainen hankkeen rahoittajataho on tietysti asettanut omat rajansa sille, mihin rahoitusta on haettavissa ja sillä tavalla myös ohjaa hankkeita. Edellä mainitut kärkihankkeet ja niiden alla olevat osahankkeet ja projektit ovat tavalla tai toisella kiinnittyneitä sote- ja maakuntauudistukseen ja niiden tavoitteisiin.

Sote- ja maakuntauudistuksen sisälle kätkeytyviä teknologioita ovat siis muun muassa palveluiden hallinnan keskittäminen maakuntakeskuksiin ja sote-keskuksiin, digitaalisten palveluiden kehittäminen ja liikkuvat palvelut, joilla voidaan laajentaa lähipalveluiden käsitettä, kilpailun avaaminen palvelujen tuottamisessa, valinnanvapauden lisääminen ja siihen liittyen asiakassetelit ja henkilökohtainen budjetti sekä palvelujen integraatio. Lisäksi hallinnan teknologioita ovat erilaiset tietoon perustuvat kampanjat ja hankkeet, joita ohjaavat hallituksen strategioista ja ministeriöistä lähtien olevat linjaukset, erilaiset organisaatiot ja instituutiot. Merkittävää on huomata se, että teknologioiden taustalla on aina jokin pulma, jonka ratkaisemiseksi välineitä on lähdetty kehittelemään ja mielenkiintoista on myös tarkastella teknologioita siitä näkökulmasta, kenen tarpeisiin ja kenen esille tuomiin ongelmiin niitä on kehitelty.

4.3 Subjektit hallinnan kohteina ja tuottajina

Subjektilla viitataan hallinnan tutkimuksessa erilaisiin minuuksiin, persooniin, toimijoihin ja identiteetteihin, jotka voivat saada aikaan hallintaa tai vetää hallinnallisia toimia

puoleensa tai jotka muotoutuvat edellä mainittujen yhteydessä. Subjekti voi toisin sanoen olla hallinnan ja vallankäytön kohteena tai muokata itseään ja olemassaoloaan. Yksilön vapaus ei ole vastakohta hallinnalle tai sitä vastustavaa. Rationaliteetit, jotka saavat aikaan konkreettista toimintaa erilaisten teknologioiden muodossa, vaikuttavat subjektin toimintaan sekä hänen ajatteluunsa suhteessa itseensä. Yksilön vapauden harjoittaminen voi olla hallinnan aikaansaamaa tai jopa sen edellyttämää. Vallitsevat puhe- ja toimintatavat yhteiskunnassa saavat aikaan vaikutelman, jonka mukaan subjektilla on vapaus valintoihin. Yksilön vapaudella ja vapauden tukemisella on kuitenkin hallinnan analyysin mukaan rajoituksensa. Jos subjekti ei asetu määrättyihin normeihin, häntä voidaan hallita muilla tavoilla, esimerkiksi kurivaltaa käyttämällä (Kaisto & Pyykkönen 2010, 12–19; Rose 1999, 65–66.) Miller ja Rose (2010, 66) toteavat, että hallinta tapahtuu subjektien välityksellä. Erilaiset poliittiset, yhteiskunnalliset ja taloudelliset ohjelmat ja niiden saattaminen toimeenpanon tasolle edellyttää liittolaisia. Tällä tavalla normit, jotka ovat valtaa pitävien muodostamia muuttuvat vähitellen kansalaisten ja asiantuntijoiden normeiksi ja hallinta mahdollistuu ilman että kosketaan muodolliseen autonomiaan. Tällaista tapaa hallita Miller ja Rose (2010, 62, 74–75, 159) kutsuvat etähallinnaksi.

Uudenlaiset teknologiat mahdollistavat asiantuntijoiden kytkemisen toimintaan siten, että käyttäytymistä pystytään ohjaamaan velvoittamalla ja etäältä johtamalla. Paikallisella tasolla asiantuntijoille annetaan päätösvaltaa, joka on näennäistä. (Miller & Rose, 2010, 159–161.) Etäältä johtaminen ja näennäinen päätösvalta näyttävät muun muassa hallituksen kärkihankkeita tarkasteltaessa. Maakunnat toteuttavat tahoillaan hankkeita, joille ne ovat asettaneet omat tavoitteensa ja päämääränsä hankesuunnitelmien muodossa. Hankesuunnitelmien on kuitenkin seurattava kärkihankkeiden tavoitteita, jotta ne ovat hyväksytyjä. Hankkeita toimeenpanevat eri alojen asiantuntijat, jotka on saatu toimimaan yhteisen tavoitteen hyväksi, ei vain oman maakunnan hyväksi, vaan myös valtakunnallisella tasolla ajatellen. Samalla tavalla lastensuojeluun ollaan juurruttamassa systeemisen toiminnan mallia, joka on vähitellen noussut asiantuntijoiden keskustelussa kannatettavaksi ja jonka eteenpäin viemiseksi THL järjestää koulutusta. Paikkakunnat toteuttavat mallia kukin omalla tavallaan, mutta silti ohjattuina ylemmästä tasolta. Niin sosiaalityön kentällä työskenteleviä kuin sen asiakaskuntaakin ohjataan hankkein, projektein ja strategioin, joiden kautta jaetaan ohjeita ja informaatiota siitä, mikä on meille hyväksi ja mitä tulisi tavoitella.

Ruohonjuuritason työntekijät toteuttavat heille asetettuja velvoitteita esimerkiksi työttömiin kohdistuvan aktiivimallin puitteissa painottaen asiakkaan osallisuutta ja oma-aloitteisuutta. Kuten Miller ja Rose (2010) asian ilmaisevat, riippuvaisista subjekteista tehdään vapaita riippumattomia kansalaisia. Riippumattomuudessa ei ole kysymys valtion hallinnoimisen katoamisesta, vaan hallinnan muutoksesta. Hallintaa tapahtuu muuttamalla hyvinvointityötä laskettavaksi ja työntekijöitä selontekovelvollisiksi, jolloin työtä voidaan valvoa ulkoapäin. (emt., 294, 304.) Yhä enemmän hyvinvointityössä, kuten sosiaalityössä painotetaan dokumentoinnin tärkeyttä ja siitä on pyritty tekemään tasalaatuista, mikä on johtanut toisaalta työn muuttumiseen kaavamaisemmaksi. Tällöin on helpompi tuottaa ja seurata tilastoja, tehdä työstä laskennallista, päättäjille seurattavaa ja valvottavaa. Dokumentointi ja sille asetetut vaatimukset näyttävät eri tavalla riippuen siitä, mistä näkökulmasta asiaa katsotaan. Se voi olla työn tehokkuuden tarkkailun ja hallinnan väline, mutta myös hallinnan väline, jota sosiaalityöntekijä käyttää suhteessa asiakkaaseen. Dokumentointi toimii ikään kuin todisteena sovitusta asioista ja siitä, onko asiakas toiminut sovitulla tavalla. Lisäksi se voidaan nähdä asiakkaan oikeutena.

Sote- uudistukseen liittyvä valinnanvapaus ja sitä koskettava laki ovat olleet yhtenä näkyvimmistä teemoista uudistukseen liittyen. Kuten jo aikaisemmin todettiin, valinnanvapaus voi näyttäytyä myös pakkona. Tuleva laki valinnanvapaudesta antaa mahdollisuuden asiakassetelin tai henkilökohtaisen budjetin kautta valita palvelun, joka voi olla joko julkisen, yksityisen tai järjestön tarjoamaa. Asiakkaalla on tuossa tilanteessa sekä lisääntyvästi vastuuta että vapautta valita. Vapaus toteutuu kuitenkin tietyissä raameissa ja hallitusti. Tähän ovat myös Rose (1999, 65–66) viitannut mainitessaan, että subjektin rikkoessa normeja, yksilön vapaus kapenee ja voidaan käyttää rajoittavia toimenpiteitä. Sosiaalihuollossa valinnanmahdollisuus samalla tavalla kuin terveydenhuollossa ei ole mahdollista, koska monessa kohtaa siihen liittyvät viranomaispäätökset, joihin ei juurikaan sisälly valinnanmahdollisuutta yksilön näkökulmasta. Valinnanvapauteen liittyy myös pohdintoja siitä, tuleeko se toteutumaan aidosti asuinpaikasta riippumatta. Mielenkiintoista valinnanvapaus keskustelussa subjektin kannalta on myös se, mistä kumpuaa tarve valinnanvapauteen. Se ei näyttäydy kansalaisten puheessa ja vaatimuksissa. Tämä herättää pohtimaan, onko kysymys aidosti yksilön oikeudesta valintaan vai onko perimmäinen tarkoitus kuitenkin kustannusten hillitseminen kilpailutuksen keinoin.

Peilinä sille, mitä suomalaiset haluavat ja arvostavat, voidaan käyttää vuosittain julkaistavia tutkimuksia arvoista ja asenteista. Yksi tuoreimmista tutkimuksista on Pellervon (2018) taloustutkimus. Sen tulosten mukaan suomalaisille tärkeimpiä arvoja ovat turvallisuus, hyväntahtoisuus, itseohjautuvuus, universalismi ja yhdenmukaisuus. Edeltäviin vuosiin verrattessa universaalius on siirtynyt sijalta yksi sijalle neljä ja ykköseksi on noussut turvallisuus. Tämän on arveltu johtuvan yleisestä maailmantilanteesta, jota värittävä levottomuudet ja erilaiset kriisit. Muutokset arvojen järjestyksessä eivät ole suuria. Se on merkille pantavaa, että tärkeimmiksi arvoiksi tutkimuksissa ovat nousseet yleiset, idealistiset arvot ja yksilön hyvinvointia koskettavat arvot ovat listan loppupäässä. PTT:n tutkimuksen perusteella suomalaisten arvot ovat melko yhtenäisessä linjassa keskenään. Erojen selittäviä tekijöitä olivat ikä, elämäntilanne, koulutus ja työ, jota ihminen tekee. Ikäryhmissä nuoremmille tutkimukseen osallistujille merkittävämpiä arvoja olivat sellaiset, jotka kohdistuvat yksilöön, kuten valta, suoriutuminen ja mielihyvä. Iäkkäämmät vastaajat korostivat enemmän yleiseen hyvinvointiin liittyviä arvoja. (Rinta-Kiikka, Yrjölä & Alho, 2018, 45–67; Helkama, 2015.) Suomalaisten tärkeimmiksi nimeämät arvot, eli turvallisuus, hyväntahtoisuus, universalismi ja yhdenmukaisuus ovat kaikki niin sanottuja pehmeitä arvoja ja antavat omalta osaltaan viestin päättäjille siitä, mitä kansalaiset haluavat ja toivovat myös liittyen meneillään oleviin uudistuksiin. Tärkeimpien arvojen joukossa on mainittu myös itseohjautuvuus, joka on ehkä liitettävissä Helkaman (2015) listaamiin perinteisiin suomalaiskansallisiin arvoihin, joista yhtenä on työ. Työtä pidetään suomalaisessa kulttuurissa yhä hyvän ihmisen mittarina. Muita suomalaisuuteen liitettäviä perinteisiä arvoja ovat luontoarvot, tasa-arvon, työn ja rehellisyyden (emt., 218.)

Hallinnan analyysin näkökulmasta yksilö ei ole pelkästään hallinnan kohde vaan toteuttaa myös itse hallintaa. Hallinnan käsite suhteessa subjekteihin ja liittyen tutkielmassa käsiteltäviin uudistuksiin osoittaa sen, että hallinta kietoutuu monimutkaisella tavalla verkostoksi, josta ei ole selkeästi erotettavissa osia tai tasoja. Olemme ikään kuin kaikki verkostossa toimivia palasia, joita ei voi sieltä irrottaa. Rationaliteetit, teknologiat ja subjektit on tässä eroteltu omien lukujensa alle, mutta todellisuudessa niitä on vaikea siten erotella, vaan ne kietoutuvat toinen toisiinsa ja ovat osittain päällekkäisiä. Erottelemalla nämä käsitteet, on kuitenkin mahdollista purkaa monimutkaista kokonaisuutta, joka tässä tutkielmassa liittyy sosiaalihuollon historiaan ja sen tämän hetkiseen tilaan ja murrosvaiheeseen, joka on johtamassa sosiaali- ja terveystalouden sekä maakuntamallin

uudistukseen. Hallinnan analyysin käsittein voidaan pohtia, miten ja missä asiat saavat alkunsa, miten niitä viedään eteenpäin ja kuinka ne päätyvät toteutuksen tasolle.

5 METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT

Tutkielmani on laadullinen eli kvalitatiivinen. Tutkielmassani olen tarkastellut sosiaalihuollon historiaa, nykyhetkeä ja yhteiskunnassamme tapahtuvia muutoksia hallinnan analyysin teorian käsitteiden kautta. Aineiston analyysissä olen sen sijaan sitoutunut konstruktionistiseen perinteeseen ja sen alle sijoittuvaan etnometodologiseen suuntaukseen, johon kategoria-analyysi pohjautuu. Ymmärrän kategoria-analyysin Jokisen, Juhilan ja Suonisen (2012, 9) tavoin avarana sosiaalitieteellisenä lähestymistapana. Kategoria-analyysi olisi antanut aineiston analyysiin monia erilaisia mahdollisuuksia, joiden avulla sitä olisi voinut lähestyä. Tutkielmaani soveltuvaksi lähestymistavaksi osoittautuivat rakennekategoriat. Tässä luvussa avaan lyhyesti etnometodologista tutkimussuuntausta, johon kategoria-analyysi pohjautuu. Selvitän myös sitä, miten käytän kategoria-analyysia tutkielmani aineiston analyysissä.

5.1 Etnometodologia

Etnometodologiassa yhteiskunta käsitetään jatkuvasti kielellisissä käytännöissä muokkautuvana. Ihmiset ylläpitävät ja ohjaavat yhteiskuntaa ja kulttuuria kielenkäytön välityksellä. (Heritage, 1984, 139–141) Keskeistä ovat ihmisten kohtaamisissaan tuottamat vakaat käytännöt, jotka perustuvat selontekoihin. Etnometodologisessa tutkimuksessa aineistoa sinällään ei pidetä kuvauksena todellisuudesta, vaan sitä tulkitaan nimenomaan selontekoina ja se selittää sosiaalisten prosessien muodostumista, ei sitä mistä prosessit johtuvat. (Juhila, Jokinen, Suoninen 2012, 20–21; Suoninen 2001, 380–381.) Etnometodologian isänä pidetään Harold Garfinkelia. Suoninen (2001, 366) kuvaa Garfinkelin pyrkimyksenä olevan todellisuuden arkisen tuottamisen ytimen tavoittaminen. Juhila (2012, 132) puolestaan viittaa Garfinkeliin ja toteaa, että etnometodologiassa keskeistä on ihmisten jäsenyys yhteiskunnassa ja yhteisöissä, joka saa meidät näkemään jokapäiväisen elämämme, tavat ja rutiinit, itsestänselvyytenä. Etnometodologia on jakaantunut useisiin eri suuntauksiin ja Garfinkelin jalanjäljissä muun muassa Harvey Sacks on perehtynyt kategorioiden tutkimiseen jäsenyyskategorisoinnin analyysillä. Garfinkelin ja Sacksin näkemykset sosiaalisen järjestyksen tuottamisesta paikallisesti ihmisten keskinäisessä toiminnassa ja näiden kautta arkielämään perustuva tutkimus ovat yhteneväiset. (Juhila ym., 2012, 17, 24, Ruusuvuori, 2001, 384).

Etnometodologian keskeisiä käsitteitä ovat selonteot ja selontekovelvollisuus, arkielämä, arkielämän metodit ja käytännöllinen järjely, sosiaalinen järjestys sekä indeksikaalisuus ja refleksiivisyys. Arkielämällä tarkoitetaan jokapäiväistä elämää, ihmisten kohtaamista ja tekemistä konkreettisesti. Arkielämän metodit ja käytännöllinen järjely liittyvät ihmisten tekemiin päätelmiin toistensa toiminnasta ja siihen miten he suhteuttavat tilanteessa omaa toimintaansa. Selonteoilla tehdään ymmärrettäväksi arjen ilmiöitä, selitetään toinen toisilleen asioita ja tekoja järjelliseksi. Jos asiantilat tai teot poikkeavat tavalliseksi koetusta syntyy selontekovelvollisuus. Selontekovelvollisuus tulee siis tarpeelliseksi, kun arjen järjestys jollakin tapaa häiriintyy. Sosiaalinen järjestys on arkielämän metodien, järjelyn, selontekojen ja tietämisen tulosta, jolla ylläpidetään tilanteisesti tulkittuja ja tarkentuvia käytäntöjä. (Juhila ym. 2012, 21; Suoninen 2001, 375; Heritage & Arminen, 1996, 124–125) Indeksikaalisuus tarkoittaa kielen tilannesidonnaisuutta. Kielen merkitys muuttuu ja määräytyy sosiaalisessa kanssakäymisessä. Refleksiivisyydellä viitataan ihmisten kykyyn järkeillä ja toimia joustavasti tilanteen mukaan. (Juhila ym. 2012, 21–22; Suoninen 2001, 374–375; Heritage & Arminen, 1996, 113,157, 124–125.)

Etnometodologinen tutkimussuuntaus nosti esiin ihmisten keskinäisen toiminnan merkityksen sosiaalisen järjestyksen synnyssä ja osoitti kritiikkiä sosiologian kentällä vallitseviin funktionalistisiin ja positivistisiin suuntauksia kohtaan. Yhteiskunnalliset ja sosiaaliset ilmiöt käsitteellistetään esimerkiksi vallan, epätasa-arvon, instituutioiden tai talouden termein ja nämä käsitteet taas viittaavat ilmiöihin, joiden ajatellaan olevan tavallisen kansalaisen saavuttamattomissa. Vallankäyttö tapahtuu jossain kaukana ja epätasa-arvo liittyy yhteiskunnan toimintaan ja on vain rakenteellisen keinoin korjattavissa. Silti nämäkin ilmiöt voidaan nähdä arkisina ja rutiininomaisissa vuorovaikutuksen ja sosiaalisen elämän käytännöissä tapahtuvina. Yhteiskunnallisten ja sosiaalisten ilmiöiden tutkimuksen kohteena voi mikä tahansa keskustelu aiheesta. (Juhila, Jokinen & Suoninen, 2012, 36–38.) Sote- ja maakuntauudistuksesta keskusteltaessa voidaan siis yhtä hyvin pitää kiinnostavana niin poliittisten päättäjien puhetta kuin esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden käymää keskustelua, kuten tässä tutkielmassa on tehty. Kategorioiden tutkimus on kytköksissä etnometodologiseen lähestymistapaan, jolloin kategoriat ymmärretään ihmisten keskinäisessä toiminnassa läsnä oleviksi ihmisten käyttäminä sosiaalisina tuotteina ja ne tehdään oleviksi kielen käytössä ja toiminnalla. (Jokinen, Juhila & Suoninen, 2012, 10.)

Seuraavassa luvussa pohdin tarkemmin kategorioita ja kategoria-analyysia ja kuvaan, miten se liittyy osaksi tutkielmaani.

5.2 Kategoriat ja kategoria-analyysi

Kategorioiden avulla luokittelemme esimerkiksi ihmisiä ja asioita ja myös valtioita, rakennuksia, ilmiöitä tai poliittisia suuntauksia. Listaa voisi jatkaa loputtomiin. Luokittelu auttaa järjestämään asioita ympäröivässä maailmassa tietyllä tavalla luoden järjestystä. Kategoriat eivät suoraan ohjaa ihmisten toimintaa, vaan niitä käytetään tilanteisiin sopivalla tavalla. Ilman kategorioiden olemassaoloa ihmisten olisi mahdotonta ymmärtää toisiaan eri tilanteissa ja suunnata omaa toimintaansa. (Juhila ym., 2012, 10, 18, 36–37.)

Vakiintuneet ja toistuvat kanssakäymisen tavat ja rutiinit näyttäytyvät meille arjessa itsestäänselvyksinä ja normaalina toimintana. Normaalius tuottaa moraalista järjestystä, joka on kulttuurisesti muodostunutta tietoa siitä, miten tulee käyttäytyä tai toimia kussakin tilanteessa. Jos ennakoitua ja jokapäiväisiksi totutut rutiinit eivät toteudu, moraalinen järjestys murtuu ja sillä on seuraamuksensa. Kun totuttu rikkoutuu, on rikkomusta selitettävä eli annettava selonteko. (Juhila, 2012, 132–133.) Selontekoja voidaan ryhmitellä niihin kytkettyjen vastuiden perusteella. Selonteot voivat olla puolustavia, oikeuttavia tai syyttäviä. Puolustavat selonteot ovat sellaisia, jotka poistavat vastuun oudosti tai tuomitusti käyttäytyvältä. Esimerkiksi juhliin menemättä jättämistä voi selittää äkillisellä sairastumisella, jolloin vastuu itseltä poistuu. Selonteko kertoo samalla siitä, että henkilöllä olisi ollut moraalinen velvollisuus osallistua juhliin ja osallistumatta jättäminen vaatii selityksen. Oikeuttavissa selonteoissa tuomittava tai outo käytös selitetään moraalisesti perustelluksi. Esimerkiksi henkilö voi selittää, ettei mennyt syntymäpäiville, mihin hänet oli kutsuttu, koska sankari ei ollut aikaisemmin kutsuttuna osallistunut henkilön omiin juhliin. Selonteon esittäjä ottaa vastuun teostaan, mutta ei pahoittele toimintaansa, kuten puolustavassa selonteossa. Syyttävässä selonteossa tuomitun ja oudon käytöksen vastuun ja syyt kantaa toimija itse. Silloin juhliin osallistumattomuutta voitaisiin selittää esimerkiksi pelkästään siten, että henkilö ei vain viitsinyt osallistua. (Scott & Lyman, 1968, 46; Juhila, 2012, 136–137). Tutkielmassani moraalisen järjestyksen murtuminen näyttäytyy sote- ja maakuntauudistuksen muodossa, jonka perusteluissa vahvimmin tulevat esiin poliittisten päättäjien selitykset sille, miksi nykyinen systeemi ei enää toimi. Näitä asioista käsittelevä teoria- ja taustoitus luvussa. Minun mielenkiintoni keskittyy sen sijaan

sosiaalityöntekijöiden selityksiin ja merkityksen antoihin liittyen uudistukseen, sen toteutukseen ja vaikutuksiin sosiaalityössä.

Rutiinien rikkoutuminen ja siitä johtuva moraalisen järjestyksen murtuminen synnyttävät siis selontekovelvollisuuden. Tilanteessa, jossa toiminta ja moraalinen järjestys eivät vastaa toisiaan, syntyy ongelma ja ongelmien seurauksena on useimmiten muutos tai ainakin pyrkimys siihen. Etnometodologinen tutkimussuuntaus ei kuitenkaan määrittele ongelmia eikä tutki jo olemassa olevia ongelmia, vaan keskittyy siihen, miten ihmiset keskinäisessä toiminnassaan rakentavat ja tunnistavat ongelmia. (Juhila, 2012, 36, 131, 141.) Tutkielmassani en keskity niinkään ongelmien rakentamisen pohdintaan, vaan ongelmista seuraavaan muutokseen. Buttny (2004) on todennut, että muutos voidaan nähdä ongelmista puhumisen seurauksena ja sille voidaan antaa erilaisia merkityksiä, jotka syntyvät vuorovaikutuksen tuloksena (emt., 179–181). Näitä merkityksiä olen etsimässä haastatteleamalla sosiaalityöntekijöitä. Yleinen oletus on, että uudistuksiin ja muutoksiin liittyy aina sekä uhka että mahdollisuus ja näin ollen myös tutkielmani haastateltavien näkemysten voisi olettaa asettuvan näiden kahden välille. Mielenkiintoista on, selitetäänkö muutosta muulla tavoin kuin uhkana tai mahdollisuutena, annetaanko sille muita selityksiä ja merkityksiä.

Kuten jo edellä mainitsin, tarkoitukseni ei ole ongelmien tutkiminen. Sen sijaa tutkielmassani julkisen talouden kestävyysvaje voidaan rinnastaa moraalisen järjestyksen murtumaksi, jonka seurauksena syntyy ongelmapuhetta ja ongelmien ratkaisemiseksi haetaan muutosta, joka tässä tapauksessa on sote- ja maakuntauudistus. Juhila (2012) toteaa, että ongelmat rakentuvat aina moraalisen järjestyksen murtumisen tulkintoihin osallistuvien ihmisten toimesta. Osallisina sen sijaan nähdään kaikki ongelmallista toimintaa toteuttavat, kuvaavat ja selittävät. Etnometodologia on kiinnostunut juuri osallisten käsityksistä ongelman rakentumisessa. Eli miten odottamattomasta tapahtumasta puhutaan, miten sitä selitetään ja minkälaisia merkityksiä ja ratkaisumahdollisuuksia esitetään. (emt., 142.) Tutkielmassani sosiaalityöntekijät ovat osallisia siten, että ovat oleellisesti muutoksessa mukana, toteuttavat sitä ja haastateltavina kuvaavat ja selittävät tapahtumaa, eli kertovat käsityksiään yhteiskunnan tilasta, sote- ja maakuntauudistuksesta ja sen vaikutuksista suhteessa sosiaalityöhön. Haastateltavien sosiaalityöntekijöiden esittämät ajatukset sosiaalityön tulevaisuudesta ymmärrän rinnastettaviksi myös ratkaisumahdollisuuksiin.

Yhteiskunnallisia ja sosiaalisia ilmiöitä saatetaan ajatella vain rakenteisiin liittyvinä ja sitä kautta valtaapitävien hoidettavissa olevina, tavallisille kansalaisille etäisinä asioina. Etnometodologiassa myös edellä mainittujen ilmiöiden perusta on nähtävissä arkisissa ja rutiininomaisissa sekä usein piiloon jäävissä vuorovaikutuksen käytännöissä. (Juhila ym., 2012, 36–37.) Tämä tyyppinen ajatusmalli on löydettävissä myös tutkielmani taustalta. Tutkielman aihe liittyy suureen rakennemuutokseen, mutta sen tavoitteena ei ole itse uudistuksen tutkiminen ja sen asettaminen teoreettiseen kehikkoon, vaan pyrkimyksenä on saada sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä siitä miten uudistukset heidän arjessaan näyttäytyvät. Juhilan ja kumppanien (2012, 23) mukaan teorian avulla ei pyritä selittämään toimintaa, vaan tärkeää on se, kuinka monin tavoin kuvatut säännönmukaisuudet voivat tulla ilmi tai viitatuiksi ja sen myötä läsnä oleviksi arjen tilanteissa. Moni haastateltaviksi pyydetyistä koki, että heillä ei ole aiheesta oikein mitään sanottavaa ja uskon sen liittyvän juuri edellä kuvattuun tapaan ajatella isoja rakenteissa olevia muutoksia itselle kuulumattomina ja korkeampien tahojen päätettävissä olevina. Haastateltaville painotin sitä, että kysymyksessä on heidän oma näkökulmansa asiaan ja sen ”suurempaa” asiantuntijuutta kuin heillä sillä hetkellä on, ei haastattelussa vaadita. Haastatteluilla on tarkoitus saada juuri sosiaalityöntekijöiden arjesta kumpuavaa tietoa, jota ei ole olemassa ennen kuin se tuodaan jollakin tavalla julki. Sacks on todennut, että ennen tapahtuman tai ilmiön selittämistä, ei ole olemassa faktaa, eli toisin sanoen selitykset rakentavat faktaa (Juhila, 2012, 146).

Kun selitetään odottamattomia ja ei-toivottuja asioita ja tapahtumia, pohditaan yleensä niiden syitä, jolloin rakennetaan *kausaalisia selontekoja*. Kausaalisissa selonteoissa syyt ovat johdettavissa laajempiin yhteiskunnallisiin rakenteisiin. (Juhila, 2012, 148.) Eglinin ja Hesterin (2003) mukaan tällaiset ovat *strukturealistis-funktionaalisia selontekoja*. Selontekoja muodostetaan tällöin yhteiskunnallisten ja sosiaalisten rakenteiden kategorisaatioilla, joita ovat esimerkiksi kouluinstituutio, eriarvoisuus tai globalisaatio (emt., 2003, 89–92, 94–95). Tutkielmassani kategoriat ymmärretään edellä mainitulla tavalla laajempina kuin ihmisten ja ihmisryhmien luokitteluna. Näkökulmani tutkielman analyysissä viittaa etnometodologiseen ”rakennetutkimukseen” jossa kategorisoinnin kohteena Housleyn ja Fitzgeraldin (2002, 78) mukaan ovat *sosiaalisen rakenteen konfiguraatiot*, joihin myös Eglinin ja Hesterin käsitys kausaalisista selonteoista viittaa. Juhila ja kumppanit (2012) mainitsevat rakennekategorioita olevan muun muassa, hyvinvointivaltion, uusliberalismin, tulonjaon ja tilaaja-tuottajamallin. Eli kyseessä ovat

käsitteet, joilla vakiintuneesti kuvaamme asioita, mutta jotka eri yhteyksissä saavat erilaisia merkityksiä. Selitykset ja merkitykset voivat toimia argumentteina jonkin tulevaisuuden vision puolesta tai sitä vastaan. (Juhila ym., 2012, 40–41.)

Lähestyn aineiston analyysia rakennekategorioiden näkökulmasta. Tutkielman aihepiiri liittyy juuri edellä mainitulla tavalla käsitteisiin, joita käytämme vakiintuneesti ja jotka saavat eri yhteyksissä erilaisia merkityksiä. Sote- ja maakuntauudistukseen liittyen voidaan puhua esimerkiksi hyvinvointivaltion muutoksesta tai valinnanvapaudesta, jotka luetaan rakennekategorioiksi. Haastatteluaineistosta etsin rakennekategorioita, jonka jälkeen selvitän, minkälaisia selityksiä ja merkityksenantoja kategorioille löytyy ja miten ne heijastuvat sosiaalityön nykyisyyteen ja tulevaisuuden visioihin. Juuri sosiaalityön kuvaaminen ja sen tulevaisuuden visiot ovat analyysissa keskeisimpiä. Oletukseni on, että aineistosta löytyvät rakennekategoriat ja niiden pohjalta esitetyt selitykset muodostavat perinteisen jaon uhkana koettaviin ja mahdollisuuksia tuottaviin ilmiöihin ja toimintoihin. Mielenkiintoista on, muodostuuko näiden lisäksi muita selitystapoja ja merkityksen antoja.

6 TUTKIMUKSEN KULKU

Tutkielmani on edennyt siten, että teoria ja taustoitus, metodologiset valinnat, aineiston hankinta ja lopulta myös analyysi, ovat vuoroin olleet keskiössä. Eskola ja Suoranta (2003) toteavat, että kvalitatiiviselle tutkimukselle on ominaista prosessimaisuus. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkimuksen eri vaiheet eivät selkeästi erotu, vaan kietoutuvat yhteen. (emt. 15–16.) Tämä kuvastaa hyvin myös omaa etenemistäni tutkielman teossa. Haastattelujen kanssa rinnakkain tein tutkielman taustoitusta syventyen sosiaalihuollon historiaan Suomessa painottaen nykyhetkeä ja aikaa, jolloin muutospaineita alkoi esiintyä ja puhe hyvinvointivaltion murtumisesta lisääntyi. Koen historia osuuden tärkeänä osana tutkielmaa, koska sen kautta on helpompi ymmärtää myös aikaa jota elämme sekä tapahtuvia muutoksia. Lisäksi tein taustoitusta liittyen arvoihin ja asenteisiin, jotka lopulta muotoituivat isomman kokonaisuuden, eli yhteiskuntamme vallitsevan tilan alle. Arvot ja asenteet sekä yhteiskunnan tila kulkevat mukana läpi koko tutkielman ikään kuin rivien välistä esiin tullen. Taustoitus liittyen historiaan, sote- ja maakuntauudistukseen sekä asenteisiin ja arvoihin muodosti aluksi siten, että kaikki aihealueet olivat oman lukunsa alla. Työn edetessä ne alkoivat sulautua hallinnan analyysin käsitteiden alle ja päädyin kirjoittamaan taustoitusta ja teoriaa limittäin.

Kipuילua analyysivaiheessa aiheutti se, että koin kategoria-analyysin tarjoavan useita vaihtoehtoja aineiston tarkasteluun. Aluksi tuntui siltä, että selonteot voisivat olla analyysissa toimivia, mutta kokeilun jälkeen huomasin, että sillä tavoin en pääse tutkimuskysymyksen ytimeen, joka etsii sosiaalityöntekijöiden nimeämiä merkityksen antoja uudistuksille ja yhteiskuntamme tilalle suhteessa sosiaalityöhön ja sen tulevaisuuteen. Aineiston läpikäyminen yhä uudestaan auttoi löytämään kategoria-analyysista yhteiskunnallisen näkökulman ja aineistosta alkoi hahmottua rakennekategorioiden tunnistamista, joita puolestaan selitettiin huolien ja mahdollisuuksien ja toiveiden kautta, tai ei minään suurena muutoksena. Käyn vielä läpi tutkielman etenemistä tutkimuskysymyksen ja aineiston hankinnan kautta aina analyysin toteutukseen saakka ja päätän luvun pohdintaan etikasta ja tutkimuksen luotettavuudesta.

6.1 Tutkimuskysymys ja aineiston hankinta

Tutkielmani aihe, joka liittyy uudistuksiin ja muutokseen, löytyi luontevasti. Opinnot ovat osaltaan vaikuttaneet siihen, että olen yhä enemmän seurannut yhteiskunnassamme tapahtuvaa liikehdintää ja etenkin sosiaalityötä koskettavia ajankohtaisia aiheita. Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus on ollut jo pitkään vireillä ja nyt näyttää siltä, että uudistusta ollaan viemässä myös toteutuksen asteelle. Tutkielmassani haluan saada selville, minkälaisena sote- ja maakuntauudistus näyttäytyvät sosiaalityöntekijöille ja miten he kertovat muutoksen vaikutuksista omaan työhönsä ja sosiaalityöhän laajemmin. Tutkimuskysymykseksi tiivistyi: *Miten sosiaalityön tulevaisuus näyttäytyy sosiaalityöntekijöiden kertomana?* Koska sosiaalityö ei ole irrallaan muusta yhteiskunnasta, vaan päinvastoin tiivisti osa sitä, olen uudistusten ja muutosten teeman lisäksi kysynyt sosiaalityöntekijöiden mielipiteitä siitä, minkälaiset arvot ja asenteet näyttäytyvät yhteiskunnassamme vallitsevina ja kenen etuja ne heijastavat. Arvot ja asenteet eivät tutkielmassa erotu selkeästi omaksi kokonaisuudekseen, mutta ne lävistävät uudistusten perustelut ja ongelman asettelut sekä tavoitteet kautta linjan.

Aineiston hankinta oli tarkoitus suorittaa kirjoituspyynnöllä (Liite 1). Olen julkaissut kirjoituspyynnön Sosiaalityön uraverkoston Facebook-sivustolla kaksi kertaa, keväällä ja syksyllä 2017. Uraverkosto on ammatillinen foorumi sosiaalityöntekijöille ja sosiaalityön opiskelijoille. Kevään kirjoituspyyntöön tuli yksi vastaus, syksyllä ei yhtään. Lähetin kirjoituspyyntöä myös sähköpostin välityksellä suoraan useille kymmenille sosiaalityöntekijöille kohdentaen kirjoituspyynnön siten, että saisin kirjoituksia mahdollisimman laajasti sosiaalityön eri osa-alueilla työskenteleviltä. Tätä vaikeutti se, että monilla paikkakunnilla sosiaalityöntekijöiden nimet tai yhteystiedot eivät ole saatavilla ja heitä oli tämän vuoksi vaikea tavoittaa henkilökohtaisesti. Lisäksi kirjoituspyyntö julkaistiin Talentia-lehden syyskuun 2017 numerossa ja levitin kirjoituspyyntöä myös puskaradion kautta. Näiden yritysten jälkeen sain jälleen yhden vastauksen.

Tuomi ja Sarajärvi (2009, 85–86) toteavat, että tutkimuksen kannalta on tärkeää miettiä henkilöiden valintaa, joilta tietoa kerätään ja tiedonantajien valinnan tulee perustua harkintaan ja olla tarkoitukseen sopiva. Minun ajatukseni oli kohdentaa kirjoituspyyntö foorumille, jolla sosiaalityöntekijät käyvät aktiivista keskustelua ja oletin siellä olevien henkilöiden innostuvan vastaamaan kirjoituspyyntöni ja olevan henkilöitä, joilla

nimenomaan on sanottavaa. Näin ei kuitenkaan käynyt. Alalla työskenteleviltä tuttavilta sain viestiä, että tutkielmani aihe koettiin vaikeana. Olin tullut tilanteeseen, jossa oli mietittävä aineiston keruuta uudelleen. Sen lisäksi että aihe koettiin vaikeana, nihkeään osallistumiseen oli varmasti osansa sillä, että sähköpostien virrassa pyyntöni hukkuu ja kirjoittaminen koettiin ehkä aikaa vievänä. Varasuunnitelmani oli tehdä sosiaalityöntekijöiden haastatteluita ja lähdin toteuttamaan tätä suunnitelmaa. Haastateltavien hankkiminen osoittautui huomattavasti helpommaksi kuin kirjoitusten saaminen, vaikka edelleen tutkielman aihe mietitytti osaa haastatteluun pyydyistä. Jotkut kokivat, etteivät osaa sanoa tutkielman aihealueista mitään. Haastateltavia kertyi lopulta kuusi ja haastattelut toteutin alkuvuodesta 2018. Suurin osa haastatteluista toteutui puhelimitse, koska halusin tehdä haastatteluita maantieteellisesti ympäri Suomen ja aikatauluni eivät antaneet myöten matkustaa. En kokenut kuitenkaan haastattelun tekemistä puhelimesta mitenkään rajoittavana tekijänä. Useampi haastateltava sanoi oma-aloitteisesti haastattelun jälkeen, että kokemus oli hyvä ja oli mukavaa mieltä vähän erilaisia asioita välillä kuin mitä arjessa tulee tehtyä. Haastateltavani valikoituivat maantieteellisen kriteerin lisäksi siten, että näkemyksiä tulisi mahdollisimman monelta sosiaalityön osa-alueelta asiakasryhmittäin sekä näkemystä myös julkisen sektorin ulkopuolelta. Kuuden haastateltavan joukkoon sain mahtumaan nämä edellä mainitut tavoitteet ja osalla työkokemusta oli jo takana niin pitkästi, että näkemyksiä löytyi useammasta asiakasryhmästä.

Haastatteluista kertyi litteroitua tekstiä 58 liuskaa rivivälin ollessa 1,5 ja fonttikoon 12. Haastatteluiden lisäksi sisällytin tutkimusaineistoon kaksi kirjoituspyyntöön vastauksena tullutta kirjoitusta, joiden kokonaispituus oli neljä liuskaa. Aineiston riittävyys on tutkielman kannalta yksi tärkeistä kysymyksistä. Laadullisella tutkimuksella pyritään kuvaamaan ja tulkitsemaan ilmiöitä, tapahtumia tai toimintaa ja sen vuoksi aineiston lukumäärällinen laajuus ei ole samalla tavalla merkittävää kuin määrällisessä tutkimuksessa (Eskola & Suoranta 2003, 61–62). Aineiston riittävyyteen liittyy kylläntyminen eli saturaatio. Aineisto on riittävä siinä vaiheessa, kun uudet tapaukset eivät enää tuo tutkimusongelman kannalta uutta tietoa, eli aineisto alkaa toistaa itseään. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 87–88; Eskola ja Suoranta, 2003, 62–63.) Aineiston riittävyyteen liittyvää pohdintaa kävin pitkään ja olin valmistautunut tekemään myöhemmin keväällä haastatteluja lisää, jos aineisto riittämättömäksi. Tekstien analysointi kuitenkin osoitti, että aineiston pohjalta alkoi näyttäytyä kylläntymistä, eli samanlainen puhetapa alkoi toistua ja aineisto alkoi jakaantua

pienempiin kokonaisuuksiin. Tätä vaihetta kuvaa hyvin Alasuutarin (2014, 40) kuvaus laadullisesta analyysistä, johon kuuluu havaintojen pelkistäminen. Havaintojen pelkistäminen tarkoittaa sitä, että aineiston tarkastelu perustuu tiettyyn teoreettis-metodologiseen näkökulmaan ja sitä tarkastellaan valitun teoreettisen viitekehyksen ja kysymyksenasettelun pohjalta, jolloin aineisto pelkistyy hallittavammaksi. Pelkistäminen jatkuu havaintojen yhdistämisellä, eli etsitään havaintojen yhteisiä piirteitä. Havaintojen pelkistäminen edellä mainitulla tavalla auttoi tekemään päätöksen siitä, että aineisto on tutkielman laajuus huomioon ottaen riittävä, koska tietyt puhettavat alkoivat toistua.

Haastattelut olivat puolistrukturoituja teemahaastatteluja. Päätin siis etukäteen mistä teemoista ja aihepiireistä puhutaan, mutta kysymysten muotoilu ja järjestys vaihtelivat haastattelutilanteen mukaan (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47–48, 66; Eskola & Suoranta 2003, 86; Tiittula & Ruusuvuori, 2005, 11). Haastattelun runko (Liite 2). oli väljä ja useimmat haastattelut lähtivät kulkemaan luontevasti haastateltavan omista lähtökohdista käsin. En halunnut rajata haastattelua liian tiukasti. Haastateltava määritteli myös sen, mitkä kysymykset ja teemat olivat enemmän esillä. Haastattelijana varmistin sen, että jokainen haastattelukysymys käytiin läpi ja autoin lisäkysymyksillä, jos kysymys ei auennut haastateltavalle. Haastattelutilanteessa tärkeää on aloitus sekä lopetus ja se miten haastattelija osallistuu keskusteluun (Ruusuvuori & Tiittula, 2005, 24–27). Haastattelun alausa kertosin mitä opiskelen ja missä sekä missä vaiheessa opintoni ovat. Haastattelun aikana pyrin vain kuittaamaan haastateltavien kertomaa. Ennen haastattelun päättymistä kysyin vielä, onko haastateltavalla vielä jotain, mitä hän haluaa haastattelun teemoihin liittyen kertoa. Haastattelun päättävä kysymys osoittautui heti ensimmäisessä haastattelussa sellaiseksi, jonka kautta haastateltava kertoi haaveistaan ja toiveistaan sosiaalityön tulevaisuuden suhteen ja seuraavissa haastatteluissa liitin haastattelun sulkevaan kysymykseen mahdollisuuden esittää toiveita tulevaisuudesta.

Osa haastateltavista halusi kysymykset etukäteen nähtäväksi ja lähetin ne sähköpostitse. Jotkut halusivat myös lisätietoa tutkielmasta kirjallisessa muodossa ja liitin tutkimuskysymysten oheen selvityksen siitä, mitä varten haastattelu tehdään ja miten aineistoa käytetään sekä tiedot itsestäni. Tutkimuslupaa ei ollut tarpeen hankkia, koska haastattelu annettiin yksityisenä henkilönä, ei organisaation edustajana. Kaikille haastateltaville annoin tiedoksi, että tutkielman aineistosta ei tule käymään ilmi, missä päin

Suomea haastateltavat asuvat ja että en käytä suoria lainauksia, mikä oli osalle haastateltavista helpottava tieto. Osassa haastatteluista, henkilön murre tuli vahvasti esiin. Analyysi osiossa käytetyt lainaukset muutin yleiskielelle ja poistin viittaukset paikkakuntiin ja organisaatioihin, joten haastatellut henkilöt eivät ole niistä tunnistettavissa. Näillä toimilla varmistin sen, että haastateltavilla oli tarvittava tieto tutkielman tavoitteista ja että anonymiteetti säilyy (Tuomi, Sarajärvi, 2009, 131; Tuomi, 2007, 145).

Mielestäni sillä, lähetinkö kysymykset etukäteen, ei ollut vaikutusta haastatteluun ja sen avulla saatavaan tiedon määrään. Enneminkin vaikutusta oli haastateltavan persoonalla, eli sillä kuinka puhelias haastateltava oli. Lisäksi ilmaisutyyli vaihtelivat paljon. Toisilla ilmaisu oli runsasta ja rönsyilevää ja toiset pysyttäytyivät tiukemmin kysymyksen asettelussa. Varsinaista vuoropuhelua ei siis haastattelun aikana syntynyt, vaan haastattelijana toimin enemminkin kuuntelijana. Tämä liittyy mielestäni siihen asetelmaan, että haastateltavan oletetaan tietävän kohteena olevasta asiasta ja haastattelijan tulee pyrkiä pitämään mahdollinen oma tietämyksensä näkymättömissä haastattelun aikana (Tiittula & Ruusuvuori, 2005, 13–14).

Tutkielmassani en ollut kiinnostunut siitä kuinka pitkään haastateltava oli ollut alalla, minkä ikäinen hän on tai onko haastateltava mies vai nainen. Nämä olivat asioita, joita en haastateltavista kirjannut ylös eikä niitä nostettu esiin haastattelussa. Ainut kriteeri oli, että haastateltava on sosiaalityöntekijä ja että hänellä on sen verran työkokemusta, että on mahdollista pohtia muutoksen ja uudistuksen teemaa ja sosiaalityön tulevaisuutta. Pyrkimykseni ei kuitenkaan ollut saada haastateltavaksi vain pitkän linjan tekijöitä, vaan lyhempikin työkokemus alalta riitti. Tutkielman aiheen ja tutkimuskysymyksen kannalta ei ollut tarkoituksenmukaista litteroida haastatteluja siten, että esimerkiksi tauot puheessa, huokaisut, naurahdukset tai muut vastaavat olisi tarkkaan kirjattu. Tärkeämpää oli sosiaalityöntekijöiden puheen sisältö, selitykset ja merkitykset, joita he haastattelun teemoihin liittyviin kysymyksiin ja asioihin antoivat. Seuraavassa osiossa paneudun tarkemmin siihen, miten toteutin aineiston analyysin.

6.2 Analyysin toteutus

Laadullisen tutkimuksen analyysi ei perustu välttämättä ennakko-oletuksiin tai hypoteesiin, vaan sitä tehdään usein aineistolähtöisesti. Teoria tutkittavan ilmiön ympärille rakentuu

empiirisestä aineistosta käsin, ilman olettamuksia ja ennakkokäsityksiä. Toki tutkijalla on olemassa aikaisempaan kokemusmaailmaansa liittyviä ajatuksia tutkimastaan ilmiöstä, mutta ne eivät saa ohjata tai rajoittaa tutkimuksen tekemistä, vaan aineiston kautta tulisi oppia jotain uutta tutkimuskohteesta. (Eskola & Suoranta, 2003, 19–20.) Toinen tapa lähestyä aineistoa on teorialähtöinen tutkimustapa, jolloin tutkimusaineiston analyysi tukeutuu johonkin olemassa olevaan teoriaan tai malliin, jota testataan uudessa yhteydessä. Teorialähtöinen analyysitapa on yleisemmin käytetty luonnontieteellisissä tutkimuksissa. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 97–98.) Valintani aineiston analysoinnissa ei ole puhtaasti aineistolähtöinen. Aineisto ohjaa toki vahvasti analyysia, mutta mukana seuraa myös teoria hallinnan analyysista ja siihen kytkeytyvä tutkimuksen taustoitus. Itse analyysissa käytin kategoria-analyysia, eli etsin aineistosta tunnistettuja rakennekategorioita ja niille annettuja merkityksiä. Selitykset ja merkitykset, joita annettiin kohdistuvat hallinnan tapoihin ja liittyvät meneillään oleviin uudistuksiin. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 96–97) kutsuvat tällaista lähestymistapaa teoriaohjaavaksi analyysiksi. Analyysi ei suoraan perustu tiettyyn teoriaan, mutta sitä käytetään tulkintojen tukena ja analyysissa on tunnistettavissa aikaisemman tiedon vaikutus.

Alasuutari (2014) kuvaa laadullista analyysia kahdessa vaiheessa tapahtuvana, havaintojen pelkistämisenä ja arvoituksen ratkaisemisena. Havaintojen pelkistäminen tarkoittaa sitä, että aineiston tarkastelu perustuu tiettyyn teoreettis-metodologiseen näkökulmaan ja sitä tarkastellaan valitun teoreettisen viitekehyksen ja kysymyksenasettelun pohjalta. Pelkistämisen vaiheessa aineistoa käydään läpi siten, että keskitytään aineistossa esiintyviin esimerkkeihin, jotka kertovat samasta ilmiöstä. Tällä tavoin aineisto pelkistyy hallittavammaksi. Pelkistäminen jatkuu havaintojen yhdistämisellä, eli etsitään havaintojen yhteisiä piirteitä. (Alasuutari, 2014, 40–43.) Kävin aineistoa läpi siten, että aluksi luin sen useaan kertaan läpi. Aineiston haastateltavat nimesin koodeilla H1-H6 ja kirjoitetut aineistot K1 ja K2. Sen jälkeen ryhdyin merkitsemään ylös aineistosta löytyviä rakennekategorioita, joihin haastateltavat olivat puheessaan viitanneet. Rakennekategorioita, joista tarkemmin analyysissa, tunnistettiin useita ja lopulta ne asettuvat kolmen pääkategorian alle. Pääkategorioita ovat sote- ja maakuntauudistus, eriarvoistuminen ja sosiaalityö. Lisäksi merkitsin aineistoon värikoodein sen, miten rakennekategorioista puhuttiin, minkälaisia olivat selitykset ja merkityksenannot. Kategoria-analyysin tuloksena selitykset ja merkityksenannot jakautuivat huoliin, mahdollisuuksiin ja toiveisiin, sekä näiden lisäksi

ajatukseen siitä, että muutos on jo tapahtunut ja mitään uutta ei ole sosiaalityön näkökulmasta ole odotettavissa.

Aineiston lopullinen analyysi, joka Alasuutarin (2014) mukaan on arvoituksen ratkaisemista, ei kuitenkaan perustu pelkistämisen avulla muotoiltuihin havaintoihin, eli tässä tapauksessa havaittuihin kategorioihin ja niiden selityksiin, vaan havainnot yhdistyvät teoriaan ja tutkimuksen taustoitukseen (emt., 44–48). Tällä tavoin olen pyrkinyt rakentamaan aineiston analyysin, eli olen liittänyt yhteen tunnistetut kategoriat, niihin kohdistuvat selitykset ja merkityksenannot ja sitonut ne tutkielman taustoitukseen.

Aineistossa on tunnistettavissa kolme rakennekategoriaa: sote- ja maakuntauudistus, eriarvoistuminen sekä sosiaalityö. Näitä kutsun pääkategorioiksi. Vaikka sosiaalityö kytkeytyy muihin aineiston pohjalta muodostuneisiin rakennekategorioihin, sen käsittely omana kategorianaan on tarpeen, koska tutkielma keskittyy nimenomaan sosiaalityön tulevaisuuden kuvaan ja haastateltavat tuottivat paljon puhetta sosiaalityöstä ja toiveistaan sen tulevaisuuden suhteen. Kolmen pääkategorian sisällä tunnistettavissa oli alakategorioita, jotka ovat myös rakenteisiin liittyviä. Niille annettiin merkityksiä huolina, mahdollisuuksina, toiveina sekä ei mitään uutta- tyyppisillä selityksillä. Näiden selitystapojen ja merkityksen antojen perusteella olen jaotellut alakategoriat.

Sote- ja maakuntauudistuksen yhteydessä päättäjien puheessa antamat selitykset ja merkityksenannot pohjautuvat usein talouden kautta ajatteluun. Sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta keskeisiksi nousevat käytännön työssä näyttäytyvät ongelmat. Toinen rakennekategoria, eli eriarvoistuminen, liittyy päättäjien puheissa nykyään paljon työllisyysasioihin. Asiantuntijoiden puheenvuoroissa ja tutkimuksissa esillä ovat muun muassa köyhyys, tuloerot ja luokkayhteiskunnan muodostuminen. Tämän kategorian alla tunnistettiin useita alakategorioita, jotka olisivat toisaalta voineet olla myös sote- ja maakuntauudistuksen kategoriaan kuuluvia, mutta pääpaino niissä on silti eriarvoistumisen teemaan liittyvää. Alakategorioina mainitut asiat saattoivat esiintyä useamman kuin yhden pääkategorian yhteydessä ja silloin myös selitystapa muuttui.

Sosiaalityön merkitys ja sen esillä olo sote- ja maakuntauudistuksen yhteydessä on päättäjien puheissa ollut vähäistä suhteessa terveydenhuoltoon ja sen vuoksi on mielenkiintoista, mitä sosiaalityöntekijät itse viimeisestä, eli sosiaalityön rakennekategoriasta ovat halunneet

kertoa. Analyysissä käyn siis läpi kolmen pääkategorian ja niiden yhteydessä tunnistettujen alakategorioiden kautta sitä, minkälaisia selitystapoja ja merkityksiä sosiaalityöntekijät näille kategorioille muodostivat ja miten sosiaalityö ja sen tulevaisuus selitystavoissa ja merkityksen annoissa näyttäytyy.

6.3 Pohdintoja etiikasta ja luotettavuudesta

Tutkimusaihe kumpuaa omasta mielenkiinnostani yhteiskunnallisiin asioihin ja rakenteelliseen sosiaalityöhön, jotka liittyvät läheisesti työhöni. Pelkästään oma mielenkiinto aihetta kohtaan ei kuitenkaan riitä valinnan perusteeksi, vaan on pohdittava myös sitä, mikä on tutkimuksen yhteiskunnallinen merkitys (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2007, 27–28). Sote- ja maakuntauudistuksen yhteydessä käytävässä keskustelussa sosiaalityön ääni ei ole tullut samalla tavalla kuuluviin kuin terveydenhuollon. Sen vuoksi koen tärkeänä saada esille myös kentällä työskentelevien sosiaalityöntekijöiden käsityksiä siitä, miten he uudistukset kokevat. Voiko näistä kokemuksista ja näkemyksistä olla jotain opittavaa?

Tutkijan tulee pyrkiä aina objektiivisuuteen, joka tarkoittaa sitä, että pyrkii katsomaan tutkimuskohdetta ja – ilmiötä ulkoapäin, puolueettomasti (Eskola & Suoranta, 2003, 17). Tämä ei käytännössä ole koskaan täysin mahdollista, koska jokainen kantaa omaa kokemusmaailmaansa ja sitä on mahdotonta siirtää itsestä pois. Pyrkimykseni on läpi tutkielman ollut palauttaa mieleen omat asenteeni ja käsitykseni, jotta ne eivät vaikuttaisi tutkielmaan liikaa. Pietarinen (2002) toteaa, että hyvä tutkimusetiikka sisältää avoimuuden ja totuudenmukaisuuden raportoinnissa. Tutkija ei voi mielivaltaisesti päättää tai rajata, mitä osaa aineistosta käyttää tai pakottaa aineistoa toimimaan omien mielipiteidensä ja oletustensa tukena. (emt., 65–66.) Alussa minua vaivasi se, että muutokseen ja uudistuksiin liittyy niin vahvasti uhkan ja mahdollisuuden käsitteet ja mietin ohjaako tämä ajatus minua liikaa. Aineiston tarkastelu rakennekategorioiden kautta poisti tätä ilmiselvää jakoa ja osoittautui eettisesti onnistuneeksi valinnaksi. Tulokset muovautuivat selitystavoissa ja merkityksen annoissa ennalta odotettuun suuntaan, mutta uhkat muuttuivat haastateltavien puheessa huoliksi. Kaiken kaikkiaan jako ja mielipiteet eivät olleet niin jyrkkiä kuin olisi voinut olettaa ja puheista heijastui myös muunlaisia kuin huoleen tai mahdollisuuksiin liittyviä selityksiä. Aineisto onnistui siis kuitenkin yllättämään ja tarjoamaan jotain uutta.

Analyysin tekeminen vaatii myös pyrkimistä pois sosiaalityöntekijän positiosta, jota edustan ja jonka kautta myös minulla on omat kokemukseni ja ajatukseni tutkittavasta aiheesta. Samalla oman kokemuksen tuomat edut helpottavat analyysin tekemistä ja aineiston läpikäymistä, koska kieli ja puhetapa, jota ammattikunta käyttää on minulle tuttua. Eskola ja Suoranta (2003, 17) ovat todenneet, että objektiivisuus sanan varsinaisessa merkityksessä siten, että lähestyy tutkimusaihetta puolueettomasti ja ikään kuin ulkoapäin, ei ole mahdollista, mutta ei poista sitä tosiasiaa, että objektiivisuuteen tulisi pyrkiä. Itse koin, että jouduin jonkin verran ponnistelemaan sen kanssa, että en oleta mitään liian helposti ja muistutin itseäni siitä muun muassa tehdessäni haastatteluja. Olisi ollut mielenkiintoista käydä asioista syvällisempää keskustelua ja päästä vastavuoroisesti esittämään myös omia ajatuksiaan. Haastatteluissa pyrin kuitenkin olemaan kuuntelija ja ohjaamaan haastateltavaa mahdollisimman vähän, enkä esittänyt omia mielipiteitäni haastattelun teemoista. Tuomen ja Sarajärven (2004) mukaan laadullisessa tutkimuksessa tutkija on sekä tutkimusasetelman luoja että tulkitsija (emt., 133). Tämä kuvastaa mielestäni hyvin sitä, kuinka sekä haastateltaessa että analyysia tehtäessä on muistettava, että tulkinta ei saa olla vain itsestään selvä ja hakemalla haettu vastaus tutkimussuunnitelman mukaisesti, vaan että aineistoa on tulkittava sellaisena kuin se on ja haastatteluissa oma tietämys asiasta tulee tukahduttaa ja antaa haastateltavalle tila. Haastateltavien tulkinnalle uskollisena pysymistä varmistaa myös kategoria-analyysin valinta tutkimusmetodiksi.

Hirsjärvi ja kumppanit (2004) kirjoittavat, että tutkittavien on saatava kaikki oleellinen tieto liittyen tutkimukseen ja sen kulkuun ja että tutkittavan osallistumisen tulee olla vapaaehtoisuuteen perustuvaa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2004, 26–27.) Kuten jo tutkimuksen kulkua kuvatessani mainitsin, kerroin haastateltaville tutkielmastani, missä opiskelen ja lyhyesti myös työhistoriaani. Haastateltaville tein myös tietäväksi, että tutkielmassani en tule käyttämään suoria lainauksia tai mainitsemaan haastateltavista muutenkaan yksityiskohtaista tietoa. Kuten jo aikaisemmin mainitsin, kirjoitin lainaukset yleiskielelle ja poistin viitaukset paikkakuntiin tai organisaatioihin varmistaakseni sen, että henkilöt eivät ole tunnistettavissa. Kerroin kirjoittavani siitä, että haastatellut työskentelevät sosiaalityön eri osa-alueilla, eri puolilla Suomea ja sen että haastateltavia on ollut sekä julkiselta sektorilta että sen ulkopuolelta. Tällä tavalla pyrin suojaamaan haastateltavien anonymiteetin.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa on kiinnitettävä huomiota myös siihen, vastaako aineisto luotettavasti tutkimuskysymyksiin, onko aineiston määrä riittävä ja onko analyysimenetelmä tutkimusasetelman kannalta onnistunut. (Ruusuvuori & Nikander & Hyvärinen 2010, 27–28.) Aineiston riittävyttä pohdin paljon ja olin varautunut tekemään myös lisää haastatteluja, jos aineisto osoittautuisi riittämättömäksi. Kaiken kaikkiaan keräämäni aineisto riitti mielestäni vastaamaan tutkimuskysymykseen. Jäin silti miettimään, olisiko tulos ollut erilainen, jos olisin saanut haastateltavia vielä laajemmin erikokoisilta paikkakunnilta. Nyt haastattelut keskittyivät pieniin ja keskisuuriin paikkakuntiin ja kaikista isoimmat kaupungit eivät tulleet aineistoon mukaan. Tähän yhtenä syynä oli se, että suurimpien kaupunkien sosiaalityöntekijöitä oli vaikea tavoittaa henkilökohtaisesti. Lähes kaikki haastatteluun suostuneet tavoitin puhelimitse, mutta sähköpostilla esitettyihin haastattelupyyntöihin ei juurikaan reagoitu tai vastattu mitään. Myös kategoria-analyysi menetelmänä vaati paljon kokeilua ja työtä, vaikka tuntui lähes koko tutkielman teon ajan oikealta vaihtoehdolta. Kategoria-analyysia on käytetty tutkimuksissa paljon eri ihmisryhmiä tutkittaessa, mutta vähemmän yhteiskunnan rakenteisiin liittyvässä tutkimuksessa. Rakennekategorian käsitteen myötä löytyi tapa käsitellä aineistoa, jossa puhuttiin juuri sellaisin termein, eli tässä tapauksessa rakennekategoriain, joita kaikki käyttävät, mutta jotka jäävät kuitenkin kasvottomiksi, kuten esimerkiksi tuloerot tai eriarvoistuminen. Seuraavassa luvussa päästään itse analyysiin ja sen tuottamiin tuloksiin.

7 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Kuten analyysin toteutusta kuvaavassa luvussa totesin, aineistosta on tunnistettavissa kolme pääkategoriaa, joita ovat *sote- ja maakuntauudistus*, *eriarvoistuminen sekä sosiaalityö*. Ne ovat rakennekategorioita, joita käytetään puheessa vakiintuneesti, mutta niille annetut merkitykset vaihtelevat sen mukaan, missä yhteydessä tai kuka niistä puhuu. Kolmen pääkategorian sisällä on tunnistettavissa alakategorioita, jotka ovat myös rakenteisiin liittyviä. Pääkategoriat ja niiden alakategoriat jakaantuvat selitystapojen ja merkityksenantojen alle, joita ovat *huoli*, *mahdollisuus*, *toive* sekä *ei mitään uutta*. Selitystapojen perusteella olen jaotellut muodostuneet alakategoriat. Edellä mainitut selitystavat ja merkityksenannot eivät tule esille kaikissa pääkategorioissa. On ymmärrettävää, että esimerkiksi eriarvoistumisen kategoria näyttytyy pelkästään huolien näkökulmasta.

7.1 Sote- ja maakuntauudistukselle annetut merkitykset

Sote- ja maakuntauudistus on ensimmäinen kolmesta rakennekategoriasta. Ymmärrän sen tutkielman teoriaan peilattaessa teknologiana, joka vastaa siihen ongelmaan, että palveluja ei pystytä tässä taloudellisessa tilanteessa pitämään yllä samalla tavalla mihin on totuttu. Lisäksi se voidaan nähdä subjektien hallintana siten, että uudistus ohjaa ammattilaisten, kuten sosiaalityöntekijöiden toimintaa erilaisin hankkein ja projektein, joihin heidän odotetaan ottavan osaa. Esimerkiksi kärkihankkeissa kehitetään sosiaalipalveluja maakuntien tasolla ja eri puolilla Suomea on tehty suunnitelmia hankkeiden toteuttamiseksi oman maankunnan tarpeista lähtien. Hankesuunnitelmista huolimatta niitä ohjataan niin sanotusti ylhäältä päin ja kehittäminen tapahtuu tietyissä raameissa. Hallinnan analyysissa toimintatapaa kutsutaan etähallinnaksi (Miller & Rose, 2010, 62, 74–75, 159). Subjektien hallintaa toteuttavat myös sosiaalityöntekijät, jotka vuorostaan ohjaavat asiakkaitaan.

Aineistossa uudistuksia selitetään tai niille annetaan merkityksiä kahdella tavalla. Ensimmäiseksi selitykset ja merkityksenannot ovat sellaisia, jotka kyseenalaistavat tai vastustavat uudistusta. Ne näyttävät aineistossa huolina. Huoliksi puettut käsitykset sote- ja maakuntauudistuksesta jakautuvat kolmeen kategoriaan, jotka käsittävät aineistossa ilmenevää isompaa rakennekategoriaa eli sote- ja maakuntauudistusta pienempiin

kokonaisuuksiin pilkkoviksi alakategorioiksi. Näitä ovat sosiaalityön asema uudistuksessa, palvelujen saatavuus ja jatkuva muutos.

Toinen tapa selittää ja antaa merkityksiä uudistukselle on sitä puolustava. Tämä näyttäytyy mahdollisuuksina. Mahdollisuutena sote- ja maakuntauudistuksesta haastateltavat puhuvat huomattavasti vähemmän kuin huolena. Mahdollisuudet ovat liitettävissä teknologioihin siten, että aineistosta löytyy käytännön esimerkkejä uudistuksen mukanaan tuomista mahdollisuuksista, joita ovat vaikuttaminen, erityisosaaminen, valinnanvapaus ja johtamisen uudistaminen. Selitykset liittyen siihen, että uudistus ei tuo mitään uutta kytkeytyvät valinnanvapauteen ja yksityisiin palveluihin.

7.1.1 Huolikategoria

Huolet liittyen uudistuksiin näyttäytyvät sosiaalityöntekijöiden puheessa käytännön tasoisina ja kohdistuvat kentällä tapahtuvaan työhön ja asiakkaiden asemaan. Huolen aiheina aineistossa näyttäytyvät sosiaalityön asema uudistuksessa, palvelujen saatavuus sekä jatkuva muutos, joista seuraavaksi tarkemmin.

Sosiaalityön asema uudistuksessa

Aineiston perusteella sosiaalityöntekijöissä huolta herättää se, että uudistuksen valmistelussa ja siihen liittyvissä keskusteluissa painotus on ollut terveydenhuoltoon liittyvää. Huolena koetaan myös muutoksen johtamisessa näyttäytyvä terveydenhuoltopainotteisuus. Asiantuntijat, jotka ovat muutosta johtamassa, ovat usein esimerkiksi lääkäreitä, kuten seuraavassa aineistolainauksessa kuvataan.

sotea on tehty ”te”edellä ja meilläkin täällä soten ylin johto koostuu lääkäreistä...niin sosiaalipuoli on jäänyt pieneen rooliin... (H4)

Sosiaalityöntekijöiden kiireisen työtahdin arvellaan heikentäneen sosiaalityön näkyvyyttä ja vaikuttamista uudistuksessa. Sosiaalityöntekijöiden kertoman mukaan halua tehdä vaikuttamistyötä ja rakenteellista sosiaalityötä löytyy, mutta resurssit ovat niin pienet, että siihen ei löydy aikaa. Huolenaiheeksi nimetään myös pelko siitä, että toimijat etäännyvät toisistaan ja yhteistyö vaikeutuu ja myös asiakkaiden asioista päättävät etäännyvät asiakkaiden arjesta. Tämä keskustelu liittyy lähinnä palveluiden keskittämiseen ja sote- ja maakuntakeskuksiin, joita hallituksen esityksen (15/2017) mukaan maakuntien omistukseen ja ohjauksen alle ollaan perustamassa. Samanlaisia huolia liittyen yhteistyöhön sosiaali- ja

terveydenhuollon työntekijöiden kesken tulee esiin Hujalan ja Lammintakasen (2018) tutkimusraportissa, jossa viitataan eri ammattialojen keskinäiseen arvostukseen. Sosiaalityöstä on edelleen vallalla käsitys taloudellisten asioiden hoitajana ja laaja-alainen osaaminen jää huomaamatta. Lisäksi eri ammattikuntien erikoistuminen näyttää aiheuttavan eristäytymistä muista, kun päinvastoin olisi tärkeää yhdistää voimavaroja ja tietämystä. (emt., 8, 33–36.)

Hyvin paljon huolta aineistossa ilmaistaan liittyen palvelujen keskittämiseen oman työn näkökulmasta, kuten seuraavista lainauksista käy ilmi.

...ohjataan sieltä [isompi kaupunki] suunnasta sitten maakuntaa ja tätä työtä...? (H5)

...oman työn kohtalo mietityttää. Jäädäänkö paikallistasolle vai siirrytäänkö esimerkiksi johonkin sote-keskukseen... (H1)

Tämä huoli liittyy osittain Millerin ja Rosen (2010) esittämään ajatukseen sosiaalityön ytimen muuttumisesta. Sosiaalityötä on totuttu pitämään muutokseen tähtäävän työnä, mutta nyt sille ollaan siirtymässä uudenlaista vastuuta siten, että pyritään asiakkaiden hallintaan riskejä minimoimalla. (emt., 144–165.) Sosiaalityöntekijöiden puheessa on kuultavissa epäilyä siitä, viedäänkö keskittämällä pois vaikuttamismahdollisuuksia omaan työhön.

Asiakkaiden näkökulmasta huoleksi nimetään epäily siitä, onko mahdollista järjestää palvelut tasapuolisesti maantieteellisesti ja paikkakunnan koosta riippumatta, siten että isommat paikkakunnat eivät määrää suuntaa. Julkisen sektorin ulkopuolelta katsottuna huolta herättää se, muistetaanko kolmannen sektorin toimijat uudistuksessa.

Palvelujen saatavuus

Palvelujen saatavuuden suhteen huolipuhe liittyy useimmiten palvelujen etäännyttämiseen ja siihen, miten käy lähipalvelujen. Aineistossa tunnistetaan muun muassa odotukset lähipalvelujen korvaamisesta sähköisillä palveluilla, jotka nuorten odotetaan hallitsevan. Kentällä työskentely osoittaa sen sijaan muuta, kuten eräs haastateltavista on todennut.

...vaikka nuoret pyörii netissä, niin on huomattu, että ei esimerkiksi cv:n tekeminen tai liitteiden lähettäminen sähköpostilla olekaan niin itsestään selvää. (H4)

Myös nuorilla tunnustetaan siis olevan haasteita sähköisten palvelujen käytössä. Koska nuoret hallitsevat sosiaalisen median käytön vapaa-ajalla, oletetaan, että myös viralliset asiat hoituvat internetin välityksellä. Käytännön työssä on huomattu, että nuoret tarvitsevat paljon ohjaamista.

Palvelujen keskittämisen kerrotaan vaikuttavan erityisesti ikäihmisten ja vammaisten henkilöiden hakeutumiseen palvelujen piiriin. Kaikilla ei ole esimerkiksi samalla tavalla mahdollisuuksia liikkua. Jos palvelun saaminen edellyttää pitkän matkan taittamista, saattaa palvelu jäädä hakematta, vaikka sille olisi todellista tarvetta. Kritiikkiä ja huolta esitetään palvelujen kehittämisestä järjestelmälähtöisesti sekä byrokraattisuudesta. Palveluita on vaikea saada, koska niitä on supistettu ja yhteydenottaminen on vaikeutunut. Käytännössä tämä näyttäytyy siten, että esimerkiksi työntekijöiden yhteystietojen löytäminen on osoittautunut hankalaksi, kuten seuraavasta aineistolainauksesta käy ilmi.

...palvelujärjestelmä ei vastaa asiakkaiden tarpeisiin. Asiakkaan on vaikea saada palvelua, yhteydenottaminen on hankalaa, tiedot löytyvät vain netistä, jos löydät oikealle sivulle...(K1)

Uudistuksen tavoitteissa (HE 15/2017; Alueuudistus.fi) mainittu tasavertaisten palvelujen saavuttamisen tavoite, ja se miten tähän ollaan pyrkimässä, ei saa ymmärrystä haastatelluilta sosiaalityöntekijöiltä.

...miten se voi olla parempi [pieni paikkakunta] ihmisille, että palveluita pitää hakea sadan kilometrin päästä, kun ne ennen olivat kilometrin päässä...? (H2)

...jos asuu jossain alueen ääri rajoilla, niin luulen, että mitä kauemmas palvelut siirtyy, sitä enemmän niitä jää ikäihmisiltä hakematta... (H3)

Monet kertovat, että palvelujen keskittäminen ja sen aiheuttamat ongelmat ovat jo nyt nähtävissä. Tässä kohta viitataan ikäihmisten palveluihin ja siihen, kuinka hälyttäviä uutisia siltä rintamalta on jouduttu kuulemaan ja miten yksin monet ikäihmiset jäävät. Jopa kuolemantapauksia on sattunut siten, että kukaan ei ole niitä havainnut päiviin, viikkoihin tai kuukausiin.

Lähipalveluiden säilyttämistä perustellaan muun muassa siten, että siinä vaiheessa kun asiakas ottaa yhteyttä sosiaalihuollon palveluihin, hän on ylittänyt jo suuren kynnyksen ja avun ja palvelun saannin pitäisi siinä vaiheessa olla mahdollisimman helposti

saavutettavissa. Tähän vaikuttavat muun muassa etäisyydet ja toimipaikkojen aukioloajat sekä työntekijäresurssit, joista aineistossa on kerrottu muun muassa seuraavalla tavalla.

...jos puhutaan asiakaslähtöisyydestä, niin pitäisi olla vielä enemmän joustavuutta esimerkiksi aukioloajoissa. Pitäisi olla palveluita myös ilta-aikaan... (H1)

Aineistossa näyttäytyy pettymys matalan kynnyksen ja ennaltaehkäisevien palvelujen heikosta toteutumisesta ja niitä pidetään enemmän puheen tasolla tapahtuneena. Ennaltaehkäisyn teema kulkee mielenkiintoisella tavalla kautta sosiaalihuollon historian ja eri aikakausina se on käsitetty eri tavoin. Laitoshoitoa pidettiin ennaltaehkäisyn ja samalla kontrollin muotona pitkään, kunnes 1980-luvulla sitä alettiin purkaa. (Urponen, 1994, 179–183; Satka, 1994, 330–333.) Nyt on kehityksessä menty toiseen ääripäähän. Sosiaalityöntekijöiden puheesta tunnistettavissa oleva huoli ikäihmisten palveluista viittaa siihen, että kotona asumisen ja kotiin annettavien palvelujen hyvistä puolista ja asiakkaan omista valinnoista sekä ennaltaehkäisystä kyllä puhutaan, mutta käytännössä moni asia jää toteutumatta ja ihmiset jäävät koteihinsa yksin, kuten seuraava aineisto-ote kertoo.

...vanhusten kohtalo pelottaa. Monet jäävät yksin ja kuulee traagisia tarinoita siitä, miten vanhuksia kohdellaan... (H6)

Ikäihmisten kanssa työtä tekevien tai tehneiden sosiaalityöntekijöiden puheessa tuodaan esille sitä, että palvelujen saatavuuteen on uudistuksen myötä tullut muutoksia ja kriteereitä palvelujen saamiseksi on yhtenäistetty, eli on luotu standardeja siitä, kenelle mitkäkin palvelut kuuluvat, mikä on voinut asiakkaiden kohdalla vaikuttaa palveluja heikentävällä tavalla. Palvelujen kehitys kytkeytyy Millerin ja Rosen (2010) esittämään kehittyneen liberalismiin hallintamentaliteettiin, jossa korostuvat uudet ihmisten autonomiaa lisäävät teknologiat, yksilön vastuullisuus ja vapaus valita. Näiden vaikutus on kuitenkin näennäistä ja taustalla on uudenlaisia tapoja hallita erilaisilla arvioinneilla, budjeteilla ja standardeilla. (emt., 32.)

Jatkuva muutos

Jatkuvaan muutokseen liittyvä huoli tunnistetaan suhteessa asiakkaisiin sekä työntekijöihin. Muutosta kuvataan jatkuvana tilana ja elämää jatkuvasti monimutkaistuvana. Muutosten yhteys globalisaatioon ja sen mukanaan tuoma markkinatalouden määräävä asema

tunnistetaan aineistossa. Sosiaalityön tunnustamien pehmeiden arvojen arvellaan olevan ”poissa muodista”. Muutokseen liittyviä huolia aineistossa kuvattiin seuraavalla tavalla.

...jatkuvasti tulee muutoksia ja uutta tietoa joka tuutista, jota kaikki eivät ymmärrä ja pysty käsittämään. Tulee pelko, että mitä yksittäiselle ihmiselle tapahtuu tämän kaiken keskellä... (H2)

...se [jatkuva muutos] näkyy kaikkialla maailmassa...markkinatalouden ehdoillahan tässä pelataan... (H2)

Arvojen muutoksiin on tutkimuksissa löydetty monenlaisia syitä. Yhdeksi niistä Helkama (2015) nostaa talouden ja sen muutokset. Sekä taloudellisella kasvulla että taantumilla on vaikutusta arvoihin. Talouden lisäksi arvoihin vaikuttavat erilaiset ideologiset liikkeet ja poliittisen järjestelmän muutokset. (emt., 209–212.) Globalisoituneen talouden myötä epävarmuudesta ja epäjatkuvuudesta on tullut osa arkeamme ja sama ilmiö koskettaa koko maailmaa. (Karisto, Takala & Haapola, 1999, 357–358, 360.) Markkinatalouteen keskittyvä puhe ohjaa yleisesti hyväksyttäviksi muodostuvia arvoja jättäen ihmistyölle tyypilliset pehmeämmät arvot varjoonsa, kuten edellä olevassa aineistolainauksessa on todettu.

Haastateltavat tunnistavat muutoksen lisäävän epävarmuutta ja hätää. Asiakkaiden näkökulmasta jatkuvan muutoksen uskotaan hämmentävän ja olevan raskasta sekä lisäävän levottomuutta. Ei oikein tiedetä mihin ottaa yhteyttä. Saattaa olla, että tuttuun työntekijään, jonka vielä puoli vuotta sitten tavoitti tietystä numerosta, ei enää saakaan yhteyttä. Moni sosiaalityöntekijä toteaa, että muutokseen sopeutuminen vaatii paljon asiakkaiden ohjausta ja sopeutuminen ei tapahdu nopeasti. Työntekijöiden näkökulmasta jatkuva muutos kytkeytyy työssäjaksamiseen ja työkykyyn. Epävarmuus tulevaisuudesta koetaan kuluttavana ja toivotaan enemmän tietoa ja avoimuutta muutokseen liittyvissä asioissa. Toiveen tiedon saantiin liittyen eräs haastateltava ilmaisi seuraavasti.

...toivoisi enemmän informaatiota niiltä, jotka näitä suunnittelee. Tai onhan sitä tietoa varmaan saatavilla jos osaa kysellä ja etsiä... (H1)

Informaatiota siis toivotaan enemmän ja toisaalta todetaan, että tietoa on todennäköisesti kyllä saatavilla, kunhan sitä ehtisi etsiä ja lukea. Sosiaalityön asiakaskunnalle vastuut ja velvoitteet ovat tuttuja ja tutkittuja teemoja. Sosiaalityöntekijän kommentissa, liittyen informaation jakamiseen, tiivistyy yksilön vastuun kantamisen oletus myös työntekijän näkökulmasta. Jos tietoa on saatettu luettavaan muotoon kaikkien saataville, on ihmisestä

itsestään kiinni haluaako hän tiedon hakea. Ei siis vastuuteta ja velvoiteta pelkästään asiakaskuntaa, vaan sama ajatusmalli ulottuu myös työntekijään. Tiedon ja osaamisen määrä on sidoksissa omaan aktiivisuuteen. Uudet teknologiat, joihin Miller ja Rose (2010, 31–32, 287–290) viittaavat hallintamentaliteettien ja kehittyneen liberalismiin yhteydessä, kuvastavat hyvin edellä mainittua tilannetta. Tiedon antaminen kaikkien ulottuville internetin välityksellä tavallaan lisää niin asiakkaan kuin työntekijänkin autonomiaa ja samalla muuttaa hallinnan etäältä tapahtuvaksi ja siirtää vastuuta yksilölle.

Mielenkiintoisella tavalla teknologiaa, eli sote- ja maakuntauudistusta, joka on kehitelty ratkaisuksi ongelmiin, aletaan aineistossa selittää ongelmaksi ja palataan hallinnan analyysin rationaliteetteihin. Sote- ja maakuntauudistusta ei aineiston huoliin keskittyvässä puheessa koeta pelkästään ratkaisuna vaan ongelmia mahdollisesti tuottavana. Näkökulma on erilainen kuin päättävien ja valtaa pitävien talouteen painottuva huoli. Tämä paljastaakin hyvin selityksiin ja merkitysten antoihin vaikuttavan seikan. Samalle asialle voi puhujasta riippuen olla useita erilaisia selityksiä ja merkityksen antoja.

7.1.2 Mahdollisuuksien kategoria

Sote- ja maakuntauudistuksen mukanaan tuomia teknologioita tunnistetaan aineistossa huolien lisäksi myös mahdollisuuksina. Vaikka vaikuttamisen ja osallisuuden kokemukset näyttävät huolina, osa haastateltavista kokee ne myös mahdollisuutena ja on ollut mukana muutosta edeltävissä valmisteluissa. Samalla tavalla käänteisesti huolissa näyttänyt keskittäminen tunnistetaan mahdollisuutena siten, että erityisosaamisen jakaminen helpottuu. Valinnanvapaus keskusteluissa tunnistetaan mahdollisuutena asiakkaalle. Myös johtaminen ja sen uudistuminen näyttävät aineistossa mahdollisuutena.

Osallisuus ja vaikuttaminen

Sosiaalityöntekijöiden vaikuttamisen mahdollisuuksia uudistuksessa ei pidetä aineiston perusteella kovinkaan suurina. Uudistukseen liittyviä mahdollisuuksia haastateltavat nimeävät huomattavasti vähemmän kuin huolia. Mahdollisuuksiin haastateltavat nimeävät osallistumisen työryhmiin, joissa uudistuksia käsiteltiin ja toimintoja suunniteltiin. Työryhmissä sosiaalityöntekijöille on tullut vaikutelma, että heillä on mahdollisuus saada äänensä kuuluviin ja he ovat pystyneet vaikuttamaan asioihin. Aineistossa tunnistetaan myös

oma rooli vaikuttajana ja peräänkuulutetaan aktiivisesti mukaan pyrkimistä ja osaamisen esiin tuomista rohkeammin, kuten seuraavasta aineistolainauksesta käy ilmi.

...meidän pitää tunkea itsemme sinne. Ei se auta että pelkästään hoitotieteen tai lääketieteen ihmiset ovat työryhmissä...(H2)

Sote- ja maakuntauudistuksen mahdollisuutena pidetään myös uudisrakentamisen myötä syntyviä sote-keskuksia ja niiden kautta lähemmäs tulevia yhteistyötahoja. Suunnitelmia rakentamisesta on jo tehty, niin kuin seuraava aineistolainaus osoittaa.

...suunnitteilla on uusi rakennuskompleksi, johon tulisi sosiaali- ja terveyskeskus ja oltaisiin lähempänä toisiamme ja yhteistyö mahdollistuisi paremmin...(H4)

Sosiaalityöntekijät kertovat, että myös kansalaisten mielipiteitä on huomioitu ja se on mahdollistanut osallisuuden ja kuulluksi tulemisen. Aineistossa nimetään muun muassa asioista päättävien kiertäneen maakuntaa ja tavanneen ja kuulleen asukkaita henkilökohtaisesti. Kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksiin viitataan hallituksen esityksessä (15/2017), jossa mainitaan aloiteoikeus, neuvoo-antava kansanäänestys sekä keskustelu- ja kuulemistilaisuudet.

Erityisosaaminen

Mahdollisuuksina tunnistetaan myös erityisosaamisen parempi hyödyntäminen. Pienissä kunnissa sosiaalityöntekijät ovat tottuneet tekemään työtä monien eri asiakasryhmien kanssa ja syvällisempi tieto ja osaaminen ovat ehkä jääneet vähemmälle. Aineiston mukaan paikoissa, joissa työtä on tehty keskittyen tietylle pienemmälle sektorille, on tietoa ja kokemusta jaettavaksi. Jotkut haastateltavista tuovat esiin sitä, että on huomioitava hyviä käytäntöjä ja toimintatapoja myös toisinpäin, kuten seuraavassa aineistolainauksessa todetaan.

...eihän me tiedetä kaikki hyviä käytäntöjä joita on ollut tuolla [pieni paikkakunta], eikä niitä saa unohtaa...(H3)

Eli tieto ja taito eivät aina kasaannu vain isoissa organisaatioissa, vaan annettavaa voi olla myös pienemmillä toimijoilla.

Keskittämisen uskotaan tasavertaisempien palveluiden muodossa tuoneen joillekin paikkakunnille myös sellaisia palveluja, joita ei oltu osattu vaatia tai tarjota, vaikka ne olisivat asiakkaille kuuluneet. Erityisosaamisen tuomia mahdollisuuksia koetaan olevan myös järjestöjen tuottamissa palveluissa. Järjestöjen yhtenä mahdollisuutena mainitaan lisäksi vapaaehtoistyö

Valinnanvapauden tuomat mahdollisuudet

Mahdollisuuksia valinnanvapauden tunnistetaan tuovan siten, että ihmiset voivat ”äänestää jaloillaan” ja siten vaikuttaa palveluihin. Hyvänä asiana nimetään, että asiakas voi valita tuleeko palvelu hänen luokseen vai haluaako hän mennä asioimaan toimipisteeseen. Tämän mainitaan kaventavan asiakkaan ja työntekijän välillä olevaa valtasuhdetta. Julkisen sektorin ulkopuolella toimivien uskotaan pystyvän tuottamaan matalamman kynnyksen palveluja, jotka eroavat perinteisistä julkisista palveluista. Vaikka digitalisaatio huolettaa, myös sen positiiviset puolet näyttäytyvät aineistossa. Tietoteknisten välineiden käytön uskotaan lisäävän asiakkaan osallisuutta, kuten seuraava aineistolainaus osoittaa.

...palvelusuunnitelmat tehdään asiakkaan luona ja ne voidaan siellä myös tulostaa. Tämä jouduttaa työtä ja asiakkaat ovat antaneet hyvää palautetta...(H5)

Kaiken kaikkiaan aineistoni perusteella muodostuu kuva, että valinnanvapauden vaikutusta pidetään sosiaalityössä pienenä, vaikka se julkisessa ja poliittisten päättäjien puheessa on noussut keskeiseksi. Valinnanvapauden mahdollisuuteen sosiaalityön piirissä vaikuttavat viranomaispäätökset, joihin valinnanvapaus ei ulotu. Ne paikat, joissa valinnanvapautta voidaan sosiaalipuolella käyttää, ovat aineiston mukaan hallituksen esityksessään (15/2017) mainitut palvelusetelit ja henkilökohtainen budjetti, jotka olivat jo joillakin paikkakunnilla käytössä tai kokeilussa. Suurin osa sosiaalityöntekijöistä yhdisti valinnanvapauden enemmän terveydenhuoltoon kuuluvaksi.

Muutokset johtamisessa

Myös johtamiseen uskotaan tulevan muutosta sote- ja maakuntauudistuksen myötä. Tämä näyttäytyy puheena hallinnon keventämisestä ja päällikkötason karsimisesta. Hallinnontason muutoksista kerrotaan muun muassa seuraavasti.

...olen ymmärtänyt, että hallinnollisella puolella tapahtuu karsintaa ja siten kokonaisuuksien hallinta paranee ja sitä kautta yhteistyö tiivistyy, kun ymmärretään toinen toistemme työtä paremmin...(H4)

Aineiston mukaan eri alueita yhdistelemällä myös esimiesten tehtävänkuvat muuttuvat ja resurssien tehokas käyttö johtamisessa paranee. Päällekkäisyyksiä johtamisen suhteen pystytään karsimaan. Johtamisen ulottumisella laajemmalle alueelle uskotaan olevan vaikutuksia myös siihen, että yhteistyön sujuvuus paranee, kun johtajalla on ymmärrystä asioihin useammasta näkökulmasta. Uudenlaista johtamista uskotaan nähtävän myös siten, että asiakkaiden mielipiteitä kuunnellaan yhä enemmän päätöksiä tehtäessä. Pelkkä asiantuntijatieto ammatilliselta puolelta ei riitä, vaan päättävässä ja johtavassa asemassa olevien tulee huomioida myös asiakkaiden mielipide yhtä painavana kuin ammatillinen asiantuntijatieto.

7.1.3 Ei mitään uutta sosiaalityössä

Vaikka haastateltavat puheessa kuvaavat huolia ja mahdollisuuksia liittyen uudistuksiin, suurin osa kokee, että uudistus ei tule näkymään kovinkaan laajasti sosiaalityössä. Valinnanvapaus tunnustetaan jo tällä hetkellä toteutuvaksi tai se on vähintäänkin suunnitteilla palvelusetelien tai henkilökohtaisen budjetin muodossa. Valinnanvapauden mahdollisuudet sosiaalihuollon puolella nimetään rajallisina. Lisäksi puhutaan terveydenhuollon kanssa tehtävästä yhteistyöstä, jonka aineistossa todetaan olevan nykyiselläänkin toimivaa ja tuttua, kuten eräs haastateltavista on todennut.

...yhteistyö terveydenhuollon kanssa on jo nyt arkipäivää...(H2)

Myös yksityisten palveluntuottajien rooli koetaan jo nykyisellään vakiintuneeksi ja yksityisten toimijoiden osuuden uskotaan vielä kasvavan, kuten seuraava aineistolainaus kertoo.

...yksityisiä palveluntuottajiin on jo totuttu, ne tulevat todennäköisesti vain lisääntymään...(H5)

7.2 Eriarvoistumiselle annetut merkitykset

Eriarvoisuus tunnustetaan aineistossa yhdeksi kolmesta pääkategoriasta ja se mainitaan aineistossa useasti. Ymmärrettävästi sitä selitetään ja seille annetaan merkityksiä huolen näkökulmasta. Eriarvoistuminen on ollut vahvasti esillä viime aikoina poliittisissa puheissa

ja näkyy myös hallitustasolla esimerkiksi lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman tavoitteissa sekä pääministeri Juha Sipilän asettaman työryhmän tavoitteissa löytää keinoja yhteiskunnallisen eriytymisen pysäyttämiseksi. (Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma; Valtioneuvoston viestintäosasto, Tiedote 19/2017.) Eriarvoistuminen sijoittuu hallinnan analyysin käsitteistössä rationaliteetteihin. Eri tahojen julki tuomat haasteet ja ongelmat, jotka liittyvät eriarvoistumiseen, ovat sellaista puhetta, joka vaatii konkreettisia ratkaisuja, teknologioita, ongelmien taltuttamiseksi. Haastateltavien puhe liittyy pääosin juuri rationaliteetteihin. Edellä mainittu pääministeri Sipilän asettama työryhmä sen sijaan on jo teknologia, eli konkreettinen teko ongelman ratkaisuksi. Työryhmän julkaisema raportti tulee sisältämään spesifimpiä teknologioita eriarvoistumisen pysäyttämiseksi. Aineistossa historian näkökulmasta eriarvoisuutta peilataan muun muassa työttömyyteen ja käsityksiin työstä hyvän ihmisen merkinä sekä luokkaerojen näyttäytymisenä. Historiallinen perspektiivi näyttäytyy myös puheessa hyvinvointiyhteiskunnan muutoksissa.

7.2.1 Huolikategoria

Eriarvoistuminen ja tasa-arvoisuus ovat tunnistettavissa haastateltavien puheessa useasti. Eriarvoistumisen rakennekategorian alle aineistossa nimetyt alakategoriat ovat maantieteellinen eriarvoistuminen, työttömyys, maahanmuutto, tuloerot, luokkaerot, muutokset hyvinvointiyhteiskunnassa sekä valinnanvapaus. Ymmärrettävää on, että eriarvoistumisesta ei selitetä tai sille ei anneta merkityksiä mahdollisuutena. Alakategorioiden selitystapoja on vain yksi, eli huoli.

Maantieteellinen eriarvoistuminen

Maantieteellinen eriarvoistuminen on tunnistettavissa haastateltavien puheessa huolenaiheena, että tasavertaisten palvelujen toteuttaminen koetaan mahdottomana. Perusteluiksi esitetään, että toiset joutuvat matkustamaan pitkien matkojen päähän saadakseen palveluja ja se vie aikaa ja rahaa suhteessa enemmän kuin niillä, jotka asuvat palvelujen läheisyydessä. Haja-asutusalueella asuvat ovat siis eriarvoisessa asemassa palvelujen saavutettavuuden suhteen kuin myös valinnanvapauden suhteen, joka ei tule toteutumaan pienen asiakaspohjan vuoksi samalla tavalla kuin tiheimmin asutuilla kaupunkialueilla. Huolta palvelujen saamisesta tasavertaisesti kuvataan aineistossa esimerkiksi seuraavasti.

...kyllähän isoissa kaupungeissa on palveluvalikoimaa ja yksityisiä palveluntuottajia ja mahdollisuuksia valita palveluja, mutta miten on pienemmillä paikkakunnilla...? (H4)

...se hankaloittaa hakeutumista palveluihin, kun välimatkat ovat pitkät. Se tarkoittaa sitä, että kuluu enemmän aikaa ja rahaa... (H1)

Aineiston perusteella on myös kokemuksia siitä, että sosiaalityön toimintakulttuurit vaihtelevat paikkakunnittain ja se missä asut, vaikuttaa esimerkiksi ostopalveluina hankittavien kuntoutuspalveluiden saantiin. Asuinpaikka siis määrittelee palvelujen saatavuutta. Pienillä paikkakunnilla etuna nimetään vielä olemassa oleva yhteisöllisyys ja naapuriapu, jota kaupungeissa ei juurikaan enää ole olemassa. Lähipalveluja korvaamaan tarjottua digitalisaation mahdollisuutta ei tunnusteta yksinään riittävänä palveluna, vaan tarve kasvokkain asioinnille on edelleen. Tästä osoituksena esimerkiksi se, että ihmiset varaavat edelleen aikoja työntekijöille ja pitävät sovituista ajoista kiinni, kuten seuraava aineistolainaus kertoo.

...ymmärrän digitalisaationkin, mutta kyllä ihmiset haluavat kontaktia ja tulevat varatuille ajoille... (H4)

Aineiston mukaan digitalisaatio eriarvoistaa ihmisiä, koska kaikilla ei ole käytössään tarvittavia laitteita tai taitoa käyttää niitä. Suurin huoli sähköisten palvelujen lisääntyessä on ikäihmisten kohdalla. Myös nuorista sähköisten palvelujen käyttäjinä on huolta. Seuraava aineistolainaus kuvaa juuri huolta liittyen sähköisten palvelujen lisääntymiseen.

...sähköiset palvelut eivät palvele kaikkia. Tarvitaan tukea ja ohjausta ja kaikilla ei ole välineitä... (H5)

Nuoret hallitsevat sosiaalisen median käytön, mutta asioiden hoito sähköisesti saattaa aiheuttaa hankaluuksia. Oletus siitä, että nuoret kyllä osaavat hakea palveluja sähköisesti, asettaa heidät eriarvoiseen asemaan. Nuorilla on tarvetta palveluohjaukseen siinä missä ikääntyneemmälläkin väestöllä. Palvelun saanti muutenkin kuin sähköisessä muodossa nimetään aineistossa tärkeäksi.

Palvelujen saatavuuteen liittyy teknologioita, joilla pyritään hillitsemään kustannuksia ja niitä ovat juuri edellä mainitut palvelujen keskittäminen ja digitalisaatio ja näiden lisäksi esimerkiksi liikkuvat palvelut. Näiden uusien teknologioiden avulla ajatellaan turvattavan haja-asutusalueiden palvelujen saatavuutta. Sote- ja maakuntauudistukseen liittyviä

teknologioita on jo viety eteenpäin pilottihankkeilla, joissa edelläkävijäkunnat ovat olleet mukana ja ovat olleet toimeenpanemassa ja juurruttamassa uusia teknologioita. Miller ja Rose (2010, 62, 74–75, 159) ovat todenneet, että hallinta tapahtuu subjektien välityksellä, joita erilaiset poliittiset, yhteiskunnalliset ja taloudelliset ohjelmat etsivät liittolaisikseen ja jotka sitten vähitellen muuttavat ohjelmissa määritellyt tavoitteet normeiksi, tavallisiksi toimintatavoiksi. Tätä teknologioiden juurruttamista edeltävät ja säästävät poliittiset rationaliteetit muutoksen välttämättömyydestä. Pilotteihin osallistuneet kunnat, erilaisissa hankkeissa ja projekteissa uudistuksia eteenpäin vievät henkilöt ja organisaatiot ovat siis näitä liittolaisia, joiden toiminta mahdollistaa illuusion autonomiasta sekä etähallinnan. Haastateltavien puheessa uudet teknologiat, joita uudistuksen myötä otetaan käyttöön, eivät välttämättä takaa tasavertaisia palveluja, vaan päinvastoin eriarvoistavat.

Työttömyydestä johtuva eriarvoistuminen

Aineistossa yhdeksi huolista nimetään eriarvoistuminen liittyen työhön ja työttömyyteen ja se miten asenteet heijastuvat työttömiin.

...yhteiskunnassa arvostetaan sitä, että olet aktiivinen, osaava ja etsit töitä ja kouluttaudut...(H1)

...hirveästi keskitytään työllistämiseen ja aktivointiin ja unohdetaan esimerkiksi vanhukset ja ne joilla on vaikka päihdeongelmia...minusta on hyvä, että ihmiset ovat lähteneet protestoimaan hallituksen aktiivimallia vastaan...(H4)

Yhteiskuntamme tunnustetaan aineistossa olevan työorientoitunut ja ihmisiä arvoitettavan työpaikan perusteella. Asenteet työttömiä kohtaan ovat aineiston perusteella kovia ja työttömiä syylistäviä. Vallalla oleva aktiivisuus-, osallisuus- ja kouluttautumispuhe viestii aineoston mukaan siitä, että työttömyys on yksilön ongelma ja kertoo laiskuudesta ja toisen luokan kansalaisuudesta. Tehokkuutta jatkuvana kellon ympäri toetutuvana arvostetaan ja se joka ei pysy vauhdissa mukana on epäonnistunut. Kansalaisten kritiikki aktiivimallia kohtaan mainitaan hyvänä asiana. Työttömyys ja esimerkiksi mielenterveysongelmat nimetään ihmisiä leimaavana ominaisuutena, jonka kautta ihmistä kokonaisuudessaan arvioidaan.

Suomalaisille työ on kautta aikojen ollut niin sanotun kunnollisen ihmisen merkki ja sen merkitys näyttäytyy myös sosiaalihuollon historiassa. Jo 1800-luvulla avustuksia oli sidottu

työntekoon ja työn ajateltiin liittyvän kasvatuksellisuuteen ja valistukseen. Jos työnteko ei motivoinut, pelotteena oli vaivaistalo. (Pulma, 1994, 56–59; Jaakkola, 1994, 144–146.) Nykypäivään sijoitettavissa oleva ”pelote” lienee aktiivimalli, joka myös haastateltavien puheissa tuli esiin. Aktivointi ja osallistuminen poistavat sen uhkan, että työttömät jäisivät tyytyväisinä elämään tukien varassa. Tällaistakin asennetta yhteiskunnassa haastateltavien mukaan löytyy. Samanlaista ajattelua on ollut olemassa jo kautta historian. Urponen (1994, 229–236) on todennut, että jo 1950-luvulla, kun sosiaalihuollon hallintoa uudistettiin ja kunnille tuli velvollisuus huoltoavun antamiseen, pelättiin massayhteiskunnan syntymistä, joka johtaisiin passivoivaan huoltovaltioon.

Vaikka aktivointipainotteinen politiikka kielii yksilön omasta vastuusta ja oma-aloitteisuudesta, tutkimukset tuovat esiin myös rakenteelliset syyt. Rakenteellisiin syihin lukeutuvat esimerkiksi työmarkkinoiden polarisoituminen sekä epävarmistuminen, joka taas kasvattaa sosiaaliturvan tarvetta. Työmarkkinoiden uudistaminen ja aktivointitoimien lisääminen eivät luo sellaisia työpaikkoja, joista saatava tulo riittäisi elämiseen ja sosiaaliturvan tarve ei poistu. (Mitrinen, 2013; Julkunen, 2017, 254, 334–335; Silvasti, Lempiäinen & Kankainen, 2014, 9.) Sosiaalityöntekijöiden puheesta erottuu selvästi huoli siitä, että työttömiä leimataan yhä laiskureina ja tukia hyväksi käyttävinä ja rakenteelliset syyt jäävät aktivointipolitiikan jalkoihin.

Maahanmuutto - me ja muut

Huolena aineistossa näyttäytyy myös nationalismin lisääntyminen, joka on erityisesti pakolaisaallon myötä noussut otsikoihin. Huolta on ilmaistu muun muassa seuraavasti.

...huolestuttaa nationalismi ja siihen liittyvä eriarvoisuuden korostaminen, että joillakin olisi jotain erioikeuksia kuin toisilla... (H6)

Kriittisyys maahanmuuttoa kohtaan on aineiston perusteella tullut esiin muun muassa toimeentulotukiasioita hoidettaessa, jolloin asiakkaat saattavat kyseenalaistaa maahanmuuttajien auttamisen sen vuoksi, että ”omia” on autettava ensin. Syntyperäiset asiakkaat saattavat kyseenalaistaa maahanmuuttajille kuuluvia etuuksia ja palveluja ja ajattelu on hyvin mustavalkoista, esiin nousee erottelu ”meihin ja muihin”. Tiukka taloudellinen tilanne ja korkea työttömyys nimetään osasyiksi sille, että asenne muualta maailmasta tulevia kohtaan on negatiivinen. Tulokkaita pidetään uhkana, joka vähentää kantäväestön etuuksia. Tätä näkemystä tukee Väestöliiton julkaisu (2013), jonka mukaan

korkeasuhdanteen vallitessa asennoituminen maahanmuuttoa ja maahanmuuttajia kohtaan on suvaitsevampaa ja vastaavasti heikko taloudellinen suhdanne heijastuu kielteisempinä asenteina. (Alitolppa-Niitamo, Fågel & Säävälä, 2013, 21–29.) Myös Schwartzin (2005) ajatus universalismi -ja hyväntahtoisuusarvoista sekä moraaliuniversumista selittävät asenteita. Mitä laajemmin moraaliuniversumi käsitetään sitä suuremmassa määrin moraaliarvojen ajatellaan koskevan kaikkien ihmisten hyvinvointia. Jos moraaliuniversumi on kapea, ajatellaan moraaliarvojen koskevan vain omaa lähipiiriä ja tiettyä sisäryhmää. (emt., 219–234; Helkama, 2015, 216.) Vahvasti nationalistiset ja maahanmuuttovastaiset ryhmät katsovat maailmaa kapeammasta moraaliuniversumista ja ymmärtävät moraaliarvojen olevan sidoksissa vain omaan lähipiiriin. Ryhmittymät ovat saaneet pontta viimeaikaisista tapahtumista, joissa terrorismi on tullut yhä lähemmäksi suomalaista yhteiskuntaa. Toteutuneet uhkakuvat koetaan perusteluna ja oikeutuksena omalle näkökannalle.

Aineiston perusteella nationalismi äärimilleen vietynä ja sitä edustavat henkilöt, ovat kuitenkin vain marginaalinen joukko ja asenteet ovat vähitellen lientyneet. Nationalismin nousu tunnistetaan myös valtaa omaavien henkilöiden puheessa ja huolta herättää se, kuinka he ovat onnistuneet saamaan kannatusta kansalaisilta. Tässä kohtaa viitataan myös historiaan ja muistutetaan, että sitä ei saisi unohtaa. Kauheuksia on päässyt tapahtumaan kautta aikojen ja miksi ei olisi mahdollista, että ne tulisivat jonain päivänä toistumaan.

Maahanmuuttajien kanssa työskennellessä haasteita koetaan yhteisen ymmärryksen löytämisessä, kuten seuraavasta aineistolainauksesta käy ilmi.

...kielimuuri on iso ongelma palvelua tarjottaessa...aina ei voi tietää osaako tulkki kääntää, koska asioilla on myös symbolisia merkityksiä... (H1)

Kielimuurin vuoksi on huolta siitä, että maahanmuuttaja-asiakkaat eivät saa parasta mahdollista palvelua, vaikka työskentelyn taustalla on pyrkimys tasavertaiseen kohteluun. Kuten aineistolainauksesta käy ilmi, tulkkaus ei aina ratkaise tätä ongelmaan, koska se ei tavoittava kaikkia kielelle ominaisia merkityksiä käännettäessä. Näissä kommentteissa nousee esiin huoli omasta osaamisesta ja mahdollisuuksista auttaa. Samaa huolta on ilmaissut Turtiainen (2014), joka on todennut globalisoituvan toimintaympäristön tuovan sosiaalityölle uudenlaisia haasteita, ei vain moraalisten kysymysten, vaan myös käytännön

työn tasolla. Näihin tarpeisiin pitäisi pystyä vastamaan sekä koulutuksen että työelämän toimijoiden taholta. (emt., 79.)

Tuloerot ja eriarvoistuminen

Huolipuhetta liittyy myös tuloeroihin ja niiden eriarvoistaviin vaikutuksiin. Aineiston mukaan jako köyhiin ja rikkaisiin kasvaa.

...vaurastumista on tapahtunut ja kulttuuri on mennyt siihen suuntaan, että tärkeintä on oma hyvä. Ei muisteta sitä, että oma hyvä ei lisäännä, jos muut ympärillä ei saa osaansa siitä hyvästä... (H6)

...monilla on isoja taloudellisia vaikeuksia...rahan näkökulmasta tapahtuu jakoa rikkaisiin ja köyhiin ja se huolestuttaa... (H1)

Aineistossa tunnistetaan yhteiskunnallinen kehitys ja vaurastuminen, jonka jakautuminen on epätasaista. Ne joilla asiat ovat hyvin ja löytyy varallisuutta haluavat pitää kiinni omasta hyvästäan jakamatta sitä muille. Taloudellisilla vaikeuksilla nimetään olevan yhteyksiä ongelmien kasaantumiseen myös muilla elämän alueilla. Tiukka rahatilanne aiheuttaa ahdistuneisuutta, stressiä ja mielenterveyden ongelmia. Huoleksi nimetään myös ikäihmisten talousvaikeudet, jotka kärjistyvät siinä vaiheessa, kun tarvitaan paljon palveluja tai palveluasumista. Ikäihmisten vaikea taloudellinen tilanne näyttäytyy käytännössä muun muassa siten, että asumispalveluiden maksuissa joudutaan tekemään usein maksunalennuksia.

Haastateltavien huoli tuloerojen kasvusta ei ole lainkaan turha. Tuloerojen kasvu näyttäytyy myös tutkimuksen ja tilastojen valossa, sillä tuloerojen kasvu on ollut Suomessa OECD-maiden vertailussa merkille pantavaa (OECD, 2008, 26–27) ja eniten ansaitsevien tulot ovat kasvaneet moninkertaisesti suhteessa keskimääräiseen kasvuun 1990-luvun jälkeen. Talouden hyvän kehityksen ja sen hyödyt kasautuvat rikkaimmille osinkojen ja myyntivoittojen muodossa ja uudelleenjakoa ei tapahdu. Tullaan arvokysymyksen eteen, eli onko oikeudenmukaista, että rikkaimmat hyötyvät enemmän hyvästä taloudellisesta kehityksestä, kun oman kortensa kekoon ovat kuitenkin kantaneet kaikki kansalaiset esimerkiksi maltillisilla palkankorotuksilla ja työnteon tehostamisella. (Saari, 2015, 52; Tuomala, 2012, 179–180; Raunio, 2000, 188.)

Luokkaerot

Edellisen otsikon alle ja tuloeroihin liittyvät myös luokkaerot. Halusin sen kuitenkin ottaa omaksi luvukseen, koska vallalla on puhe tasavertaisuudesta ja eriarvoistumisen poistamisesta ja ehkä ajatus myös siitä, että Suomi ei enää ole luokkayhteiskunta. Aineistosta käy kuitenkin ilmi, että palveluja käyttävien vaatimustaso on yhteydessä yhteiskunnalliseen asemaan ja näyttäytyy edelleen luokkajakona. Ei ole tavatonta, että hyvässä yhteiskunnallisessa asemassa olevan ikäihmisen omaiset olettavat, että on mahdollista päästä jonojen ohi tai saada erityisiä palveluja ohi muiden vain asemansa vuoksi. Aina vähään tottuneiden kerrotaan sen sijaan olevan ikääntyessäänkin vähään tyytyväisiä, eivätkä he osaa vaatia palveluja. Ikäihmisten eriarvoistumiseen vaikutuksia niugetaan olevan myös sillä, onko omaisia, jotka auttavat ja kuinka paljon omaisilla on asioista tietoa tai kiinnostusta ottaa niistä selvää. Samat teemat nousevat esiin myös Aerschotin (2014) tutkimustuloksissa.

Yhteiskunnallisen aseman käyttäminen väärällä tavalla myös päättäjien ja yhteiskunnallisten vaikuttajien keskuudessa tunnistettiin huolena. Tässä kohtaa puheeseen nousevat erityisesti tiettyjen poliitikkojen maahanmuuttajavastaiset kommentoinnit julkisuuteen, joita ei aineiston mukaan voi hyväksyä. Päättäjävallan jakaantuminen hyvin toimeentulleille ja ajattelunsa talouteen perustaville tunnistettiin myös huolen aiheena. Talouden hallitsevaa on kuvattu aineistossa muun muassa seuraavasti.

...tuntuu kohtuuttomalta, että vaikkapa Björn Wahlroosia pidetään kansakunnan guruna ja asiantuntijana ja kuunnellaan niin kuin jotain pyhää sanaa...en väitä etteikö olisi viisas mies, mutta ei hän taida ymmärtää, mitä on elämä perustulon varassa... (H4)

Hyvinvointivaltion murros ja eriarvoistuminen

Julkusen (2017, 40) mukaan hyvinvointivaltio termi on Suomessa vakiintunut käyttöön 1970-luvulla. Hyvinvointivaltion kehityskaari voidaan jaotella rakentamis- ja laajenemiskauteen, jonka jälkeen kasvu pysähtyi ja siirryttiin uudelleenajattelun kauteen. Nykykeskustelu sisältää ajatukset hyvinvointiyhteiskunnan säilyttämisestä ja kehittämisestä ja toisessa ääripäässä hyvinvointivaltion alasajosta. (emt., 68–70.) Siirryttäessä kohti 2020-lukua on puhuttu hyvinvointivaltion kauden päättymisestä ja siirtymisestä kilpailukyky- ja tietoyhteiskuntaan. Tärkeiksi ovat nousseet osaamisen korostaminen ja menestyksen tavoittelu sekä markkinat ja kansalaisyhteiskunnan painotus. Julkisen vallan vastuu on vähenemässä ja sitä jaetaan vapaaehtoistyön, yritysten, perheiden ja yksilön kesken. Edelleen puhutaan hyvinvointiyhteiskunnasta, mutta sisältö on muuttunut edellä mainittuun suuntaan. (Anttonen & Sipilä, 2000, 268–269.) Haastatellut sosiaalityöntekijät uskovat, että suurin osa kansalaisista haluaa pitää hyvinvointivaltion pystyssä ja on valmiita maksamaan veroja palvelujen takaamiseksi. Huolta herättää kuitenkin se, jakautuuko yhteinen hyvä tasaisesti ja unohtuvatko kaikkein huonoimmassa asemassa olevat. Miten käy esimerkiksi sosiaalityön pitkäaikaisten asiakkaiden, jotka eivät välttämättä asetu aktiivisuuden eetoksen alle, vaan tarvitsevat erityyppistä apua ja tukea. Edelleen löytyi uskoa siihen, että tämän hetkiset tukijärjestelmät takaavat kaikille suhteellisen hyvät edellytykset Suomessa, kuten seuraavasta kommentista käy ilmi.

...uskon kuitenkin, että ihmiset maksavat mielellään veronsa ja haluavat, että yhteiskuntarauha säilyy, kaikilla on samat koulutusmahdollisuudet ja terveydenhuoltomahdollisuudet ja että on turvallista... (H4)

Väärälä (2011) on todennut, että sosiaalipolitiikassa olisi tulevaisuuden lisäksi muistettava katsoa myös menneisyyteen, jotta ymmärretään sosiaalipolitiikan ydin ja voidaan taata yhteiskunnan kasassa pysyminen. Tällä hän viittaa taloudellisen ajattelun ylivaltaan sosiaalipolitiikassa. (emt., 31.) Samantyyppistä ajattelumallia oli nähtävissä haastateltavien puheessa hyvinvointiyhteiskunnasta, johon sisältyi huoli siitä, unohtuuko sosiaalityön ydin talouskeskeisyyden nakertaessa sitä.

Valinnanvapaus eriarvoistajana

Synkimässä arvioissa nykytilanteesta ja liittyen valinnanvapauteen aineiston perusteella on käsitys siitä, että asiakkailta ei ole aitoa mahdollisuutta valita ja asiakasta ei kuunnella. Pääosin huoli valinnanvapaudesta puhuttaessa ilmenee ikäihmisten ja vammaisten henkilöiden kohdalla. Kuinka pitkälle he pystyvät ja jaksavat valintoja tehdä.

...se ei ole niin yksinkertaista ja ikäihmiset ei jaksaa...tietty väestö ja tietyt omaiset ovat kiinnostuneita [valinnanvapaudesta] ... (H3)

...vähän kyynisesti suhtaudun, että voiko se lisätä tasa-arvoisuutta... (H2)

Tämä synkkä käsitys valinnanvapaudesta on vammaisten henkilöiden kohdalla todellisuutta. Valinnanvapaus ei aina toteudu asumisjärjestelyjen suhteen siten kuin YK:n vammaissopimus määrittelee, eli vammaisen henkilö saa itse päättää asumisestaan, eikä ole olemassa velvoitteita, joiden mukaan on käytettävä ennalta määrättyjä asumisjärjestelyjä. (Draft convention on the rights of persons with disabilities.) Vammaissopimuksesta huolimatta, jonka Suomikin on ratifioinut, kunnat kilpailuttavat asumispalveluja ja vammaiset henkilöt ovat joutuneet muuttamaan kodeistaan.

Aineistosta käy ilmi, että on pitkälti omaisista kiinni, miten valinnanvapaus ikäihmisten ja vammaisten henkilöiden kohdalla toteutuu. Aineistossa tunnistettiin, että tiedon paljous hämmentää ihmisiä ja tämän vuoksi valintojen tekeminen voi tuntua hankalalta tai jopa mahdottomalta. Tässä kohtaa viitataan mielenterveyskuntoutujiin. Tilanteessa, jossa valintoja pitää tai saa tehdä, ihminen on usein sellaisessa tilanteessa, että omat voimavarat ovat heikot ja siinä tilanteessa valintojen tekeminen ja vaihtoehtojen puntarointi saattaa tuntua enemmän pakolta kuin mahdollisuudelta.

Valinnanvapauteen liittyvät huolet ovat kytköksissä julkisjohtamiseen ja kilpailutukseen, jolla uskotaan lisättävän asiakkaiden valinnanmahdollisuutta. Asiantuntijat puheessa uhkana näyttäytyy palvelukokonaisuuksien hajoaminen ja asiakkaan asioiden kokonaisvaltaisen huomioimisen vaikeutuminen. (Eräsaari, 2011, 181–185; Väärälä, 2011, 33; Hagen & Sitter, 2006; Julkunen, 2001, 97.) Valinnanvapaus ei ole ollut asia, jota kansalaiset ovat vaatineet, vaan päinvastoin suurin osa suomalaisista on tutkimusten mukaan ollut tyytyväisiä nykyisiin palveluihin. Kenen etuja kilpailutus siis lopulta ajaa? Niin valinnanvapauteen kuin moneen muuhunkin sosiaali- ja terveydenhuollon uudistukseen liittyviin asioihin, voidaan liittää

arvot ja se miten ne vaikuttavat valintoihimme. Arvot kertovat päämääristä, joita tavoitellaan tai ne voivat olla välineellisiä toimintaan perustuvia periaatteita, joilla pyritään hyviksi koettuihin päämääriin. (Hämäläinen & Niemelä, 2014, 82; Pirttilä-Backman, Ahokas, Myyry & Lähteenoja, 2005, 7; Pohjanheimo, 2005, 240; Puohiniemi, 2002, 5, 19–20; Puohiniemi, 2006, 8-9.) Valinnanvapaus päämääränä on hyvä ja tavoiteltava, kuten aineistostakin käy ilmi. Monelle on kuitenkin syntynyt käsitys, että valinnanvapauden mahdollisuutta ei aidosti ole olemassa. Valinnanvapaus saattaa siis kääntyä asiakkaita eriarvoistavaksi monessakin mielessä.

Suurin osa haastatelluista sosiaalityöntekijöistä on sitä mieltä, että valinnanvapaus ei kosketa kaikkia samalla tavalla. Syiksi nimetään esimerkiksi palveluvalikoiman vaihtelut paikkakunnan koon mukaan. Isoilla paikkakunnilla tulee todennäköisesti olemaan mahdollisuuksia valita, mutta pienille paikkakunnille toimijoita tuskin riittää valittavaksi asti. Valinnan mahdollisuudet tunnustetaan erilaisina myös maksukyvyn perusteella. Poikkeuksetta ollaan sitä mieltä, että jako rikkaiden ja köyhien välillä kasvaa. Tähän liittyen mainitaan muun muassa pitkäaikaistyöttömät, joilla on hyvin vähän varaa valita, samoin kuin sosiaalityön pitkäaikaisilla asiakkailla. Tämä käy seuraavasta aineistolainauksesta ilmi.

...jos olet vaikka pitkäaikaistyötön, niin ei siinä ole kovin paljon mistä valita, ei julkistenkaan palveluiden kohdalla... (H2)

Pitkäaikaistyöttömien kohdalla valinnan mahdollisuuksien todetaan entisestäänkin vähenneen aktiivimallin myötä. Huolta liittyy myös yksityisten palveluntuottajien rooliin ja siihen, huolivatko he vain niin sanotut helpot asiakkaat.

Hallinnan analyysin mukaan vallitsevilla puhe- ja toimintavoilla yhteiskunnassa saadaan aikaan vaikutelma, jonka perusteella yksilöllä on vapaus valintoihin (Kaisto & Pyykkönen 2010, 12–19; Rose 1999, 65–66). Haastateltavien tuottaman puheen perusteella valinnanvapaus on ainakin tällä hetkellä ja liittyen sosiaalipalveluihin pitkälti enemmän puhetta kuin tekoja ja liittyy vallalla olevaan diskurssiin, joka korostaa yksilön vaikutusmahdollisuuksia ja vapautta valita.

7.3 Sosiaalityölle annetut merkitykset

Tutkielmani keskiössä on se, minkälaisena sosiaalityö näyttäytyy sosiaalityöntekijöiden kertomana nyt ja tulevaisuudessa. Vaikka edellä olleet rakennekategoriat, jotka koskivat

sote- ja maakuntauudistusta ja eriarvoistumista ovat kytköksissä sosiaalityöhön ja sen asiakkaisiin, sosiaalityön kategorian alle tiivistyvät erityisesti sosiaalityötä koskevat huolet, mahdollisuudet sekä toiveet. Näiden lisäksi erottuu puhetta, jonka mukaan mitään uutta ja ihmeellistä ei ole tapahtumassa. Haastateltavat puhuvat sekä sote- ja maakuntauudistuksen että eriarvoistumisen kategorioihin liittyen jonkin verran samanlaisia asioita, joita mainitsevat viitatessaan suoraan sosiaalityön kategoriaan. Tämän vuoksi sosiaalityön kategorian alla on päällekkäisyyksiä kahden muun pääkategorian alla jo mainituista alakategorioista. Mielestäni ne on kuitenkin tärkeää mainita, koska ne saavat erilaisia merkityksiä ja selityksiä sen mukaan, minkä pääkategorian kohdalla niistä puhutaan. Sama alakategoria voi näyttäytyä sekä huolena että mahdollisuutena.

Haastateltavien nimeämät huolenaiheet liittyvät asiakastyöhön, sosiaalityön arvostukseen, resursseihin, työhyvinvointiin, ja jatkuvaan muutokseen. Mahdollisuuksien joukkoon lukeutuvat palvelujen keskittäminen, sosiaalityön näkyväksi tekeminen ja digitalisaatio. Toiveiden alle sijoittuvat asiakaslähtöisyys, moniammatillinen yhteistyö, työhyvinvointi ja työn arvostus. Haastateltavien puhe liittyy sekä hallinnan rationaliteetteihin, kategorioihin että subjekteihin. Rationaliteetein tuodaan esiin muun muassa huolta siitä, että resurssit eivät ole riittävät sekä huolia työhyvinvointiin liittyen. Näihin tarjotaan mahdollisuuksien muodossa myös ratkaisuja eli teknologioita, kuten resurssien tehokas käyttö työnkuvaa ja työnjakoa selkiyttämällä. Subjektin näkökulmasta huolen aiheeksi nimettiin esimerkiksi jatkuvasti kasvava dokumentoinnin vaade, työn ulkopuolelta tuleva hallinta, joka vie aikaa asiakastyöltä.

7.3.1 Huoli kategoria

Huolet kiteytyvät haastateltavien puheessa jatkuvan muutokseen, joka vie paljon aikaa, voimia ja resursseja. Aineiston mukaan aikaa asiakkaiden kanssa tehtävälle työlle ei ole riittävästi, mikä liittyy resurssien lisäksi myös riittämättömyyden tunteeseen. Nämä taas ovat kytköksissä työhyvinvointiin. Lisäksi huolen aiheena koetaan sosiaalityön arvostuksen puute, joka heijastuu esimerkiksi koulutuksesta käytävään keskusteluun ja näyttäytyy matalana palkkana.

Ei tarpeeksi aikaa asiakastyölle

Eräsaari (2011, 188) toteaa, että sosiaalityö on muuttunut kaavamaisempaan suuntaan. Tämä näyttäytyy myös haastateltavien sosiaalityöntekijöiden puheessa huolena siten, että asiakkaita tullaan käsittelemään massana ikään kuin samalla sabluunalla ja ohjeistukset työn tekemiseen tulevat ylhäältäpäin. Asiakastyötä ja siihen liittyvää huolta on kuvattu aineistossa muun muassa näin.

...arvostan sitä, että kohdataan ihminen, eikä tehdä vain niin, että tulee hakemus ja ei tavata ihmistä... ettei työstä tulisi sellaista mekaanista... (H3)

Tämän tyyppinen puhe viittaa hallinnan analyysissä subjektin hallintaan. Subjektin hallintaan liittyi myös huoli lisääntyvästä dokumentoinnista, palavereista, työryhmistä ja toimistotyöstä. Vaade tehdä työtä näkyväksi näyttäytyy asiakkaille annettavaa aikaa vähentävänä. Haastateltavien puheesta on erotettavissa puhetta etähallinnasta. He pelkäävät joutuvansa valtaa pitävien muodostamien normien hallitsemiksi, jotka vähitellen muuttuvat hyväksyttäviksi heidän työssään mahdollistaen etähallinnan, josta Miller ja Rose (2010, 62, 74–75, 159) ovat hallinnan analyysissä kirjoittaneet.

Kaiken kaikkiaan yksi suurimmista huolista on työn kuormittavuus ja asiakasmäärät, jotka liittyivät siihen, että ei ole mahdollisuutta tehdä riittävän tiivistä asiakastyötä. Mietteitä herättää myös vahva suuntaus aktivoivaan työotteeseen, joka nimetään epäsovivaksi ja tarpeisiin vastaamattomaksi pitkään sosiaalityön asiakkaana olleiden kohdalla. Millerin ja Rosen (2010, 31–32, 287–290) kuvaama hallintamentaliteettiperhe, kehittynyt liberalismi ja sen sisältämä ajatus autonomisesta, vastuullisesta ja valinnanvapauden omaavasta yksilöstä ei siis haastateltavien mukaan sovi kuvaamaan kaikkia ihmisiä samalla tavalla, vaan tarvitaan myös muunlaisia mentaliteetteja ja teknologioita.

Huoli sosiaalityön arvostuksesta

Sosiaalityön arvotuksesta puhuvat useimmat haastateltavista. Sosiaalityötä joutuu jatkuvasti puolustelemaan ja tämä näyttäytyy muun muassa puheissa yliopistotasaisen koulutuksen kyseenalaistamisessa.

...huolestuttaa se, miten käy sosiaalityölle, kun jatkuvasti on ilmassa puhetta, tarvitaanko sosiaalityöntekijöitä ja mitä ne sosiaalityöntekijät oikein tekee...voisiko saman homman hoitaa vaikkapa lähihoitaja... (H2)

Aineistossa perustellaan huolta koulutusvaatimusten madaltamisesta työssä käytettävällä vallalla, jota voidaan myös käyttää väärin. Tässä kohtaa koulutuksen merkitys korostuu. Työ sisältää paljon eettistä pohdintaa sekä lakiosaamista. Köydenvetoa koulutuksista ja pätevyyksistä on käyty läpi sosiaalityön ammatillistumisen historian. Jos tänä päivänä mietitään rajanvetoja sosionomien ja sosiaalityöntekijän työnkuvien kesken jo 1940-luvulla sosiaalihuoltajien ja terveydenhuollon piirissä koulutettavien sosiaalihoitajien ammattiryhmien välillä oli ristiriitoja (Satka, 1994, 307, 320; Vuorikoski, 1999, 87–97).

Sosiaalityön määrittelyä lyhyesti ja ytimekkäästi pidetään aineiston mukaan hankalana ja sen ydintä vaikeana hahmottaa kentän ulkopuolella olevalle. Tämän arvellaan olevan yksi syy arvostuksen puutteelle. Arvostuksen kerrotaan näkyvän myös palkkauksessa ja on mielipiteitä, että työn vaativuuden määrä ja palkka eivät kohtaa, kuten seuraavasta aineistolainauksesta käy ilmi.

...me olemme vähän liian kilttejä se sellaisen aputyön roolissa ja sosiaalityöntekijän ammatti ei ole tavoiteltava ammatti...siihen vaikuttavat tietysti myös palkkatekijät. Pitäisihän sitä olla vastuun mukainen palkka...
(H4)

Sosiaalityön arvostuksen puute liitetään usein siihen, että alkujaan auttamistyö on perustunut hyväntekeväisyyteen, jota pääasiassa naiset harjoittivat (Pulma, 1994, 56–59; Jaakkola, 1994, 144–146). Vaikka sosiaalityö on jo pitkään ollut koulutettujen ammattilaisten tekemää, historian vaikutus käsityksiin työstä pelkästään hyväntahtoisuuteen perustuvana elää ja herkästi ajatellaan, että sosiaalityö on sellaista, jota kuka tahansa kykenee tekemään. Pohdintaa liittyen sosiaalityön historiaan ja sosiaalityön arvostukseen nykypäivänä tuli esille myös haastateltavien puheessa. Kuten edellinen aineistolainaus kertoo, ovat sosiaalityöntekijät jääneet ”aputyön” rooliin.

Resurssipula

Resurssipula on haastateltavien yhteinen huoli. Nykyisten resurssien ei uskota pystyvän vastaamaan sellaiseen tarpeeseen, jossa ihmisillä alkaa olla monenlaisia ongelmia päällekkäin. Resurssipulan yhtenä uhkana nimettiin päätöksiä tiukoin kriteeristöin tekevä sosiaalityöntekijä, joka ei tapaa asiakkaita, vaan tekee päätökset vain papereiden perusteella. Tällaisessa suhteessa sosiaalityöntekijä käyttää päätösvaltaansa asiakkaan hallitsemiseen, joka ei itse pääse osalliseksi omassa asiassaan. Resurssipulasta puhuttaessa mietittiin myös

sitä, miten saadaan työvoimaa – mistä työlle tekijöitä? Työntekijöiden heikkoon saatavuuteen uskotaan olevan yhteyttä huonolla palkkatasolla. Resurssipulan syiden tunnistetaan aineistossa olevan kytköksissä työn arvostukseen, joka näyttäytyy matalana palkkana työn vaatimustasoon nähden.

Sosiaalityöntekijöiden työhyvinvointi

Sosiaalityöntekijät kertovat kovasta työpaineesta, jonka seurauksena saattaa olla pitkiä sairauslomia. Silti työoloissa ei tapahdu mitään muutosta. Kritiikki kohdistuu sosiaalityön johtamiseen. Työpaineesta on kerrottu esimerkiksi seuraavalla tavalla.

... kaikki mehut imetään työntekijästä ja harvoin saa hyvää palautetta esimieheltä...työyhteisössämme on ollut useita työntekijöitä työuupumuksen vuoksi sairauslomalla, mutta mikään ei ole muuttunut... (K1)

Sosiaalityöntekijöiden riskit sairastua ja päätyä työkyvyttömiksi näyttäytyvät myös työterveyslaitoksen tutkimuksessa (Salo, Rantonen, Aalto, Oksanen, Vahtera, Junnonen, Baldschun, Väisänen, Mönkkönen & Hämäläinen, 2016, 23–25), jonka tulosten mukaan sosiaalityöntekijöiden kokema työn kuormittavuus ja mielenterveysyistä johtuva työkyvyttömyys olivat korkeammat kuin muissa ammattiryhmissä, jotka osallistuivat tutkimukseen. Kohtuuttomien työolojen kerrottiin saaneen harkitsemaan alan vaihtoa ja omasta työstä koettiin ylpeyden sijasta häpeää. Häpeän tunnetta aiheutti se, että työtä ei voi tehdä arvojen mukaisesti, vaan sitä ohjailaan ylhäältä käsin ja siihen ei voi itse vaikuttaa. Eli jälleen viitattiin etähallintaan (Miller & Rose (2010, 62, 74–75, 159).

Työoloissa tunnistetaan pidemmällä aikavälillä muutosta. Kokemusta 20–30 vuoden takaa omaavan työntekijän mukaan tällä hetkellä työssä vallitsee kaottinen olotila, kun ei ehdi tekemään kaikkea mitä pitäisi. Katsoessaan taaksepäin työuran alkuun työpäivän saattoi lopettaa hyvällä omalla tunnolla kello neljältä. Nykyään vaivaa huono omatunto, jos ei jää tekemään ylitöitä. Jatkuvan muutoksen keskellä työskentely mainitaan myös työhyvinvointiin vaikuttavana tekijänä. Epävarmuuden sietäminen syö voimavaroja ja heikentää työkykyä. Epävarmuudesta liittyen työhön on aineistossa kerrottu esimerkiksi seuraavalla tavalla.

...valtava epävarmuus on koko ajan läsnä kaikkien työssä ja se vaikuttaa työkykyyn heikentävästi...koko ajan on kymmeniä ”maaleja” joihin pyritään, pitäisi olla yksi yhteinen tavoite ja ”maali”, johon kaikki pyrkii...(H2)

Samaan asiaan on kiinnittänyt huomiota Eräsaari (2011), joka on tuonut esiin huolen työntekijöistä, jotka toimivat jatkuvien muutosten keskellä, eivätkä pysty tekemään työtään haluamallaan tavalla ammattietiikan mukaisesti. Julkisen sektorin työntekijöihin kohdistetaan myös paljon kritiikkiä ja syytöksiä tehottomuudesta. (Eräsaari, 2011, 188.) Työn vaatimukset ovat muuttuneet myös sillä tavalla, että yritysmaailmasta tuotu johtamistapa pakottaa työntekijät jatkuvaan tili- ja selontekovelvollisuuteen ja se aiheuttaa epätyytyväisyyttä ja työuupumusta. (Julkunen, 2017, 17–18.) Nämä ristipaineet näyttäytyvät sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa liittyen työssäjaksamiseen ja työhyvinvointiin.

Jatkuvan muutoksen uhat

Jatkuvan muutoksen keskellä työskentelyyn kaivataan enemmän tietoa muutoksista selkeästi esitettynä. Vaikka tietoa on saatavilla, oman työn lisäksi ei jäänyt aikaa ja voimia etsiä tietoa itsenäisesti. Uudet teknologiat, kuten sote- ja maakuntaudistus näyttäytyvät haastateltavien puheessa teknologioina, joka koskettavat heidän työtään, mutta aiheuttavat epävarmuutta siitä, miten nyt pitäisi toimia, koska selkeää ohjeistusta ei ole olemassa. Haastateltavien puheesta on tulkittavissa, että subjektien hallinta uudenaikaisin teknologioin etäältä aiheuttaa epävarmuutta.

Muutokset ovat saaneet sosiaalityöntekijät pohtimaan myös oman työn paikkaa, esimerkiksi sitä, missä oma työpiste tulee muutoksen jälkeen sijaitsemaan. Muutosten kerrottiin tuottavan lisätyötä. Vaikka tilanteen oletetaan jossain vaiheessa tasoittuvan, työmäärän ei uskota vähenevän pidemmällä aikavälillä. Jatkossa pitää esimerkiksi hallita yhä laajemmin omaa tehtäväkenttää, kun palveluja, alueita ja toimintatapoja yhtenäistetään. Muutoksesta ei puhuta yhtenä isona rysäyksenä, vaan vähitellen tapahtuvana ja jatkuvasti elävänä, kuten seuraava aineistolainaus kertoo.

...siinä joutuu tekemään monenlaista yhteistyötä, että muutosta tapahtuu pikku hiljaa...ei voi ajatella, että yhdessä päivässä kaikki muuttuu ja korjaantuu... (H3)

Tämä kuvaa hyvin sitä, että muutokset eivät tapahdu enää siten, että nimetään ongelma ja sitten keinot ja kuka niitä lähtee toteuttamaan. Aineistosta käy ilmi, että muutos tapahtuu vähitellen ja elää jatkuvasti, mikä viittaa jälleen etähallintaan. Sote- ja maakuntaudistusta ovat vauhdittamassa esimerkiksi kärkihankkeet ja niiden parissa tehdään vähitellen työtä uudistuksen toteen panemiseksi, ei isona rysäyksenä, kuten haastateltava totesi, vaan

ennemminkin jatkuvasti elävänä muutoksena, joka vähitellen muuttuu normiksi. Jatkuvasta muutoksesta puhuttaessa omaa osaamista kyseenalaistettiin ja mietittiin lisäkoulutustarpeita. Vastuiden sosiaalityössä koettiin kasvaneen suuriksi ja lakiosaamista tarvittavan yhä enemmän.

7.3.2 Mahdollisuuksien kategoria

Aineistossa sosiaalityön mahdollisuuksina tunnistetaan palvelujen keskittämisen vaikutukset, sosiaalityön näkyväksi tekeminen ja digitalisaatio joista kaksi, eli keskittäminen ja digitalisaatio, ovat uudistusten mukanaan tuomia teknologioita. Sosiaalityön näkyväksi tekeminen sen sijaan liittyy osittain menneisyydestä kumpuavien käsitysten kumoamiseen. Uudistusten myötä uskotaan olevan mahdollista muuttaa juurtuneita käsityksiä. Palvelujen keskittämisen yhteydessä puhutaan työnkuvien ja johtamisen käytäntöjen muutoksista ja kirkastumisesta, joilla saadaan säästöjä aikaan. Digitalisaation tuomia uusia mahdollisuuksia aineistossa ovat erityisosaamisen ja koulutusten saavutettavuuden helpottuminen sekä asiakkaiden osallisuuden paraneminen.

Palvelujen keskittäminen

Sosiaalityön mahdollisuuksina aineistossa näyttäytyvät keskittämisen tuomat edut sekä työnkuvien kirkastaminen. Palvelujen alueellisen yhdistämisen, niiden keskittämisen ja näiden myötä toimintatapojen yhdenmukaistumisen uskotaan vaikuttavan siihen, että palvelut ovat tasalaatuisempia ja se voi tarkoittaa myös osalle asiakkaista laajempaa mahdollisuutta valita. Palvelujen keskittämisellä voidaan edesauttaa erityisosaamisen saatavuutta. Isommilla paikkakunnilla on tehty erikoistuneempaa, pienempiin sektoreihin keskittyvää työtä ja sen myötä on kasaantunut myös syvällisempää tietoa kuin mitä pienemmissä kunnissa, joissa työnkuva kattaa useita asiakasryhmiä ja ei anna mahdollisuutta erikoistumiseen. Keskittämisen myötä tämän erityisosaamisen jakaminen helpottuu. Esiin on aineistossa tuotu myös pienempien toimijoiden osaamista ja sitä, että kaikkien osaaminen tulee huomioida, ei vain isompien paikkakuntien.

Keskittämisen myötä esimiestasolla työskentelevien määrää uskotaan karsittavan ja sitä kautta resurssien käytön tehostuvan. Hyvän johtamisen avulla tehokas resurssien käyttö, työn jatkuva arviointi ja kehittäminen mahdollistuvat. Uudistus tuo mahdollisuuden kerätä hyviä käytäntöjä yhteen. Työnkuvien ja vastuiden jakoon ammattiryhmien välillä uskotaan

saatavan selkiytystä. Integraation myötä keskustelut yli ammatti- ja organisaatorajojen mahdollistuvat ja päällekkäisen työn tekeminen vähenee. Seuraava aineistolainaus kertoo siitä, mitä haastateltavat puhuivat työnkuvien selkiyttämistä ja resurssien tehokkaammasta käytöstä.

...tunnistettaisiin erilainen osaaminen ja hyödynnettäisiin sitä...ettei kukin tahollaan tee päällekkäistä työtä ja pitäisi miettiä tarkemmin työnkuvia ja miten vastuut jakaantuvat... (H3)

...kyllä meidän pitäisi tietää paremmin, mitä kukakin tekee, työnkuvia pitäisi avata ja sillä tavalla saada päällekkäisyyksiä näkyviin...onhan se resurssien hukkaamista, että tehdään päällekkäistä työtä... (H2)

Sosiaalityöntekijöiden puheessa oli tunnistetavissa yhteisen taloudellisen vastuun kantaminen, joka on lopulta kaikkien etu. Ajattelu ja puhe ulottuvat myös sosiaalisen ulkopuolelle ja resurssien uudelleen järjesteleminen ja muutokset ymmärretään myös talouden näkökulmasta. Haastateltujen puheessa on siis toisin sanoen kuultavissa sitoutumista hallituksen asettamiin tavoitteisiin resurssien tehokkaasta käytöstä ja säästötavoitteista (HE 15/2017; alueuudistus.fi, STM; Alueuudistus.fi).

Sosiaalityön osaamisen tekeminen näkyväksi

Meneillään olevat uudistukset nimetään mahdollisuutena, kun halutaan nostaa sosiaalityön osaamista esille. Uudistusten uskotaan kokoavan sosiaalityöntekijöiden rivejä yhteen ja edesauttavan verkostoitumista sosiaalityöntekijöiden kesken. Verkostoitumisen kautta vaikutusmahdolliset lisääntyvät. Pohtimalla ratkaisuja ongelmiin ammattiryhmän sisällä ja viemällä tätä tietoa yhdessä päättäjille, näyttäytyi aineistossa mahdollisuutena vaikuttaa. Hyvänä verkostoitumisen välineenä mainitaan sosiaalityöntekijöiden uraverkosto, joka on sosiaalityöntekijöille ja sitä opiskeleville suunnattu Facebook-ryhmä. Sen myötä kerrotaan syntyneen hyvää ja rakentavaa keskustelua. Sosiaalisen median käyttö ja vaikuttaminen sen kautta tunnustetaan myös hyvänä keinona saada sosiaalityötä näkyväksi ja poistaa myös ennakkoluuloja sitä kohtaan.

Digitalisaatio

Digitalisaatio, joka maantieteellisestä eriarvoistumisesta puhuttaessa koetaan huolena, näyttäytyy sosiaalityön kategorian alla myös mahdollisuutena. Digitalisaation mahdollisuuksina mainitaan työntekijöiden paremmat koulutusmahdollisuudet ja muutenkin

yhteydenpito videoneuvotteluyhteyksin kautta. Tekniikkaa hyödyntämällä uskotaan säästettävän kustannuksia sekä rahassa että ajassa mitattuna. Digitalisaation hyödyntämistä ja sähköisiä palveluja pidetään hyvinä lähipalvelujen lisänä, mutta ei kokonaan niitä korvaavina. Tietoteknisten välineiden käyttömahdollisuus kotikäynneillä, eli kannettavat tietokoneet ja tulostimet mainitaan työtä jouduttavina ja asiakkaan osallisuutta tukevinä. Esimerkiksi asiakassuunnitelmat ovat näillä edellytyksillä tehtävissä paikan päällä asiakkaan kotona ja saman tien tulostettavissa ja asiakkaan luettavissa. Digitalisaatio näyttää siis teknologiana, joka tuo helpotusta palveluiden saatavuuteen haja-asutusalueilla ja joka mahdollistaa työn sujuvuuden.

7.3.3 Toiveiden kategoria

Tähän lukuun tiivistyvät haastateltujen sosiaalityöntekijöiden toiveet ja haaveet siitä, miten he haluaisivat työtä tulevaisuudessa tehdä ja miltä sosiaalityön tulisi näyttää. Puheessa tulevaisuuden visioista mainitaan asiakaslähtöisyys, moniammatillinen yhteistyö, työn sisältö, työhyvinvointi ja sosiaalityön arvostus. Näissä tiivistyivät sosiaalityön arvot ja ominaispiirteet ihmisläheisestä työstä, jota toivotaan tehtävän verkostoissa. Toivotaan myös sosiaalityön arvostuksen nousua, että ammatti kiinnostaisi edelleen ja ihmiset haluaisivat kouluttautua alalle. Työhyvinvointi tuodaan esille useimmissa haastatteluissa ja sen kerrotaan liittyvän pitkälti siihen, että työtään saa toteuttaa arvojensa mukaisesti. Toiveisiin liittyvässä puheessa tarjotaan ongelmiksi nimetyille asioille myös ratkaisuehdotuksia, eli sivutaan hallinnan analyysin teknologioita.

Asiakaslähtöisyyden säilyttäminen ja kehittäminen

Työn toivotaan säilyvän ihmis- ja asiakaslähtöisenä. Asiakaslähtöisyyttä mainitaan olevan esimerkiksi aukioloaikojen joustavuus. Aineiston mukaan virastotyöaika kahdeksasta neljään ei palvele kaikkia. Tärkeäksi nimetään myös työparityöskentely ja tiimeissä tehtävä työ, jolloin asiakkaan asioiden hoito ei vaarannu, vaikka joku työntekijöistä olisi pidempään poissa. Asiakkaan elämä ja siihen liittyvät ongelmat eivät lakkaa, vaikka hänen asioistaan vastaava työntekijä olisikin lomalla. Ihmisläheisyyteen haastateltavat viittaavat päätösten teon yhteydessä. Useimmissa haastatteluissa pidetään ehdottoman tärkeänä, että päätökset eivät perustu vain papereiden perusteella saatuun tietoon ja että työ ei muutu mekaaniseksi. Päätöksiä tekevällä työntekijällä täytyy olla kontakti asiakkaaseen, kuten seuraavissa aineistolainauksissakin käy ilmi.

...toivoisin, että kaikkia ei laiteta samaan muottiin, koska jokainen ihminen ja asia on aina vähä erilainen ja tarvitaan ihmisen kohtaamista ja kuulemista... (H3)

...kaikki on yksilöitä ja kaikilla on omat taustansa ja tarpeensa, ei ole yhtä valmista sabluunaa... (H5)

Toive sisältää kritiikin työn etähallinnalle. Ei haluta sitä, että työtä raamittaisivat sen ulkopuolelta ja ylhäältäpäin annettavat normit.

Kohtaamisten toivotaan tapahtuvan yhä enemmän asiakkaan omalla maaperällä, pois toimistoista, kuten seuraavat esimerkit aineistosta osoittavat.

...asiakkaalla olisi mahdollisuus valita, että työntekijä tulee hänen luokseen...ei ole toimiston pöytää siinä välissä... (H1)

...tykkään siitä, että ollaan siellä asiakkaan maaperällä ja asetelma on se, että mennään ja kysytään, että voinko jotenkin auttaa...(H2)

Toiveita kohdistetaan myös nopeammin saatavissa oleviin palveluihin ja että ammattitaitoista työvoimaa olisi saatavissa. Asiakkaan mukana olon omien asioidensa käsittelyssä ja päätöksen teossa toivotaan yhä lisääntyvän. Asiakkaille toivotaan entistä enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa ja osallistua ja työtöteen olevan ihmisen omaa aktiivisuutta ja vastuullisuutta tukevaa. Sosiaalityöntekijän suhteen asiakkaaseen kerrotaan olevan liikkeelle laittaja, joka auttaa lentoon ja taas mennään jonkin matkaa eteenpäin, kunnes saatetaan tarvita apua taas seuraavaan lentoon tai pyrähdykseen.

Aineistossa näyttäytyy toive asiakkaan tilanteen kokonaisvaltaisesta huomioimisesta sekä ennaltaehkäisevän työn tuominen käytäntöön korulauseiden sijaan. Jos asiakas on hakemassa apua esimerkiksi alkoholiongelmaan, tulisi kartoittaa hänen kokonaistilanteensa, perhe, muu verkosto, taloudellinen selviytyminen ja terveydentila yleensä, eikä keskittyä vain yhden asian hoitoon, jolloin välttyttäisiin luukuttamiselta. Ajatus hyvien vanhojen käytäntöjen ja työtapojen palauttamisesta nousee myös esiin. Yksilökeskeisen yhteiskunnan tilalle toivotaan enemmän yhteisökuultuuria ja perheyhteisöjen vahvistumista sekä sosiaalityön paluuta yhteisöissä tehtävän työ pariin yhdyskuntatyön ja yhteisösosiaalityön merkeissä, kuten aineistolainaukset kertovat.

...toivon, että sitä [sosiaalityötä] tehtäisiin yhteisöissä ja palattaisiin ajassa vähän taaksepäin... (H2)

...jos ajattelee laajemmin, niin yhteisöllisyyden lisääminen olisi tärkeää...ettei kukaan jäisi missään elämäntilanteessa yksin... (H6)

Sosiaalityön ytimeksi nimetään asiakastyö ja korostetaan jokaisen kohtaamisen ainutkertaisuutta, joihin ei ole olemassa valmiita toimintamalleja. Eli jälleen viitataan siihen, että sosiaalityötä on mahdotonta normittaa yhteen muottiin. Sosiaalityöhän liittyvästä ainutkertaisuudesta kertoo myös seuraava aineistolainaus.

...se on aina ainutlaatuinen tilanne, kun joku siihen istahtaa. Se ei koskaan tule toistumaan ja joka kerta ei voi vain vetää samalla tyylillä, vaan pitää löytää tie sen ihmisen luo... (H2)

Tasavertaisuus nimetään tavoiteltavana ja arvokkaana asiana ja ihmisille halutaan tasapuolista kohtelua asuinpaikasta riippumatta. Aineiston mukaan yhteiskunnassamme on tunnistettavissa se, että suurin osa kansalaisista kannattaa tasa-arvoa ja yhteisvastuullisuuden henkeä on ilmassa. Toiveita tämän suuntaisen kehityksen jatkumisesta pidetään yllä. Toiveisiin nimetään myös palvelujen saaminen taustasta riippumatta. Sosiaalityössä ei saa näkyä jako ”meihin ja muihin”.

Moniammatillinen yhteistyö

Hujalan ja Lammintakasen (2018) tutkimuksessa todetaan eri ammattikuntien, erikoissairaanhoidon, perusterveydenhuollon ja sosiaalitoimen eristäytyneen ja tähän syyksi nimetään eri alojen erikoistuminen. Toiveena tutkimuksessa välittyy raja-aitojen poistaminen ja toisten osaamisen arvostaminen. (emt., 8, 33–36.) Tutkielmani aineistoa varten haastatellut sosiaalityöntekijät kertovat yhteistyön terveydenhuollon kanssa olevan nykyisellään melko hyvää. Yhteistyötä toivotaan lisää yli organisaatio- ja ammattirajojen, samoin voimavarojen yhdistämistä. Aineiston mukaan yhteistyöllä voidaan täydentää toinen toisensa osaamista. Useimmat haastatteluun osallistuneet tuovat esiin moniammatillisen verkostoituvan työtteen tärkeyden. Sen etuja perustellaan esimerkiksi siten, että maailma muuttuu nopeasti ja samalla tavalla palvelujen ja niiden parissa työskentelevien tulee pystyä reagoimaan muutoksiin, jotka vaativat aina toimivaa yhteistyötä.

Työhyvinvointi

Työhyvinvoinnista puhutaan muun muassa työntekijöiden vaihtuvuuteen liittyen. Toiveena mainitaan työntekijöiden vaihtuvuuden saaminen laskuun. Vaihtuvuuden kerrotaan heikentävän työn sujuvuutta. Työhyvinvoinnin paranemiseen uskotaan aineiston mukaan olevan vaikutusta riittävillä resursseilla siten, että tulee kokemus asiakkaan auttamisesta parhaalla mahdollisella tavalla ja että työtä saa tehdä arvojen mukaisesti. Aineistossa näyttäytyy myös toive paluusta ”sosiaalityön juurille”, eli halutaan työn tapahtuvan ihmisten arjessa, puolustavan heikkoja ja tuovan toivoa ihmisten elämään, kuten seuraava aineistolainaus osoittaa. Lisäksi toivotaan, että olisi riittävästi aikaa asiakkaille, kuuntelulle ja kohtaamiselle sekä mahdollisuus oppia tuntemaan asiakkaat kunnolla. Työhyvinvoinnin edistämiseen uskotaan liittyvän myös mahdollisuudet kouluttautua ja erikoistua työn sisällä. Johtamiseen ja sen kautta tulevaan työnkuvan kirkastumiseen kohdistetaan toiveita työhyvinvoinnin edistämiseksi.

Työn arvostus

Työn arvostuksen lisääminen näyttäytyy tärkeänä valtaosalle haastateltavista sosiaalityöntekijöistä. Toiveena on esitetty, että sosiaalityöstä tulisi tavoiteltu ammatti ja haaveena on uudenlaisen ”brändin” luominen sosiaalityölle, kuten eräs haastateltavista kertoo.

...sosiaalityön imagoa pitäisi pystyä nostamaan...että nähtäisiin sosiaalityön arvoja, miten mielenkiintoista ja ihmisläheistä työtä tämä on ja miten siihen vaaditaan akateeminen koulutus ja paljon teoreettista osaamista ja samalla kyky kohdata se ihminen... (H4)

Huonolla palkalla uskotaan olevan vaikutusta heikkoon arvostukseen ja imuun alalle. Arvostuksen nousua toivotaan edistettävän järjestäytymällä ja tuottamalla tietoa, jota voidaan viedä eteenpäin päättäjille. Jotta sosiaalityön arvostus kasvaisi, tarvitaan kriittisyyttä ja kyseenalaistamista, äänen pitämistä. Kentällä työskentelevillä on paljon tietoa ja taitoa, mutta sitä ei vielä osata hyödyntää ja tehdä näkyväksi. Lisäksi toiveena on, että sosiaalityön arvot säilyisivät pehmeinä, eikä lähdetäisi seuraamaan yhteiskunnassa vallitsevia kovia arvoja, jotka helposti johtavat kyynistymiseen ja turhautumiseen. Työn arvostukseen liitetään myös eettiset arvot, jotka korostuvat ammattikunnan sisällä ja niitä haluttiin myös näyttää ulospäin. Suurin osa haastateltavista sosiaalityöntekijöistä kertoo työnsä olevan palkitsevaa ja mielenkiintoista ja arvostaa tekemäänsä työtä ja on sitä mieltä,

että sosiaalityölle tulee aina olemaan tilausta. Joukossa on myös oman työnsä arvostuksen menettänyt työntekijä, joka ei koe työstään ylpeyttä ja ilmaisee asian seuraavasti.

...[organisaatiomuutos] on ollut urani järkyttävin...hävettää sano, että työskentelen sosiaalityöntekijänä [organisaation nimi]... (K1)

Tämä kommentti on hätkähdyttävä ja vaikka se tässä aineistossa jää yksittäiseksi, on todennäköistä, että samansuuntaista ajattelua on enemmänkin olemassa. Aineistossakin tunnistettu työntekijöiden suuri vaihtuvuus, kertoo omaa kieltään siitä, että työhön tai työöloihin ei olla tyytyväisiä.

7.3.4 Mikään ei muutu

Kuten jo sote- ja maakuntauudistuksen kategorian alla käy ilmi, aineistossa huolien, mahdollisuuksien ja toiveiden lisäksi todetaan, että monet uudistuksiin liittyvät asiat ovat jo olemassa tai ne ovat vähintäänkin valmisteilla tai kokeilussa. Aineiston perusteella sote- ja maakuntauudistus ei muuta sosiaalityötä kovinkaan paljon. Integraatio terveydenhuollon kanssa on joillakin paikkakunnilla jo pitkällä ja vaikka mitään konkreettista ei olisikaan tehty, on yhteistyö jo entisellään arkipäivää, kuten seuraavassa aineistolainauksessakin todetaan.

...tehdään enemmän yhteistyötä yli ammatti- ja organisaatorajojen, ja nähdäkseni tällaista kehitystä on jo ilmassa... (K2)

Useimmat haastateltavat toteavat, että sosiaalityössä kasvokkain tapaaminen ei tule koskaan korvautumaan teknisillä laitteilla ja myös sillä tavoin sosiaalityö on ja tulee olemaan ihmisläheistä ja kohtaamisiin perustuvaa työtä. Myös työn jalkautumisen todetaan olevan jo vanha juttu ja sosiaalityön tekeminen on jo siirtynyt pois toimistoissa tehtävästä työstä asiakkaan kannalta miellyttävämpiin vaihtoehtoihin. Valinnanvapaus on monin paikoin jo käytössä palvelusetelien muodossa ja sen ei aineiston mukaan uskota juurikaan enää muuttuvan, muuta kuin siten, että yksityisten palveluntuottajien määrä tulee todennäköisesti kasvamaan. Asiakkaiden osallisuuden parantamiseen on jo nykyisellään kiinnitetty huomioita ja useimmat haastatellut mainitsevat käytössä olevan asiakasraadit ja kokemusasiantuntijat, joita toivotaan käytettävän yhä enemmän. Aineistosta näyttäytyi se, että monet ovat olleet jo niin pitkään työelämässä, että ovat tottuneet jatkuvaan muutokseen ja se ei ole mitenkään mullistavaa, kuten yksi haastatelluista sosiaalityöntekijöistäkin on todennut.

...tietysti se on puheissa, että mitä kaikkea tämä tuo tullessaan [sote-uudistus], mutta eihän se ole mitään uutta ja ihmeellistä...kun sosiaalihuoltolaki muuttui, sellainen tietty toimintatapa on jo ollut... (H5)

8 YHTEENVETO

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää, miten sosiaalityö näyttäytyy sosiaalityöntekijöille nyt ja tulevaisuudessa peilaten näkemyksiä sosiaali- ja terveydenhuollon uudistukseen sekä yhteiskuntamme tilaan laajemmin. Aineiston analyysissä muodostui kolme rakennekategoriaa, joita ovat sote- ja maakuntauudistus, eriarvoistuminen sekä sosiaalityö. Näille kategorioille sosiaalityöntekijät antavat merkityksiä huolien, mahdollisuuksien ja toiveiden kautta. Lisäksi uudistukseen liittyviä seikkoja kuvattiin jo olemassa olevina ja ei sosiaalityöhön vaikuttavina. Tämä nimeämistapa oli kuitenkin harvinaisempi. Jokainen kategoria sisältää useita alakategorioita, joista useimmat ovat luokiteltavissa rakenteisiin liittyviksi kategorioiksi. Samat kategoriat esiintyivät useamman selitystavan alla. Esimerkiksi valinnanvapauden haastateltavat mainitsivat sekä huolena että mahdollisuutena kategoriasta riippuen. Selitystavat ja merkityksenannot eri kategorioille kuvastavat hyvin sitä, että uudistuksia ei koettu mustavalkoisesti vain huolina tai mahdollisuuksina, vaan niitä punnittiin monesta eri näkökulmasta. Uudistuksiin liittyvä, pelkästään negatiivinen puhetapa oli aineistossa vähäistä. Seuraavasta taulukosta käy ilmi, miten huolet, mahdollisuudet ja toiveet sekä käsitykset siitä, että muutos ei tuo juurikaan mitään uutta, jakautuivat kolmen pääkategorian kesken. Taulukko 1 ei pyri esittämään määrällisesti sitä, kuinka paljon huolia, mahdollisuuksia, toiveita tai ei muutosta kuvaavia alakategorioita pääkategorioihin liittyä ja se ei siten kuvaa myöskään sitä, mikä selitys- ja merkityksenantotapa on ollut vallitseva. Tavoitteena on ollut saada läpileikkaus siitä, miten sosiaalityöntekijät tutkielman aihealueista puhuvat ja minkälaisia merkityksiä he niille antavat. Se on kuitenkin mainittava, että aineiston analyysin perusteella selitykset ja merkityksenannot liittyen muodostuneisiin kategorioihin olivat huoliin painottuneita.

Taulukko 1. Rakennekategoriat ja merkityksenannot

	SOTE- JA MAAKUNTA- UUDISTUS	ERIVARVOISTUMINEN	SOSIAALITYÖ
HUOLI	Sosiaalityön asema Palvelujen saatavuus Jatkuva muutos	Maantieteellinen eriarvoistuminen Työttömyys Maahanmuuttajat Tuloerot Luokkaerot Hyvinvointivaltion muutokset Valinnanvapaus	Liian vähän aikaa asiakkaille Työn heikko arvostus Resurssipula Työhyvinvointi Jatkuva muutos
MAHDOLLISUUS	Osallisuus ja vaikuttaminen Erityisosaaminen Valinnanvapaus Muutokset johtamisessa		Palvelujen keskittäminen Osaamisen näkyväksi tekeminen Digitalisaatio
TOIVE			Asiakaslähtöisyys Yhteistyö Työhyvinvointi Työn arvostus
EI MUUTOSTA	Valinnanvapaus Yhteistyö terveydenhuollon kanssa Yksityiset palvelut		Yhteistyö terveydenhuollon kanssa Asiakkaiden kohtaaminen kasvokkain Jalkautuminen arkipäivää Valinnanvapaus Osallisuus

Sote- ja maakuntauudistukseen liittyi sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa sekä huolta että mahdollisuuksia. Lisäksi oli puhetta siitä, että uudistukset eivät juurikaan tuo muutosta. Huoleen painottuva puhe liittyi palvelujen saatavuuteen ja jatkuvaan muutokseen, jotka olivat kytköksissä epätietoisuuden tunteeseen. Sosiaalityön asema uudistuksessa oli yksi jaetuista huolista. Muutosta johtavien kerrottiin olevan useimmiten terveydenhuollon ammattilaisia ja sosiaalityön edustus on heikkoa. Puhuttiin siitä, että sosiaalityöstä on juurtuneita käsityksiä, joista on vaikea päästä irti. Leima taloudellisen tuen jakajana (Hujala & Lammintakanen, 2018) ja kaukaa historiasta juontava käsitys vapaaehtoisista hyväntekijöistä (Pulma, 1994, 56–59; Jaakkola, 1994, 144–146) elää siis edelleen. Halua olla mukana muutoksen valmisteluissa ja tehdä rakenteellista sosiaalityötä löytyi, mutta käytännön kokemus oli, että aikaa ei ole tarpeeksi. Puhuttiin myös siitä, että sosiaalityön asemaan oli voitu vaikuttaa esimerkiksi olemalla mukana moniammatillisissa kehittämis- ja suunnitteluryhmissä. Integraatiosta puhuttaessa kävi ilmi, että useimmat eivät tunnistaaneet sen olevan mitään uutta, vaan yhteistyöllä terveydenhuollon kanssa on jo pitkät perinteet ja

yhteistyö koettiin jo ennestään sujuvana. Myös kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksia, jotka hallituksen esityksessä (15/2017) mainitaan, oli ollut nähtävissä päättäjien järjestämien kuulemistilaisuuksien muodossa. Asiakkaiden vaikuttamismahdollisuuksiin luettiin kokemusasiantuntijat, joita jo nykyisellään hyödynnetään.

Sosiaalityön asettumisesta suhteessa palveluiden keskittämiseen liittyi myös huolta. Pelättiin, että palvelut liikkuvat kauemmas asiakkaista ja avun saanti vaikeutuu ja samalla myös ammattilaisten keskinäinen yhteistyö heikkenee. Jatkuvaan muutokseen liitettiin huoli sote-viidakosta, jossa tieto siirtyy internetiin. Uskottiin, että kaikki eivät osaa tai kykene käyttämään sähköisiä palveluja ja ohjausta tullaan tarvitsemaan yhä enemmän. Käyttöön on tullut uudenlaisia teknologioita, joiden Millerin ja Rosen (2010) mukaan on määrä lisätä ihmisten autonomiaa ja jotka ovat tyypillisiä kehittyneen liberalismiin hallintamentaliteetille (emt., 31–32). Ammattilaisten näkökulmasta keskittämisen etuna koettiin erityisosaamisen jakamisen mahdollistuminen entistä paremmin. Tämä ymmärrettiin myös asiakkaiden etuna. Uudistus näyttäytyi myös mahdollisuutena johtamisen muuttumisessa. Johtamisen uskottiin asettuvan laajemmalle pohjalle, mikä helpottaa yhteistyön tekemistä ja lisää ymmärrystä eri sektoreilla työskentelevien kesken.

Valinnanvapaus tunnistettiin sekä mahdollisuutena että jo nykyisellään toteutuvana. Useimmat olivat sitä mieltä, että sosiaalityössä valinnanvapaudesta ei voida puhua samalla tavalla kuin terveydenhuollossa jo pelkästään viranomaispäätösten vuoksi. Se mitä valinnanvapaus tuo tullessaan sosiaalityön asiakkaille nimettiin olevan jo käytössä yksityisten palveluntuottajien, palvelusetelien ja henkilökohtaisen budjetin muodossa.

Eriarvoistuminen oli sosiaalityön kategorian ohella se, joka tuotti paljon puhetta. Puhe oli pelkästään huoleen liittyvää. Kategoriat, joita eriarvoistumisen pääkategoriaan liittyi, olivat pääosin samansuuntaisia kuin tutkielman rationaliteetteja käsittelevässä luvussa oli käsitelty. Huolet kohdistuivat maantieteelliseen eriarvoistumiseen, työttömyyteen, maahanmuuttajiin, tulo- ja luokkaeroihin, hyvinvointivaltion muutoksiin ja valinnanvapauteen.

Asenteet näyttäytyivät sosiaalityöntekijöiden mukaan kovina, kun puhutaan työttömistä tai maahanmuuttajista. Työttömien leimautuminen laiskoiksi on edelleen todellisuutta työorientoituneessa yhteiskunnassamme ja kuva etuuksilla tyytyväisenä elelevästä työttömästä ei ole poistunut. Työttömyyden pitkittymisen todettiin kasaavan lisäksi muita

ongelmia. Huolta kannettiin siitä, että aktivoiva työote ei istu kaikkiin sosiaalihuollon asiakkaisiin samalla tavalla. Tässä kohtaa viitattiin sosiaalihuollon pitkäaikaisiin asiakkaisiin. Negatiivisten asenteiden maahanmuuttajia kohtaan arveltiin johtuvan heikosta taloudellisesta tilanteesta. Tätä ajatusta tukee väestöliiton julkaisema tutkimus (Alitolppa-Niitamo, Fågel & Säävälä, 2013, 21–29). Työssään sosiaalityöntekijät olivat kuulleet kommentteja siitä, että ensin pitäisi auttaa ”omia” ja sitten vasta ”muita”. Huolta herätti myös se, että valtaapitävät henkilöt puhuvat julkisuudessa hyvin maahanmuuttovastaisesti ja viitattiin historiaan, kuinka vaarallista se voi olla ja mihin se voi johtaa. Oman työn näkökulmasta nousi huolta siitä, onko pystynyt auttamaan maahanmuuttotaustaista asiakasta riittävästi kielimuurin vuoksi. Aineiston mukaan edes tulkkaus ei aina riitä, koska asioilla on symbolisia merkityksiä, joita on vaikea kääntää. Samanlaista huolta on tuonut esiin (Turtiainen, 2014, 79), joka nostaa esiin koulutuksen ja työelämän toimijoiden tärkeyden alati muuttuvassa globalisoituvassa toimintaympäristössä.

Aineistossani hyvinvointivaltioon liittyvät tuloerot ja luokkaerot kietoutuvat osittain yhteen. Sosiaalityöntekijöiden puheessa oli viitteitä siitä, että ajatus hyvinvointivaltiosta on muuttumassa. Vaurastumista tunnistettiin tapahtuneen, mutta sen jakaantuminen ei ole tasaista. Tämä on myös tutkimustiedon valossa todettua ja johtaa arvokysymysten äärelle, eli onko oikeudenmukaista, että rikkaimmat hyötyvät enemmän hyvästä taloudellisesta kehityksestä, kun oman kortensa kekoon ovat kuitenkin kantaneet kaikki kansalaiset esimerkiksi maltillisilla palkankorotuksilla ja työnteon tehostamisella (OECD, 2008, 26–27; Saari, 2015, 52; Tuomala, 2012, 179–180; Raunio, 2000, 188). Taloudellisen ajattelun pelättiin olevan liian hallitsevassa asemassa hyvinvointivaltion tulevaisuudesta puhuttaessa. Kaikkein vaikeimmassa asemassa olevien ihmisten pelättiin unohtuvan, koska päätöksiä tehdään talouden ehdoilla ja niitä toimeenpanevat ovat hyviin toimeentulevia. Taloudellisten vaikeuksien kuvattiin kasaavan ongelmia esimerkiksi terveyteen liittyen. Selviytymisen pakko stressaa ja aiheuttaa mielenterveysongelmia. Aineiston perusteella voidaan päätellä, että luokkayhteiskunnan henki elää edelleen. Tämä näyttäytyi yhteiskunnallisesti korkeammassa asemassa olleiden ihmisten vaatimuksissa saada erityiskohtelua ikääntyessään. Ne, jotka ovat aina tottuneet pärjäämään vähällä, tyytyvät ikääntyessäänkin vähään ja eivät vaadi palveluita. Luokkaerot näyttäytyivät myös puheessa maahanmuuttajista.

Valinnanvapauteen ja maantieteelliseen eriarvoistumiseen liittyi samansuuntaisia huolenaiheita. Luottamus siihen, että palvelut olisivat kaikille tasavertaiset, ei löytynyt. Esimerkiksi valinnanvapauden ei uskottu toteutuva samalla tavalla paikkakunnan koosta riippuen. Ei nähty mitenkään mahdollisena, että valinnanmahdollisuuksia olisi tarjolla pienillä paikkakunnilla samaan tapaan kuin isommilla. Lisäksi eriarvoisuutta tunnistettiin aiheutuvan siitä, että toiset joutuvat palveluja saadakseen käyttämään reilusti enemmän aikaa ja rahaa kuin toiset. Huolta liittyi palvelujen etääntymiseen asiakkaista.

Digitalisaatio henkilökohtaisen kontaktin ja lähipalvelujen korvaajana näyttäytyi aineistossa eriarvoistavana. Kaikilla ei ole laitteita, joilla sähköisten palvelujen käyttö onnistuu. Lisäksi kaikki eivät osaa tietoteknisiä välineitä käyttää. Harhana pidettiin sitä, että nuorilla ei ole ongelmaa sähköisten palvelujen käytössä. Käytännössä oli koettu, että sosiaalisen median hallitseminen ei tarkoita sitä, että hallitsee asioiden hoidon sähköisten palveluiden avulla. Tuen ja avun pelättiin jäävän hakematta ja saamatta.

Valinnanvapauden kohdalla puhuttiin paljon siitä, että voimavarojen ollessa vähäiset, voi valintojen tekeminen olla ylivoimaista. Sosiaalihuollon puolella on myös asiakasryhmiä, joiden kyky päättää omista asioistaan on heikentynyt. Tällaisissa tapauksissa tärkeässä roolissa ovat omaiset. Omaisten kanssa tehdyistä ratkaisuista ja valinnoista koskien ikäihmisiä nousi esiin huoli siitä, että valintojen taustalla oli valitettavan usein raha, ei niinkään vanhuksen kannalta parhaat ratkaisut. Valinnanvapauden mahdollisuuksien todettiin aineiston mukaan kapenevan sen myötä, mitä heikommassa asemassa ihminen yhteiskunnassa on. Tässä kohtaa viitattiin esimerkiksi pitkäaikaistyöttömiin ja sosiaalihuollon pitkäaikaisiin asiakkaisiin. Sosiaalityöntekijöiden puheessa on yhteys hallinnan analyysin käsitykseen vallitsevista puhe- ja toimintatavoista yhteiskunnassa, jotka antavat vaikutelman yksilön vapaudesta liittyen valintojen tekemiseen (Kaisto & Pyykkönen 2010, 12–19; Rose 1999, 65–66). Valinnanvapaus ja tasavertaiset palvelut esiintyvät jatkuvasti poliittisten päättäjien puheissa ja asetuissa tavoitteissa, mutta sosiaalityöntekijöiden puheessa huoleksi nousee se, että konkretia ja toteutus jäävät puuttumaan.

Sosiaalityön kategoria tuotti huolipuhetta ajan riittämättömyydestä, resurssipulasta, sosiaalityön arvostuksen puutteesta, jatkuvasta muutoksesta ja työhyvinvoinnista. Huolta ilmaistiin ihmisten yhä monimutkaistuneista ongelmista ja siitä, että aikaa asiakastyölle ei

ole riittävästi. Tämän pelättiin johtavan siihen, että resurssien vähyyttä paikataan kaavamaisella ja kriteeristöihin perustuvalla työllä, jota ohjataan ulkoapäin. Samaan huoleen viittaa Eräsaari (2011, 188). Huolen aihe liittyy myös hallinnan analyysin etähallinnan käsitteeseen. Työntekijät pelkäävät joutuvansa valtaa pitävien muodostamien normien hallitsemiksi, jotka vähitellen muuttuvat hyväksyttäviksi heidän työssään mahdollistaen etähallinnan, josta Miller ja Rose Miller ja Rose (2010, 62, 74–75, 159) ovat hallinnan analyysissa kirjoittaneet. Pohdintoja ja huolta herätti myös se, miten alalle saadaan työvoimaa ja miten työvoima saadaan pidettyä.

Työvoiman saatavuuteen arveltiin olevan yhteyttä huonolla palkkauksella, joka ei vastaa työn vaatavuutta ja siihen sisältyvää vastuuta. Sosiaalityöntekijöitä huolestutti jatkuvasti käytävä keskustelu siitä, onko yliopistotasoinen koulutus tarpeellinen sosiaalityöntekijälle ja kuinka julkisuudessa on esitetty kommentteja siitä, että lisäkoulutuksella voitaisiin esimerkiksi lähihoitajista kouluttaa sosiaalityöntekijöitä. Tämä kertoo koulutuksen ja työn arvostuksen puutteesta. Sosiaalityön tarpeellisuuden perustelu koettiin hankalana, koska sitä on mahdotonta selittää muutamalla lauseella. Samalaista perustelun ja rajanvedon tarvetta on ollut sosiaalityön ja siihen liittyvien ammattien kesken kautta aikojen (Satka, 1994, 307, 320; Vuorikoski, 1999, 87–97).

Jatkuvat muutokset, jotka lisäävät epävarmuutta oman työn kohtalosta, tunnistettiin aineistossa raskaina ja niillä kerrottiin olevan vaikutusta työhyvinvointiin. Muutosten kerrottiin lisäävän työmäärää, mutta työmäärän ei uskottu palautuvan pienemmäksi muutosten toteutumisen jälkeen. Muutosta kuvattiin jatkuvana ja hiljalleen etenevänä. Tässäkin kohtaa on merkkejä etähallinnasta (Miller & Rose, 2010, 62, 74–75, 159), jonka toteutuminen vaatii yhteistyökumppaneita ja joita sosiaalityöntekijät tässä tapauksessa hallinnan kohteina ovat vieden eteenpäin muutoksia, joiden alkuperä voidaan löytää vaikkapa hallitusohjelmasta tai hankesuunnitelmasta. Työhyvinvointiin liittyviin huoliin nimettiin häpeä omasta työstä. Häpeän kokemus syntyi siitä, että työtään ei pystynyt tekemään arvojaan vastaavalla tavalla. Oli myös puhetta siitä, että normaalin työajan puitteissa työtä ei enää pystynyt suorittamaan ja jos lähtee työajan virallisesti päättyessä kotiin, siitä potee huonoa omaatuntoa. Huolta esitettiin myös työuupumuksen vuoksi pidetyistä sairauslomalla, mutta silti muutosta työoloihin ei ole tullut. Kritiikki kohdistui johtotasolle. Huoli työhyvinvoinnista ja työssäjaksamisesta näyttäytyy myös tutkimuksissa,

joista tutkielman taustoituksessa on käsitelty työterveyslaitoksen (2016, 23–24) tutkimusta. Sen tulosten mukaan sosiaalityöntekijöiden kokema työn kuormittavuus ja mielenterveyssyistä johtuva työkyvyttömyys olivat korkeammat kuin muissa ammattiryhmissä, jotka osallistuivat tutkimukseen.

Mahdollisuuksiin sosiaalityössä lukeutuivat keskittäminen, sosiaalityön osaamisen tekeminen näkyväksi ja digitalisaation antamat mahdollisuudet. Vaikka monin paikoin tuotiin esiin sitä, että talous ei saa määritellä kaikkea, mahdollisuudet liittyivät resurssien hallintaan talouden näkökulmasta. Työn kuvien uskottiin kirkastuvan ja päällekkäisen työn vähenevän, kun palveluita ohjataan isommista kokonaisuuksista käsin ja niitä keskitetään. Palvelujen uskottiin muodostuvan tasalaatuisemmiksi ja erityisosaamisen jakamisen helpottuvan, josta hyötyvät sekä ammattilaiset että asiakkaat. Myös digitalisaation tuomat mahdollisuudet nimettiin säästöjä tuovina. Työntekijöiden kouluttautuminen aikaa ja rahaa säästämällä helpottuu ja sähköisiä palveluita voidaan käyttää myös lähipalveluita tukevin. Tietoteknisten ratkaisujen lisääminen helpottaa myös ajantasaista kirjaamista yhdessä asiakkaan kanssa ja lisää sillä tavoin asiakkaan osallisuutta. Säästöjä uskottiin muodostuvan myös sen myötä, että johtavan tason työntekijöitä karsitaan. Isompien kokonaisuuksien johtamisen uskottiin vaikuttavan käytäntöjä yhtenäistävästi. Myös sosiaalityöntekijöiden keskinäisen verkostoituminen nähtiin mahdollisuutena ja sitä kautta myös tiedon välittäminen joukolla päättävillä tahoille.

Aineistossa toiveiksi esitettiin asiakaslähtöisen työn säilyminen ja kehittäminen, moniammatillinen yhteistyö, työhyvinvointi ja työn arvostus. Toiveissa oli sosiaalityön palaaminen juurilleen ja työn tekeminen yhteisöissä ennaltaehkäisten. Työtä toivottiin kehitettävän yhä enemmän asiakaslähtöiseen suuntaan esimerkiksi siten, että kohtaamiset olisivat asiakkaan arjen näkökulmasta lähteviä ja hänen omassa ympäristössään tapahtuvia. Lisäksi toivottiin ammattilaisten parempaa tavoitettavuutta ja aukioloaikojen joustavuutta sekä palvelujen tasavertaista tavoitettavuutta, johon ei saa vaikuttaa ihmisen asuinpaikka tai taustat. Asiakkaan etuun viitaten mainittiin toiveena myös moniammatillisen ja verkostoituvan työotteen säilyminen ja myös sen kehittäminen, mikä on tärkeää nopeasti muuttuvassa maailmassa. Työhyvinvointiin liittyen toivottiin mahdollisuutta tehdä työtä arvojen mukaisesti ja siten, että asiakasta on mahdollista kuulla ja tavata riittävästi. Työntekijöiden vaihtuvuuteen toivottiin kiinnitettävän huomiota ja parannettavan työoloja

siten, että vaihtuvuus ei olisi niin suurta. Työnkuvia selkiyttämällä ja johtamistapojen muutoksilla toivottiin saatavan mahdollisuuksia toteuttaa työtä omien arvojen mukaisesti ja asiakas aidosti kohtaamalla. Työhyvinvoinnin kannalta tärkeäksi nimettiin myös mahdollisuus kouluttautua ja kehittyä työssään. Työn arvostuksen toivottiin nousevan ja esitettiin ajatuksia siitä, että sosiaalityön pitäisi osata ”brändätä” itsensä siten, että ammatista tulisi tavoiteltu ja arvostettu. Arvostuksen toivottiin näkyvän myös palkkauksessa. Toiveita esitettiin myös siitä, että sosiaalityöntekijät pitäisivät enemmän ääntä työstään ja että ammattikunta pitäisi enemmän yhtä, mikä lisäisi myös vaikuttamisen mahdollisuuksia. Sosiaalityön arvojen toivottiin pysyvän edelleen ”pehmeinä” arvoina, mikä nimettiin tärkeäksi etenkin sen vuoksi, että arvot yhteiskunnassamme ovat kehittyneet päinvastaiseen suuntaan ja heikompien puolustamista tarvitaan.

Aineistostani kävi ilmi, että uudistuksia ei sosiaalityön saralla tunnistettu kovinkaan merkittäviksi. Eniten julkisuudessa olleet teemat, kuten valinnanvapaus, eivät kosketa sosiaalityötä samalla tavalla kuin terveydenhuoltoa tai sairaanhoitoa. Moniammatillinen yhteistyö oli sosiaalityöntekijöille tuttua ja senkään suhteen ei odotettu suurta muutosta tulevaksi.

9 POHDINTA

Esitin tutkielman alkuvaiheessa oletuksen siitä, että sosiaalityöntekijät tulevat puhumaan haastatteluissa uudistuksista uhkana tai mahdollisuutena. Selitystavat ja merkityksenannot muodostuivat kuitenkin hieman erilaisiksi. Ei puhuttu niinkään uhasta, vaan huolesta. Lisäksi jako huoliin ja mahdollisuuksiin oli häilyvä ja kategoriasta riippuen huolet saattoivat muuttua mahdollisuuksiksi. Vaikka useimmat kokivat nykyisen työtilanteensa haastavana ja uudistusten ja muutosten lisäävän työkuormaa, silti jakettiin uskoa myös mahdollisuuksiin. Olin jopa vähän yllättynyt siitä, että mahdollisuuksia pystyttiin arjen haastavan työn keskeltä nimeämään niinkin paljon. Sosiaalityön tulevaisuuteen liitettävät toiveet eivät olleet yllättäviä. Kipuilia aiheutti työn huono arvostus. Puheesta huokui ajatus saada tehdä työtä eettisesti omien arvojen pohjalta, asiakas keskiössä. Näihin toiveisiin tiivistyi haave työrauhasta siten, että olisi mahdollisuus keskittyä työssä olennaisiin asioihin, kuten laadukkaaseen asiakastyöhön.

Sosiaalityöntekijöiden haastatteluista syntyy kokonaiskuva vaativasta perustyöstä, joka ajaa työntekijät niin ahtaalle, että kehittäminen ja rakenteellinen sosiaalityö eivät siihen vauhtiin enää mahdu. Vaikka osa haastatelluista oli ollut mukana muutosta toimeenpaneivissa työryhmissä, silti jäi vaikutelma, että sosiaalityö on jollakin tapaa ulkopuolinen ja suostuu myös siihen rooliin. Sosiaalityö on tiukasti sidoksissa siihen, mitä yhteiskunnassamme milloinkin tapahtuu ja se ei voi yksin tehdä muutosta ja suunnitelmia tulevaisuuden varalle. Sen vuoksi kaivattua työrauhaa sosiaalityössä tuskin koskaan tullaan täysin saavuttamaan, mutta toivottavaa tietysti on, että löydetään tapoja tuoda esiin myös sosiaalityön näkökulmaa ja osaamista, kun muutoksia tehdään.

Sote- ja maakuntauudistuksen ollessa tässä vaiheessa työrauhan saavuttaminen tämän uudistuksen osalta lienee vielä kaukainen haave. Epäselvyyttä ja epävarmuutta liittyy tällä hetkellä jopa siihen, toteutuvatko uudistukset lainkaan. Hallituksen riveistä on alkanut kuulua vastustusta sote-uudistuksen läpivientiä kohtaan. Ennen tietoa siitä, toteutuvatko esitetyt uudistukset, on mahdotonta saavuttaa työrauhaa kentällä tehtävässä työssä, joka lopulta lähtee uudistusta käytännön tasolla toteuttamaan. Tutkielman ollessa loppuvaiheessa olen huomannut pohtineeni hallinnan kysymyksiä omassa työssäni ja kuunnelleessani muiden alalla työskentelevien keskusteluja. Samat asiat toistuvat niissä puheissa kuin tutkielmani haastateltavien kommentoinnissa. Paljon on kokemuksia siitä, että asiat eivät ole omassa

hallinnassa ja jatkuvasti tulee uusia asioita omaksuttavaksi, mutta niitä on vaikea yhdistää käytäntöön. Olen miettinyt vaikeuttaako asioiden omaksumista juuri hallinnan muutos. Olemme tottuneet siihen, että esimiehet, joita tapaamme kasvokkain, ovat osanneet kertoa mitä nyt tapahtuu ja miten meidän kuuluu toimia. Enää lähimmät esimiehet eivät ole niitä, jotka pystyvät välttämättä vastauksia ja ohjeistuksia antamaan. He ovat samalla tavalla osa isompaa verkostoa, joka muodostuu niin monilla eri tasoilla tapahtuvasta hallinnasta, että on enää vaikea nähdä, kuka lopulta päättää ja kuka hallitsee.

Vaikka sosiaalityön tarpeellisuutta ja paikkaa on vaikea sanoittaa, oli haasteluilla sosiaalityöntekijöillä vankka käsitys siitä, että ihmisläheiselle työlle on paikkansa ja siten myös perustelut sosiaalityön olemassa ololle. Yhteiskunnassamme arvostetaan työtä paiskivaa, aktiivista, harrastavaa, hyvin toimeen tulevaa ja tehokasta yksilöä. Tämä näyttäytyy selkeästi esimerkiksi työvoimapolitiittisten ongelmanratkaisukeinojen kohdalla. Kun ihminen pidetään aktiivisena, talouden ongelmat ratkeavat. Sosiaalityöntekijöiden huoli liittyi monessa kohtaa juuri tähän aktivoinnin ihailuun. Sosiaalityön pitkäaikaiset asiakkaat eivät välttämättä sovi aktivoitavien joukkoon ja se tahtoo unohtua. Sen vuoksi on yhä tärkeämpää, että haastatteluissakin esiin tullut sosiaalityön ääni saataisiin kuuluviin. Kuka pitää heikoimmassa asemassa olevien puolta, jos sosiaalityö taipuu vallalla olevan aktivointipolitiikan alle?

Monet haastateltavista mainitsivat toiveen yhteisöissä tehtävästä sosiaalityöstä ja haave rakenteellisen sosiaalityön paluusta nostettiin esiin. Vaikka suuntaus on pitkään ollut keskittämässä ja sitä samaa linjaa jatkaa sote- ja maakuntauudistus, voi siinä piillä myös mahdollisuus. Havahdutaanko vähitellen uudelleen siihen, että auttamistyössä on lopulta tärkeintä ihmisen kohtaaminen ja se ei mahdollistu viemällä palvelut yhä kauemmas palvelujen käyttäjistä. Tämä suuntaus ei koske pelkästään sosiaali- ja terveyspalveluja, vaan on osa suurempaa kokonaisuutta ja esimerkiksi kaupunkisuunnittelua. Luonnolliset kohtaamispaikat on vähitellen karsittu pois ja palvelut ovat automatkojen päässä. Uudenlaista keskustelua on herännyt julkisen sektorin ulkopuolella toimivien mahdollisuudesta virittää yhteisöjen voimavaroja henkiin. Merkkejä valtion vetäytymisestä taka-alalle on ilmassa ja vastuuta hyvinvoinnista kohdistetaan kansalaisiin. Kuka vastuun lopulta kantaa, jää tulevaisuudessa nähtäväksi.

Tutkielmani haastateltavat sosiaalityöntekijät osoittavat mielestäni hyvin sen, että sosiaalityö on valmis muuntautumaan ja elämään ajan hengen mukaisesti. Taloudelliset säästöt ymmärretään välttämättöminä ja niiden edesauttamiseksi ollaan valmiita pohtimaan ratkaisuja. Juuri nyt kaivattaisiin rohkeampia kannanottoja sosiaalityön näkökulmasta, keskustelua taloudellisesti ja ympäristön kannalta kestävästä ja kaikki ihmiset tasa-arvoisesti huomioonottavista ratkaisuista. Pohjimmiltaan ja arvoiltaan sosiaalityön ei haluta muuttuvan. Sosiaalityön tehtävänä pysyy heikoimpien auttaminen ja tukeminen, kuten on kautta aikojen ollut ja yhteistyön tekeminen monimuotoisesti. Haastattelujen pohjalta syntyi käsitys, että sosiaalityöntekijät omaavat terrierin luonteen ja sitoutuminen työhön ja sosiaalityön arvoihin on vankkaa. Edelleen halutaan taistella sosiaalityön tekemisestä arvojen viitoittamana ja myös arvostusta saaden sekä siten, että kukaan ei murtuisi liian suuren työkuorman alle.

LÄHDELUETTELO

Aaltio, Elina (2013) Hyvinvoinnin uusi järjestys. Gaudeamus. Hakapaino. Helsinki.

Aaltonen, Sanna, Päivi Berg & Salla Ikäheimo (2015) Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 84. Saatavilla: <www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/nuoretluukulla.pdf> Viitattu 11.3.2018.

Alasuutari, Pertti (2014) Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.

Alitolppa-Niitamo, Anne, Stina Fågel & Minna Säävälä (2013) (toim.) Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Väestöliitto ry. Helsinki. Saatavilla: <http://www.vaestoliitto.fi/@Bin/4715338/Olemme+muuttaneet+-+ja+kotoudumme_final+2608+%283%29.pdf>

Alavaikko, Mika (2007) Valtakunnallisen sosiaalipolitiikan loppu – keskitetystä ohjauksesta alueellisiin kehittämishankkeisiin. Teoksessa Rantala, Kati & Pekka Sulkunen (toim.) Projektiyhteiskunnan kääntöpuolia. Tampere: Tammer-Paino.

Alueuudistus.fi. Saatavilla: <<http://alueuudistus.fi/etusivu>>

Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma (2000) Suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Tampere: Vastapaino.

Bardy, Marjatta (2011) Epilogi II: Maailmankuva ja ekososiaalinen järjestys. Teoksessa Palola, Elina & Vappu Karjalainen (toim.) Sosiaalipolitiikka. Hukassa vai uuden jäljillä? Helsinki: Yliopistopaino.

Buttny, Richard (2004) Talking problems: studies of discursive construction. Albany: State University of New York Press.

Draft convention on the rights of persons with disabilities. Ad Hoc Committee on a Comprehensive and Integral International Convention on the Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities Eighth session, New York, 14-25 August 2006 Saatavilla: <<http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/ahc8adart.htm>> Viitattu 12.3.2018.

Eglin, Peter & Hester, Stephen (2003) The Montreal Massacre. A Story of Membership Categorization Analysis. Waterloo. Wilfrid Laurier University Press.

Eräsaari, Leena (2011) Sosiaalipalvelut käynnöksen jälkeen. Teoksessa Palola, Elina & Vappu Karjalainen (toim.) Sosiaalipolitiikka. Hukassa vai uuden jäljillä? Helsinki: Yliopistopaino.

Eskola, Jari & Juha Suoranta (2003) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.

Forma, Pauli, Johanna Kallio, Jukka Pirttilä & Roope Uusitalo (2007) Kuinka hyvinvointivaltio pelastetaan? Tutkimus kansalaisten sosiaaliturvaa koskevista mielipiteistä ja valinnoista. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 89. Kelan tutkimusosasto. Helsinki.

Haavisto, Ilkka, Pentti Kiljunen & Martti Nyberg (2007) Satavuotias kuntotestissä. EVAn kansallinen arvo- ja asennetutkimus 2007. Saatavilla: < www.eva.fi/blog/2007/02/27/evan-kansallinen-arvo-ja-asenneraportti/> Viitattu 3.3.2018.

Hagen, Kåre & nick Sitter (2006) Public Sector Reformand Economic Success: Nordic lessons to be learnt. 20th IPSA World Congress. Saatavilla: <https://www.researchgate.net/publication/260386295_Public_Sector_Reform_and_Economic_Success_Nordic_lessons_to_be_learnt>

Hallituksen julkaisusarja 10/2015. Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. Saatavilla: < <http://valtioneuvosto.fi/sipilan-hallitus/hallitusohjelma>> Viitattu 26.2.2018.

HE 100/2017. Hallituksen esitys eduskunnalle alkoholilain ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Saatavilla: <<https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2017/20170100?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=100%2F2017#idp451691104>> Viitattu 15.2.2018.

HE 15/2017. Hallituksen esitys eduskunnalle maakuntien perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi. Saatavilla: <<https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2017/20170015>> Viitattu 15.2.2017

HE 124/2017. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi työttömyysturvalain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta. Saatavilla: <<https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2017/20170124>>

Helén, Ilpo (2004) Hyvinvointi, vapaus ja elämän politiikka: Foucault' lainen hallinnan analytiikka. Teoksessa Rahkonen, Keijo (toim.) Sosiologisia nykykeskusteluja. Gaudeamus. Helsinki.

Helkama, Klaus (2015) Suomalaisten arvot. Mikä meille on oikeasti tärkeää? SKS.

Heritage, John & Ilkka Arminen (1996) Harold Garfinkel ja etnometodologia. Helsinki: Gaudeamus.

Heritage, John (1984) Garfinkel and ethnomethodology. Cambridge: Polity Press.

Hiilamo, Heikki (2010) Tuloerot repesivät – kärsivätkö kansalaiset? Teoksessa Taimio, Heikki (toim.) Hyvinvointivaltion suunta – nousu vai lasku? Tammerprint Oy.

Hirsjärvi, Sirkka & Helena Hurme (2008) Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2007) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Housley, William & Fitzgerald, Richard (2002) The Reconsidered Model of Membership Categorization Analysis. Qualitative Research 2(1).

HS 12.2.1018. Helsingin suunnitelma kilpailuttaa kehitysvammaisten asumispalveluja pelottaa vammaisia ja heidän läheisiään – laadulle jäämässä vain pieni painoarvo. Saatavilla: <<https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000005562859.html>> Viitattu 12.3.2018.

Hujala, Anneli & Johanna Lammintakanen (2018) Paljon sote-palveluja tarvitsevat ihmiset keskiöön. Kunnallissalan kehittämissäätöön Julkaisu 12. Saatavilla: <<https://kaks.fi/julkaisut/paljon-sote-palveluja-tarvitsevat-ihmiset-keskioon/>> Viitattu 13.2.2018

Huttunen, Kristiina & Tuomas Pekkarinen (2016) Näkökulma 21: Koulutuksen nivelvaiheet ja nuorten syrjäytyminen. Nuorisotutkimusseura ry. Nuorisotutkimusverkosto. Saatavilla: <<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/nakokulma21>> Viitattu 12.3.2018.

Hämäläinen, Juha & Pauli Niemelä (2014) Uudistuvan sosiaalihuoltolain arvoperiaatteet. Teoksessa Haverinen, Riitta & Marjo Kuronen & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Vastapaino.

Jaakkola, Jouko, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen (1994) Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Jaakkola, Jouko (1994) Sosiaalisen kysymyksen yhteiskunta. Teoksessa Jaakkola, Jouko, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen (toim) Armeliaisuus, yhteisöapu sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia. Jyväskylä: Gummerus.

Jokinen, Arja, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (2012) Kategoriat, kulttuuri & moraalit. Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi (2012) Ongelmat, niiden selittäminen ja kategoriat. Teoksessa Jokinen, Arja, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Kategoriat, kulttuuri & moraalit. Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi, Arja Jokinen, Eero Suoninen (2012) Katteoria-analyysin juuret. Teoksessa Jokinen, Arja, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Kategoriat, kulttuuri & moraalit. Tampere: Vastapaino.

Julkunen, Raija (2017) Muuttuvat hyvinvointivaltiot: eurooppalaiset hyvinvointivaltiot reformoitavana. Jyväskylän yliopisto. Saatavilla: <<https://www.jyu.fi/hytk/fi/laitokset/yfi/tutkimus/sophi/126-150/sophi137>>

Julkunen, Raija (2011) Kestävä vai kestämatön hyvinvointivaltio. Teoksessa Pohjola, Anneli & Riitta Särkelä (toim.) Sosiaalisesti kestävä kehitys. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Helsinki.

Julkunen Raija (2010) Yhteiskuntapolitiikka 75 (2010):3. Oppi-isät ja opetuslapset hallintavallan kimpussa. 342–344. Saatavilla: <www.stakes.fi/yp/2010/3/julkunen.pdf> Viitattu 16.2.2018.

Julkunen, Raija (2001) Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Osuuskunta Vastapaino. Jyväskylä.

Kaisto, Jani (2010) Kääntämisen sosiologia hallinnan analytiikan työkaluna. Teoksessa Kaisto, Jani & Miikka Pyykkönen (toim.) Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä. Helsinki: Gaudeamus.

Kallio, Johanna, Olli Kangas & Mikko Niemelä (2013) Intohimo tasa-arvoon: Tuloero- ja maahanmuuttoasenteet erottavat suomalaiset muista pohjoismaalaisista. Julkaisussa Matti Apunen ym. Poliitiikan sekahaku. Eva-raportti. Helsinki.

Karisto, Antti & Pentti Takala & Ilkka Haapola (1999) Matkalla nykyaikaan. Elintason elämäntavan ja sosiaalipoliitiikan muutos Suomessa. Juva: WSOY.

Kauppila, Reijo A., (2012) Ikäihmisen osa. Raportti ikäihmisen syrjinnästä ja huonosta hoidosta Suomessa. Mediapinta.

Keskinen, Suvi, Ov Christian Norocel, Martin Bak Jørgensen (2016) The politics and policies of welfare chauvinism under the economic crisis. *Critical Social Policy* 36:3.

Keskinen, Suvi (2014), “From welfare nationalism to welfare chauvinism: Economic rhetoric, the welfare state and changing asylum policies in Finland”, *Critical Social Policy*, Vol. 36 No. 3, pp.352-370.

Kiander, Jaakko (2011) Voiko talouskasvu olla kestävä? Teoksessa Pohjola, Anneli & Riitta Särkelä, (toim.) Sosiaalisesti kestävä kehitys. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Helsinki.

KOPPA, Jyväskylän yliopisto. Saatavilla: <<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tieteenfilosofiset-suuntauokset/jalkistrukturalismi>>

Korkman, Sixten (2011) Onko hyvinvointivaltiolla tulevaisuutta? Yliopistopaino. Helsinki. Saatavilla: < www.eva.fi/wp-content/uploads/2011/03/Hyvinvointivaltio.pdf> Viitattu 3.3.2018.

Kumotaan HE 124/2017 vp. Saatavilla: < <https://www.kansalaisaloite.fi/fi/aloite/2730>> Viitattu 26.2.2018.

Kuntalaki 2015/410. 8§ Kunnan järjestämisvastuu & 9§ Palvelujen tuottaminen. Saatavilla: <<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150410#Pidp450709856>> Viitattu 14.1.2018.

Lapsen ääni 2015 – raportti lasten kokemuksista köyhyydestä ja osallisuudesta. Pelastakaa Lapset. Saatavilla: <s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaaalapset/main/2016/04/25094856/Lapsen_aani_raportti_SUOMI.pdf> Viitattu 12.3.2018.

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma Saatavilla: >stm.fi/hankkeet/lapsi-ja-perhepalvelut<

Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2016. Eriarvoistuva koulu? Saatavilla: <lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2016/04/LA_vuosikirja_2015-2.pdf> Viitattu 9.3.2018.

Lapsiasiavaltuutettu vuosikirja 2014. Eriarvoistuva lapsuus. Lasten hyvinvointi kansallisten indikaattoreiden valossa. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2014:3. Saatavilla: <lapsiasia.ssthosting.fi/wp-content/uploads/2014/12/Vuosikirja-2014.pdf> Viitattu 12.3.2018.

Lastensuojelu 2017 kuntakyselyn tuloksia. Tiedotustilaisuus 1.2.2018. Raportti. Saatavilla: <<https://www.kuntaliitto.fi/tiedotteet/2018/kuntaliiton-lastensuojelukysely-lastensuojelutilanne-vaikeutunut>>

Lecarpentier, Damien (2015) Johdanto: Strukturalismista pragmatismiin. (suom. Lari Tapola) Teoksessa Pyykkönen, Miika & Ilkka Kauppinen (toim.) 1900-luvun ranskalainen yhteiskuntateoria. Helsinki: Gaudeamus.

Matthies, Aila-Leena (2014) Sosiaalihuollon ja kansalaisyhteiskunnan suhde sivistyneen demokratian peilinä. Teoksessa Haverinen, Riitta & Marjo Kuronen & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Vastapaino.

Miller, Peter & Rose, Nikolas (2010) Miten meitä hallitaan? Tampere: Vastapaino.

Mitrunen, Matti (2013) Muistiot 33. Työmarkkinoiden polarisaatio Suomessa. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. Helsinki. Saatavilla: <<http://vatt.fi/tyomarkkinoiden-polarisaatio-suomessa>> Viitattu 10.2.2018.

Muuri, Anu & Kristiina Manderbacka (2014) Sosiaalipalvelut – käyttö ja asiakkaiden tyytyväisyys. Teoksessa Vaarama, Marja & Sakari Karvonen & Laura Kestilä & Pasi

Moisio & Anu Muuri (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2014. Tampere: Juvenes Print.

Muuri, Anu & Manderbacka, Kristiina (2014) Suomalaisen hyvinvointivaltion kannatusperustan ulottuvuudet. Teoksessa Vaarama, Marja & Sakari Karvonen & Laura Kestilä & Pasi Moisio & Anu Muuri (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2014. Tampere: Juvenes Print.

OECD. Growing Unequal? (2008) Income Distribution and Poverty in OECD Countries. Paris: OECD Publishing. Saatavilla: <http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/social-issues-migration-health/growing-unequal_9789264044197-en#page1> Viitattu 17.4.2017.

OPM julkaisuja 2016:19. Yhdenvertaiset mahdollisuudet harrastaa – painopisteenä harrastamisen hinta. Saatavilla: <<http://minedu.fi/julkaisu?pubid=URN:ISBN:978-952-263-407-8>> Viitattu 12.3.2018.

Pietarinen, Juhani 2002: Eettiset perusvaatimukset tutkimustyössä. Teoksessa Karjalainen, Sakari, Veikko Launis, Risto Pelkonen ja Juha Pietarinen (2002) (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Helsinki: Gaudeamus

Pirttilä-Backman, Anna-Maija, Marja Ahokas, Liisa Myyry, Susanna Lähteenoja (2005) (toim.) Arvot, moraalit ja yhteiskunta. Tampere: Tammer-Paino.

Pohjanheimo, Esa (2005) Pysyvää ja eriytyvää: arvomuutoksia Suomessa 1970-luvulta nykypäivään. Teoksessa Pirttilä-Backman, Anna-Maija, Liisa Myyry, Susanna Lähteenoja (2005) (toim.) Arvot, moraalit ja yhteiskunta. Tampere: Tammer-Paino.

Pulma, Panu (1994) Vaivaisten valtakunta. Teoksessa Jaakkola, Jouko, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen (toim) Armeliaisuus, yhteisöapu sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia. Jyväskylä: Gummerus.
Raunio, Kyösti (2000) Sosiaalityö murroksessa. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Puohiniemi, Martti (2002) Arvot, asenteet ja ajankuva. Opaskirja suomalaisen arkielämän tulkintaan. Vantaa: Dark Oy.

Puohiniemi, Martti (2006) Täsmäelämän ja uusyhteisöllisyyden aika. Vantaa: Dark Oy.

Rinta-Kiikka, Suvi & Yrjölä, Tapani & Alho, Eeva (2018) PTT raportteja 258. Talous, arvot ja alueellinen sosiaalinen pääoma. Saatavilla: <www.ptt.fi/media/julkaisut/rap258_full.pdf> Viitattu 4.2.2018.

Rose, Nikolas (1999) Powers of freedom. Cambridge University Press.

Ruusuvuori, Johanna & Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (2010) Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino

Ruusuvuori, Johanna & Liisa Tiittula (2005) Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.

Ruusuvuori, Johanna (2001) Harvey Sacks: arkielämän metodit ja keskusteluanalyysi. Teoksessa Hänninen, Vilma, Jukka Partanen & Oili-Helena Ylijoki (toim.) Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä. Tampere. Vastapaino.

- Saari, Juho (2017) Tilannekuva – Taloudellinen kestävyys ja sosiaalinen perusta. Teoksessa Juho Saari (toim.) Sosiaaliturvariippuvuus. Sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa? Tampere: Juvenes Print.
- Saari, Juho (2017) Sosiaaliturvariippuvuus – Asenteet ja politiikka. Teoksessa Saari, Juho (toim.) Sosiaaliturvariippuvuus. Sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa? Tampere: Juvenes Print.
- Saari, Juho (2015) Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki. Gaudeamus.
- Salo, Paula, Otso Rantonen, Ville Aalto, Tuula Oksanen, Jussi Vahtera, Sanna-Riitta Junnonen, Andreas Baldschun, Raija Väisänen, Kaarina Mönkkönen & Juha Hämäläinen (2016) Sosiaalityöntekijöiden hyvinvointi. Sosiaalityön kuormittavuus, voimavaratekijät ja sosiaalityöntekijöiden mielenterveys. Työterveyslaitos. Juvenes Print. Helsinki
- Satka, Mirja (1994) Sosiaalinen työ peräänkatsojamiehestä hoivayrittäjäksi. Teoksessa Jaakkola, Jouko, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen (toim) Armeliaisuus, yhteisöapu sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia. Jyväskylä: Gummerus.
- Satka, Mirja (1994) Making Social Citizenship. Conceptual Practices from the Finnish Poor Law to Professional Social Work. Jyväskylä: SoPhi.
- Schwartz, Shalom H. (2005) Universalismi arvot ja moraalinen universumimme laajuus. Teoksessa Pirttilä-Backman, Anna-Maija & Marja Ahokas & Liisa Myyry & Susanna Lähteenoja (toim.) Arvot, moraalit ja yhteiskunta. Tampere: Tammer-Paino.
- Scott, Marvin B. & M. Lyman Stanford (1968) Accounts. American Sociological Review 33 (1).
- Silvasti, Tiina & Kirsti Lempiäinen & Tomi Kankainen (2014) Eriarvoisuuden uudet paikat. Teoksessa Lempiäinen, Kirsti & Tiina Silvasti (toim.) Eriarvoisuuden rakenteet. Haurastuvat työmarkkinat Suomessa. Tampere: Vastapaino.
- STM, tiedote 2/2018. Saatavilla: <http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/selvitys-lastensuojelutyon-kuormittavuudesta-kaynnistynyt>
- STM, Kehitetään ikäihmisten kotihoitoa ja vahvistetaan kaikenikäisten omaishoitoa. Saatavilla: <<http://stm.fi/hankkeet/koti-ja-omaishoito>>
- STM, Osatyökykyisille tie työelämään (OTE). Saatavilla: <<http://stm.fi/hankkeet/osatyokykyisyys>>
- Stranius, Leo (2011) Degrowth, ihmisten hyvinvointia ekologisissa rajoissa. Teoksessa Pohjola, Anneli & Riitta Särkelä (toim.) Sosiaalisesti kestävä kehitys. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Helsinki.

Suoninen, Eero (2001) Harold Garfinkel: Etnometodologia ja sosiaaliset järkeilytavat. Teoksessa Hänninen, Vilma, Jukka Partanen & Oili-Helena Ylijoki (toim.) Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjät. Tampere: Vastapaino.

THL, lastensuojelun systeeminen toimintamalli. Saatavilla: <<https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape-/erityis-ja-vaativan-tason-palvelut/lastensuojelun-kehittaminen/lastensuojelun-systeeminen-toimintamalli>> Viitattu 12.3.2018.

THL (2017) Suomen sosiaalinen tila 1/2017. Iäkkäiden kotihoidon ja tukipalvelujen asiakasmaksuissa isoja eroja kuntien välillä. Saatavilla: <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-787-9>> Viitattu 12.3.2018.

TEM, kärkihankkeet ja reformit. Saatavilla: <<http://tem.fi/karkihankkeet>> Viitattu 12.3.2018.

TEM – maakuntauudistus. Saatavilla: <<http://tem.fi/maakuntauudistus;%20http://alueuudistus.fi/etusivu>> Viitattu 16.4.2017.

Tieteen termipankki: Filosofia:jälkistrukturalismi. Saatavilla: <<http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:jalkistrukturalismi>> Viitattu 29.4.2018.

Tiittula Liisa & Ruusuvuori Johanna (2005) Johdanto. Teoksessa Ruusuvuori Johanna & Tiittula Liisa (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino. Tampere.

Tuomala, Matti (2012) Tuloerot ja talouden kriisit. Teoksessa Alaja, Antti (toim.) Kriisikierteestä hyvään kehään. Kalevi Sorsa Säätiön julkaisuja, Helsinki.
Taimio, Heikki (2010) Johdanto. Teoksessa Taimio, Heikki (toim.) Hyvinvointivaltion suunta – nousu vai lasku? Työväen Sivistysliitto TSL ry. Tammerprint Oy.

Tuomi, Jouni & Anneli Sarajarvi (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tuomi, Jouni & Anneli Sarajarvi (2004) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tuomi, Jouni (2007) Tutki ja lue. Johdatus tieteellisen tekstin ymmärtämiseen. Helsinki: Tammi.

Turtiainen, Kati (2014) Kunnioittamisesta sosiaalihuollossa – esimerkkinä pakolaisten parissa tehtävä työ. Teoksessa Haverinen, Riitta & Marjo Kuronen & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Vastapaino.

Urponen, Kyösti (1994) Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon. Teoksessa Jaakkola, Jouko, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen (toim.) Armeliaisuus, yhteisöapu sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia. Jyväskylä: Gummerus.

Van Aerschot, Lina (2014) Vanhusten hoiva ja eriarvoisuus. Sosiaalisen ja taloudellisen taustan yhteys. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampere University Press.

Vaalavuo, Maria & Moisio, Pasi (2014) Tuloerojen ja suhteellisen köyhyyden kehitys Teoksessa Vaarama, Marja, Sakari Karvonen, Laura Kestilä, Pasi Moisio & Anu Muuri (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2014. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print.

Valtioneuvoston viestintäosasto. Tiedote 19/2017. Saatavilla: <http://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/10616/paaministeri-asetti-tyoryhman-etsimaan-ratkaisuja-eriarvoistumisen-pysayttamiseksi> Viitattu 7.3.2018.

Vuorikoski, Marjo (1999) Sosiaalityön professionaalistuminen ja koulutus. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.

Väärälä, Reijo (2011) Sosiaalinen murroksessa – kuka meitä ohjaa? Teoksessa Palola, Elina & Karjalainen, Vappu (toim.) Sosiaalipolitiikka. Hukassa vai uuden jäljillä? Helsinki: Yliopistopaino.

Yesilova, Katja (2009) Ydinperheen politiikka. Gaudeamus. Helsinki.

LIITTEET

LIITE 1

Hei,

Opiskelen sosiaalityötä Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuksessa ja teen parhaillaan graduani, joka käsittelee meneillään olevia muutoksia ja niiden vaikutuksia sosiaalityöhön. Aikaamme leimaa monilla tavoin muutos. Muun muassa sote- ja maakuntauudistus sekä yksilön- ja valinnanvapauden teemat ovat osina tätä muutosta, joka osaltaan kietoutuu talouden määrittämiin reunaehtoihin. Sosiaalityöhön heijastuvat väistämättä myös arvomaailmat, jotka yhteiskunnassa ovat kulloinkin valitsevia.

Pyytäisin sinua, sosiaalityöntekijä, kirjoittamaan siitä, minkälaisena sosiaalityön tulevaisuus näyttäytyy sinulle. Kirjoitus voi olla tarina jostain tietystä tapahtumasta, joka mielestäsi kuvastaa hyvin sosiaalityön suuntaa tulevaisuudessa tai pohdintaa yleisemmällä tasolla. Kirjoituksen näkökulmaksi voi valikoitua asiakas, palvelujärjestelmä, työntekijä, arvot yhteiskunnassamme peilaten sosiaalityön tulevaisuuteen tai kaikki nämä yhdistettynä. Kirjoituksessa voit tuoda myös esiin, herättävätkö muutokset sinussa huolta tai koetko muutokset mahdollisuutena parempaan. Kirjoituksen ydinajatuksena tulisi olla se, mikä juuri sinun mielestäsi on tärkeää ja esiin nostamisen arvoista.

Kirjoitukset voi lähettää sähköpostiin osoitteella tuijakuo@gmail.com tai jos et halua henkilöllisyytesi käyvän ilmi, voit lähettää kirjoituksen opettajani nimellä kirjeenä koululleni osoitteeseen Kokkolan yliopistokeskus Chydenius, Kati Turtiainen, PL 567, 67701 Kokkola. Laitathan kuoreen merkinnän ”Tuija Kuorikoski gradu”.

Sähköpostilla vastanneiden tunnistetiedot poistetaan kirjoituksista, joten kirjoittajan henkilöllisyys ei niistä paljastu. Tulen käyttämään gradussani suoria lainauksia kirjoituksista. Jos haluat lisätietoa gradustani tai sinulla on muita kysymyksiä, niin otathan rohkeasti yhteyttä. Vastausaikaa kirjoituspyyntöön on marraskuun 2017 loppuun saakka.

Kiitän jo etukäteen vaivannäöstäsi ja osallistumisesta graduuni.

Terveisin

Tuija Kuorikoski

LIITE 2

1. Sote- ja maakuntauudistus

Mitä ajatuksia herättää, jos katsot näitä oman työsi näkökulmasta?

Herättääkö esimerkiksi huolta vai näetkö muutokset mahdollisuutena?

Tuleeko vaikuttamaan omaan työhösi ja jos tulee niin miten?

Muuttuuko työntekeminen jollakin tavalla sosiaali- ja terveydenhuollon integraation myötä?

Missä uskot sosiaalityötä tehtävän tulevaisuudessa?

Sote-uudistuksen tavoitteet: Sosiaalipalveluissa uudistuksella tähdätään muun muassa tasavertaisiin palveluihin, resurssien tehokkaaseen käyttöön ja kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksien lisäämiseen. Mitä ajattelet näistä?

2. Asiakkaan asema

Mitä vaikutuksia uudistuksilla on asiakkaiden kannalta?

Mitä vaikutuksia uskot uudistuksilla olevan sinun asiakaskuntasi kohdalla?

Mitä ajattelet valinnanvapaudesta sosiaalihuollon palveluissa? Miten näkyy käytännössä?

3. Asenteet yhteiskunnassamme

Minkälaiseksi kuvailisit tämän hetkisiä vallitsevia asenteita yhteiskunnassamme pohdittaessa niitä yksilön näkökulmasta.

*yksilön vastuu/vapaus, yhteiskuntaluokat, siirtolaiset, sukupuoli, muut vähemmistöt, työttömät (mieti tarviiko vielä lisää)

Mistä kyseiset asenteet saattaisivat johtua?

Heijastuvatko ne mielestäsi sosiaalityöhön ja sen asiakkaisiin?

Kenen etuja nämä asenteet mielestäsi heijastavat?

4. Onko vielä jotakin, mitä haluaisit tuoda esiin liittyen haastattelun aihepiireihin?